

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

THE THAILAND RESEARCH FUND

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการทุนเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านจริยธรรมในประเด็นเรื่อง
“คุณค่าของชีวิตในสังคมไทย”

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การนับถือพระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย

กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร

โดย

พระพิทยา เสวกพันธุ์

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

31 ตุลาคม 2548

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การนับถือพระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย
กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร

โดย

พระพิทยา เสวกพันธุ์
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการทุนเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านจริยธรรมในประเด็นเรื่อง
“คุณค่าของชีวิตในสังคมไทย”

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การนับถือพระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย

กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร

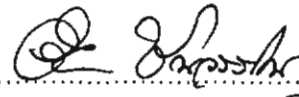
พระพิทยา เสวกพันธุ์

ผู้วิจัย

.....*สว.ไพจิตร*.....*ส.อ.นพคุณ*.....

อาจารย์ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, Ph.D.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วริยา ชินวรรณ

อ.บ.,M.A.,Ph.D.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พงษ์ วิงสุริยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา, อ.ค.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุมนา ตั้งคณะสิงห์

อ.บ.(เกียรตินิยม), Maîtrise de Sociologie,

Doctorat du 3ème Cycle en Sociologie.

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รองศาสตราจารย์รัศมีดารา หุ่นสวัสดิ์, Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

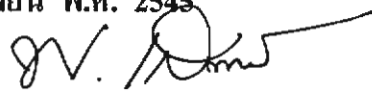
การนับถือพระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย

กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

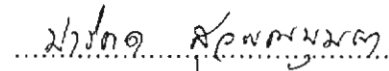
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545

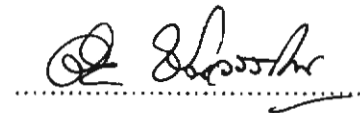
พระพิทยา เสวกพันธุ์

ผู้วิจัย

อาจารย์ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, Ph.D.

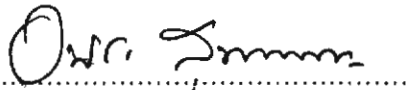
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วริยา ชินวรรณ

อ.บ., M.A., Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์อมรา สุนทรธาดา, Ph.D.

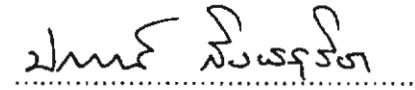
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์รัศมีดารา หุ่นสวัสดิ์, Ph.D.

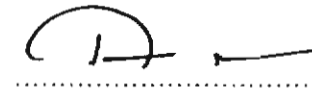
คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา, อ.ค.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สุรีย์ กาญจนวงศ์ Ph.D.

คณบดี

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงไปได้ด้วยดี จากการให้ความร่วมมือของผู้ตอบแบบสอบถาม และผู้ที่เกี่ยวข้องในสถานที่ที่ทำการศึกษากันเอง จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ ที่นี้

ขอเจริญพรขอบคุณอาจารย์ปาริชาติ สุวรรณบุบผา ที่เพียรพยายามอธิบายและแนะนำประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาให้เข้าใจชัดเจนด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง ขอเจริญพรขอบคุณอาจารย์วิชา ชินวรรณ อาจารย์ปกรณ์ สิงห์สุริยา ที่มีความเมตตาและให้คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์กับการศึกษาในครั้งนี้มาก ขอเจริญพรขอบคุณอาจารย์อมรา สุนทรธาดา ที่ให้คำแนะนำเพิ่มเติมในภาคสนามทำให้การศึกษานี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอเจริญพรขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน จนทำให้ผู้ศึกษามีวันนี้

การศึกษารั้งนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นและสำเร็จลงได้ หากขาดทุนสนับสนุนและช่วยเหลือจาก พระครูปริยัติคุณาสัย เจ้าอาวาสวัดประคู้พัฒนาราม อาจารย์พิศมัย ปโชติการ ผู้เปี่ยมด้วยน้ำใจและความปรารถนาดี พระครูปลัดดวง ฐิตธมโม และพระครูปลัดรัตนวัฒน์ ผู้อนุเคราะห์ให้ที่พักอาศัยและให้ความเมตตาจนสำเร็จการศึกษา และได้รับเงินทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขอระลึกถึงบุญคุณและความห่วงใยที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงจากโยมแม่โยมพ่อ ผู้ให้แรงกายแรงใจ และชีวิตแก่ผู้ศึกษา รวมทั้งพี่น้องในตระกูล “เสวกพันธุ์ สุขศิริ อริยะภักขิณโณ รักหอม” ขอขอบคุณน้ำใจจากเพื่อน ๆ และเป็นที่รักยิ่ง พระมหาประสิทธิ์ รัตนมณี พระมหาสุวัฒน์ รักขันโท พระมหาลอบ ประยูรเต็ม พระมหาวิเชียร สายศรี พระมหาชัยยันต์ สืบกระพันธ์ คุณสุรเดช ไตรสีห์ คุณรสิตา วัชรโรทัย คุณธิดารัตน์ พาให้สุข คุณธรรมวัฒน์ รักหอม และเพื่อนนักศึกษาทุกท่าน น้องชายผู้คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในยามที่อ่อนล้าพระมหาธรรณรงค์ ชัยมงคล เกียรติศักดิ์ อริยะภักขิณโณ รวมทั้งขอขอบคุณน้ำใจจากผู้มีความปรารถนาดีต่อผู้ศึกษาทุกท่าน

วิทยานิพนธ์เล่มนี้หากมีส่วนใดที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือจากการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อชีวิตที่ดีในอนาคต ขอบุญกุศลนั้นเกิดแก่ทุกชีวิต หากมีส่วนใดบกพร่องในการศึกษา ผู้ศึกษาขอน้อมรับและจะนำไปปรับปรุงในโอกาสต่อไป

พระพิทยา เสวกพันธุ์

พฤษภาคม 2545

4236866 SHCR/M : สาขาวิชา : ศาสนาเปรียบเทียบ ; ศศ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ)

พระพิทยา เสวกพันธุ์ : การนับถือพระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย : กรณีศึกษา
พุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร (BUDDHIST BELIEFS AND GOOD LIFE IN THAI
SOCIETY : A CASE STUDY OF THE BUDDHISTS IN BANGKOK) คณะกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ : ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, Ph.D., วริยา ชินวรรณ, Ph.D., ปกรณ์ สิงห์สุริยา, อ.ด., 148
หน้า ISBN 974 - 04 - 2660 - 3

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะเกี่ยวกับลักษณะการนับถือ
พระพุทธศาสนาและชีวิตที่ดีในสังคมไทย เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและการศึกษาภาคตัดขวาง
(Cross-Sectional Survey) กลุ่มตัวอย่างเป็นพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานครจำนวน 399 คน โดยการ
ใช้แบบสอบถาม

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรมให้ยึดหลักแห่งพระ
รัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เข้าใจ ยอมรับการกระทำและผลการกระทำของตนเองเป็นที่ตั้ง มีหลักสำคัญแห่งการ
ดำเนินชีวิต 3 ประการ กล่าวคือ ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์
ประพฤติตามอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นฐานสู่จุดหมายสูงสุดของการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธศาสนา คือ การ
เข้าถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งกฎธรรมชาติ ไม่ยึดมั่นถือมั่น วางใจเป็นกลาง จิตใจปลอดโปร่ง เบิกบาน
หมดความมัวหมอง แต่ลักษณะการนับถือของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันส่วนใหญ่มีความเชื่อ นับ
ถือสิ่งที่ตนคิดว่าศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่พึ่งอีกมากมายนอกเหนือจากนับถือพระรัตนตรัย อีกทั้งการดำเนิน
ชีวิตตามกระแสแห่งบริโภคนิยม วัตถุนิยม ส่งผลให้มีชีวิตที่ดีไม่ค่อยสอดคล้องตามหลักพุทธธรรม

พุทธศาสนิกชนกลุ่มผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีทัศนะเกี่ยวกับลักษณะการนับถือพระพุทธ
ศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมมากที่สุด รองลงมา คือ กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิธีเจ้าแม่
กวนอิม กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิธีรัชกาลที่ 5 และกลุ่มผู้เดินตามศูนย์การค้าเซ็นเตอร์พอยท์ ตามลำดับ โดยที่
พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีลักษณะการนับถือ ความเชื่อ ความเข้าใจ ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธ
ศาสนาไม่ถูกต้องเท่าที่ควร โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ส่งผลให้การมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธธรรมอยู่ใน
ระดับที่ต่ำที่สุดจากทุกๆ กลุ่ม ต้องการแสวงหาความสุขที่ตอบสนองทางด้านร่างกายมากกว่าความสงบ
ของจิตใจ ดังนั้นชาวพุทธควรตระหนักที่จะปลูกฝังค่านิยมแห่งการเสียสละ แบ่งปัน ความพอดีแห่งการ
พึ่งวัตถุ สร้างคุณค่าแห่งชีวิตจากภายในมากกว่าการมีทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศ ชื่อเสียง เพื่อการมีชีวิต
ที่ดีตามหลักพุทธธรรม และประโยชน์สุขแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริง

ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับพุทธศาสนิกชนทุกคนโดย
เฉพาะในกลุ่มเยาวชนและบุคลากรระดับผู้บริหารทุกหน่วยงานทั้งในภาครัฐและเอกชน

4236866 SHCR/M : MAJOR : COMPARATIVE RELIGION ; M.A.

(COMPARATIVE RELIGION)

KEY WORDS : GOOD LIFE

PHRAPITTAYA SAWEKPAN : BUDDHIST BELIEFS AND GOOD LIFE
IN THAI SOCIETY : A CASE STUDY OF THE BUDDHISTS IN BANGKOK :
THESIS ADVISORS: PARICHART SUWANBUBBHA, PH.D., VARIYA
CHINWANNO,PH.D.,PAGORN SINGSURIYA,PH.D., 148 p, ISBN 974 – 04 –
2660 - 3

The objectives of this research is aimed at studying Buddhists' views of the relation between paying respect and following the good way of life of Buddhism in Thai society. The study consisted of documentary research and a cross-sectional survey. The sample group consisted of 399 Buddhists in Bangkok. The survey method used was a questionnaire.

The right way of paying respect to Buddhism is to venerate the Lord Buddha, Thamma, and Sangkha for a life time. The research documents found that Buddhism is a way of life and a means of finding inner peace without respect to the supernatural powers. It does not teaches one to believe in one's sins that can be forgiven by God. It teaches there is no God who created the world and controls man's destiny. There are three fundamental principles, namely, not to do any evil, to do good, and to purify the mind. Every Buddhist can attain the highest level by his own effort by living a good life. This way is called the Noble Eightfold Path. Nowadays, most Buddhists in Thai society do not understand the meaning of the right way. They take Buddhism in the ritual dimension and believe in destiny and black magic.

The results of the study revealed that Buddhists who strove for enlightenment viewed paying respect to Buddhism and following a good life at the highest level. Buddhists who believed in the power of gods(Kuan – Im) and Buddhists who believed in the power of Rama V were at a high level. Buddhists who were walking around shopping center at Center Point viewed paying respects and following the right way of a good life in Buddhism were at the lowest level . This is a way wrong view of Buddhism.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
คำอธิบายอักษรย่อชื่อคัมภีร์	ญ
 บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา	11
1.6 ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ	11
 บทที่ 2 ทศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนา	
2.1 การมีชีวิตที่ดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา	12
2.1.1 ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์	13
2.1.2 ชีวิตที่ไม่พลาดถล่ำ	15
2.1.3 ชีวิตที่ก้าวหน้าสำเร็จ	17
2.1.4 ชีวิตที่เป็นหลักฐาน	19
2.1.5 ชีวิตหลุดพ้นที่สมบูรณ์	21
2.2 ทศนะเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา	24
2.2.1 นับถือพระพุทธคุณ	25
2.2.2 นับถือพระธรรมคุณ	27
2.2.3 นับถือพระสังฆคุณ	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 ทศนะเชิงพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับลักษณะของการนับถือศาสนาและการมีชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา	40
2.3.1 โลกียสุข	41
2.3.2 โลกุตตรสุข	43
2.4 งานวิจัยและเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง	45
บทที่ 3 ทศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและลักษณะการนับถือศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย	55
3.1 การมองโลกและทศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดี	56
3.1.1 พุทธนิยม	56
3.1.2 วิญญานนิยม	57
3.1.3 บริโชนิยม	59
3.2 ปัญหาที่เกิดจากการแสวงหาชีวิตที่ดีในสังคมไทย	61
3.3 ลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย	63
3.3.1 ลักษณะการนับถือตามแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา	64
3.3.1.1 การให้ทาน	66
3.3.1.2 การรักษาศีล	68
3.3.1.3 การเจริญภาวนา	71
3.3.2 ลักษณะการนับถือที่ปฏิบัติตามสภาพแวดล้อมและเชื่อกฎโดยหวังผล	73
3.3.2.1 ลัทธิพิธีเข้าทรงประทับร่าง	74
3.3.2.2 ลัทธิพิธีเจ้าแม่กวนอิม	77
3.3.2.3 ลัทธิพิธีรัชกาลที่ 5	82
3.4 ทศนะเกี่ยวกับลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนไทย	86
บทที่ 4 ผลการศึกษาภาคสนาม	87

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	108
5.1 สรุปผลการศึกษา	109
5.2 อภิปรายผล	112
5.3 ข้อเสนอแนะ	121
บรรณานุกรม	123
ภาคผนวก	129
ภาคผนวก ก แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	130
ภาคผนวก ข ข่าวประจำวันเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน สถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผลการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน	135
ประวัติผู้วิจัย	140
EXECUTIVE SUMMARY	141

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะประชากรของชาวพุทธ	88
2. ข้อมูลทัศนคติการนับถือพระพุทธศาสนา	90
3. ข้อมูลทัศนคติการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย	91
4. ข้อมูลทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรม ในสังคมไทย จำแนกตามลักษณะทางประชากร	94
5. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามเพศ	97
6. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามอายุ	97
7. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามอายุ	98
8. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามระดับการศึกษา	99
9. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามระดับการศึกษา	99
10. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามสถานภาพ	100
11. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามสถานภาพ	101
12. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	101
13. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	102
14. การเปรียบเทียบทัศนคติในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามอาชีพ	103

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
15. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนาและ การมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามอาชีพ	103
16. การเปรียบเทียบทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมี ชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามกลุ่มพุทธศาสนิกชน	104
17. การเปรียบเทียบความแตกต่างทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนาและ การมีชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามกลุ่มพุทธศาสนิกชน	105
18. ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิต ที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามกลุ่มพุทธศาสนิกชน	106
19. ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิต ที่ดีสอดคล้องตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย จำแนกตามกลุ่มประชากร	107

คำอธิบายอักษรย่อชื่อคัมภีร์

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 2525 ตามลำดับเล่มดังนี้

อักษรย่อ พระวินัยปิฎก

วินย.ม.ป.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก	มหาวิภังค์	ปฐมภาค
วินย.ม.ป.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก	มหาวิภังค์	ทุติยภาค
วินย.ม.	หมายถึง	พระวินัยปิฎก	มหาวรรค	
วินย.จุล	หมายถึง	พระวินัยปิฎก	จุลวรรค	

อักษรย่อ พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค
ที.มหา	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.มู.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มูลปิณณาสก์
ม.ม.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก์
ม.อุปริ	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	อุปริปิณณาสก์
สั.ข.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค
สั.สคาถ.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค
สั.ส.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพายตนวรรค
สั.มหา.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวรรค
อง.เอก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต
อง.ทุก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกกนิบาต
อง.ติก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต
อง.จตุกก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต
อง.ปญจก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต
อง.ฉกก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต
อง.สตตก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต
อง.อฏฐก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต
อง.ทสก.	หมายถึง	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต

คำอธิบายอักษรย่อชื่อคัมภีร์ (ต่อ)

ขุ.ธ.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	คถาธรรมบท
ขุ.ขุ.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	สูตรนินาต
ขุ.มหา	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหาวรรค
ขุ.ม.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิเทศ
ขุ.อิติ.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ
ขุ.อุ.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.เปต.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ
ขุ.วิมาน.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ
ขุ.เถร.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.ติก.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ติกนิบาตชาดก
ขุ.นวก.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	นวกนิบาตชาดก
ขุ.ชา.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ชาดก
ขุ.อป.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อปทาน
ขุ.พุทธ.	หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์

การใช้หมายเลขย่อ

หมายเลขย่อ พระไตรปิฎก จะแจ้ง ข้อ หน้า ตามลำดับ เช่น

อง.เอก. 150/31 หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต

ข้อที่ 150 หน้าที่ 31

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนา เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของมนุษย์ ทัศนคติต่อสภาพแวดล้อม ทั้งยังเป็นบ่อเกิดแห่งภราดรภาพ เพราะถึงแม้ศาสนาแต่ละศาสนาจะมีจุดกำเนิด หลักคำสอน และการประเพณี ปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน คือ แก้ปัญหาเรื่องความทุกข์ของมนุษยชาตินั่นเอง โดยเฉพาะความทุกข์ทางใจและเพื่อให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน ดังนั้นศาสนาจึงเป็นศาสตร์แห่งการครองชีวิตและแก้ปัญหาชีวิต เปรียบเสมือนประทีปในการดำเนินชีวิต ช่วยทำให้โลกน่าอยู่ร่มเย็นอบอวลด้วยมิตรภาพ สามารถดำรงอยู่ด้วยเอกลักษณะของตนเองในพื้นที่แห่งการยอมรับและเข้าใจศาสนาอื่น พึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ปัจจัยนี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษยชาติก้าวออกจากอนาริยชนเป็นอารยชนอย่างสมบูรณ์แท้จริง

สำหรับในประเทศไทยแล้ว ศาสนิกชนในชาติมีความเป็นอิสระในการที่จะเลือกนับถือศาสนา แต่คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาสืบทอดมาเป็นเวลานาน นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยยืนยันว่า สถานที่ซึ่งพระ โสณเถระและพระอูตตรเถระ ได้เดินทางมาประกาศพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ภายหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 คือ บริเวณจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักรเป็นประจักษ์พยานนับเป็นแห่งแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าแพร่หลาย ยาวนานเพียงใด (พระธรรมปิฎก : 2531, 110-111) แต่หลังจากนั้นในสมัยสุโขทัยตามหลักศิลาจารึกที่ 24 วัดเสมามือง และคัมภีร์นิเทศของอินเดีย อาณาจักรตามพริ้งค์ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นนครศรีธรรมราช ได้เป็นอาณาจักรศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จนถึงถือ ทำให้พ่อขุนรามคำแหงอาราธนาพระมหาสังฆราชให้เดินทางไปจำพรรษา ณ วัดอรุณญิกในกรุงสุโขทัย ดังศิลาจารึกที่ปรากฏว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาสังฆปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่ศรีธรรมราชมา ” (เถลิง พันธุ์เถลิง-

อมร: 2521,25) นับได้ว่าเป็นก้าวแรกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยที่ปรากฏเป็นหลักฐาน และนับเป็นก้าวสำคัญยิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทหยั่งรากลึกลงในสังคมไทย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จากประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยทำให้ทราบว่า คนไทยได้ยอมรับพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตเป็นเวลายาวนานมากกว่าสองพันปีมาแล้ว นับได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยที่วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้เข้าแทรกเป็นส่วนนำสำหรับเตือนสติในการดำเนินชีวิต กระตุ้นเร้าในทางกุศลหรือเพื่อความเป็นสิริมงคล อาจกล่าวได้ว่าชีวิตของคนไทยผูกพันอิงอาศัยกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนตาย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอม กลั่นกรองนิสัยใจคอสร้างพื้นจิตใจของคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะตนทำให้คนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนามีความรู้สึกรู้สีกต่อพระพุทธศาสนาเสมือน บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตากรุณา จึงทั้งบูชา ทั้งเคารพและหวงแหน เพราะพุทธศาสนาสอนให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร และสอนให้รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นทุกข์ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เมื่อได้รู้จักพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือน ได้รู้จักตัวเอง จึงนับเป็นสิ่งที่ล้ำค่าสูงสุดแห่งชีวิต

พระพุทธศาสนามีคุณลักษณะพิเศษที่นำอสังขระมากมาย ล้วนเป็นแก่นสารแก่ชีวิตของผู้เลื่อมใสและปฏิบัติตาม เพราะหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นช่วยให้ผู้ที่นับถือและปฏิบัติเต็มเปี่ยมไปด้วยชีวิตที่ดีงาม กล่าวคือมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยปัญญา มีเหตุผล สามารถเรียนรู้เข้าใจและอยู่ได้อย่างมีความสุขในทุกสภาวะการณ์ ปราศจากการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวม เป็นชีวิตที่เกี่ยวข้องกับอกุศลมูล โลก โกรธ หลงน้อยที่สุด สามารถพัฒนาไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตคือความสงบสุขแห่งภาวะจิตใจ ถ้าชาวพุทธตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษาให้เข้าใจถึงแก่นแท้ และนับถือปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สังคมไทยจะเป็นสังคมแห่งอุดมคติที่มีแต่การเกื้อกูลและความสงบมีสันติภาพแห่งมิตรไมตรี

แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว คนไทยส่วนมากยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา ละเลยในการที่จะศึกษาและนับถือปฏิบัติตามหลักธรรม นับถือพระพุทธศาสนาแต่ไม่รู้จักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะเสียเวลาไปกับเรื่องไร้สาระนอกพระพุทธศาสนา ทำแต่ในนามของพระพุทธศาสนาแต่ไม่เข้าถึงพระพุทธศาสนาส่วนที่เป็นแก่นแท้ อันเป็นประโยชน์กับชีวิตจริง ๆ สิ่งที่ชาวพุทธได้เห็นเป็นนิทรรศการประจำวันเป็นเรื่องพิธีรีตองต่าง ๆ ที่ทำกันพอเป็นพิธี ไม่ว่างานอะไรก็คิดว่าสิ่งนั้นคือพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่ในพิธีหรือกิจกรรมต่างๆ จะมีโหราศาสตร์และไสยศาสตร์เข้ามา

เกี่ยวข้องกับโดยไม่รู้ตัวทั้งยังไม่เกี่ยวเนื่องกับศีลธรรม และนับถือปฏิบัติตามกันเรื่อยมา ทำให้สังคมไทยเต็มไปด้วยการบนบานสาธยายว่า อ่อนวอนขอผลประโยชน์จากสิ่งที่เขาเข้าใจว่าศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจคลบ้นดาลให้พันทุกข์ภัยสามารถทำให้ประสบสุขและได้รับสิ่งอันพึงปรารถนา พระพุทธรูปองค์ใหญ่ๆ ในโบสถ์ต่างๆ กลายเป็นเทวรูปคอยรับการบนบานและเช่นสรวงบูชา เพื่อปกป้องภัยภัยและอำนวยผลประโยชน์ตามที่ผู้ขอต้องการ มีการแก้บนด้วยลูกเกด ละคร ฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี นอกจากนี้พระพุทธรูปองค์เล็กองค์น้อยอีกมากมายหลายขนาดแบบที่โฆษณากันกรีกโครมทั้งทางวิทยุและหนังสือพิมพ์ว่า มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ก็มีไว้เพื่อจำหน่ายในราคาแพง แม้กระทั่งเมื่อมีสิ่งประหลาดไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ สัตว์ ฯลฯ ที่ผิดแปลกแตกต่างจากธรรมชาติก็ตาม คนไทยก็จะแห่กันไปดูและอ่อนวอนร้องขอ ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ล้วนแล้วแต่มีตัวอย่างปรากฏให้เห็นเป็นประจำในสังคมไทยบนหน้าหนังสือพิมพ์ (ดูภาคผนวก ข)

จากสิ่งที่ปรากฏจะเห็นว่า มีพุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่มีความเชื่อผิด ๆ ไม่ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา และยังมีลัทธิพิธีอีกมากมายที่ไม่มีมิติทางศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ รัชกาลที่ 5 ที่มีการนำดอกกุหลาบไปถวายทุกวันอังคาร แต่หลังจากนั้นก็ประพาศผิดศีลธรรม โดยเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ลัทธิเจ้าแม่กวนอิม ลัทธิพิธีเกี่ยวกับเครื่องราง ของขลัง พระเครื่องที่ถึงแม้ราคาจะแพงมากคนก็พยายามดิ้นรนเพื่อได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของ เมื่อได้มาครอบครองก็ไม่ได้ใช้เป็นเครื่องระลึกในการทำความดีแต่กลับหลงใหลในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ยังกระทำผิดหรือบางครั้งใช้ให้ช่วยส่งเสริมในการกระทำผิดอยู่เสมอ ซึ่งหลักการในลัทธิเหล่านั้นสอนให้คนเห็นแก่ตัว ความโลภ ความมีคบอดแห่งปัญญา แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้นำทางศาสนายังพยายามเดินรอยตามกระแสแห่งวัตถุ ไม่ศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายแห่งคำสอน ประกอบลัทธิพิธีที่ผิด ๆ ขึ้นมากมาย สิ่งนี้ปรากฏนี้เองบ่งบอกถึงสถาบันพุทธศาสนาไทยอ่อนแอในเชิงสังคม (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ฉบับวันที่ 14-20 พ.ย..2542)

นอกจากนั้นแล้วในสังคมไทยปัจจุบันกระแสบริโภคนิยม วัตถุนิยมทางตะวันตกมีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ ทำให้มีทัศนะว่าการมีชีวิตที่ดี คือ การได้มาซึ่งการแสวงหาความสุขจากการบริโภคทางด้านร่างกายหรือวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ส่งผลให้มีการแข่งขัน การแย่งชิง การกระทำวิธีการใดก็ตามเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุที่ตนต้องการและเชิดชูเกียรติเป็นที่ยอมรับในสังคม โดยไม่ได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ความสุขที่แท้จริงเกิดจากความสงบทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดชีวิตที่ดีและคุณค่าของชีวิต จึงเกิดปัญหาตามมามากมาย ไม่ว่าปัญหาโรคเอดส์ที่เป็นอันดับหนึ่งของเอเชีย ซึ่งจากการคาดการณ์ว่าในปี 2543 จะมีผู้ติดเชื้อเอชไอวีประมาณ 1,028,000 คน (กรมการแพทย์: 2540) ปัญหายาเสพติด ซึ่งทั้งเป็นแหล่งผลิตและแหล่งขายที่ใหญ่

แห่งหนึ่งของโลก ในช่วงเวลา 9 เดือนนับจากเดือนมกราคม 2539 ดำรงจับกุมผู้ทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเฉพาะยาบ้าได้เกินกว่า 35,000 รายนับจำนวนได้ 24,000,000 เม็ดเทียบกับปี 2538 ในช่วง 9 เดือนเดียวกันยาบ้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 61 (สถิติกรมตำรวจ :2539) ปัญหาโสเภณี กรุงเทพฯ อันเป็นแดนธุรกิจบริการทางเพศ มีโสเภณีถึง 200,000 คน (Encyclopedia of Peoples and Cultures:1992) รวมทั้งประเทศไทยมีโสเภณีเด็กอายุต่ำกว่า 16 ปีจำนวน 30,000 – 60,000 คน (นสพ.มติชน ฉบับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2539) ปัญหาการพนัน ปัญหาการขาดวินัย ปัญหาการจราจร ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบกัน ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เป็นผลมาจากการมองเห็น “วัตถุ” สำคัญกว่า “มนุษย์” และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตัว ชี้ให้เห็นภัยอันตรายของวัตถุนิยม ถ้ามนุษย์เรายังคงอยู่ใต้อิทธิพลวัตถุนิยมที่กำลังคุกคามชีวิตมนุษย์อยู่ทุกวันนี้เป็นธรรมดา และไม่สนใจเรื่องคุณงามความดีต่าง ๆ โลกก็คงจะถึงกาลอวสานในวันหนึ่งข้างหน้าอย่างแน่นอน

จะเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย และปัญหาที่นับว่าร้ายแรงและเป็นอันตรายอย่างยิ่งคือคุณภาพชีวิตของประชากรในประเทศอยู่ในระดับที่น่าเป็นห่วง ซึ่งเหตุปัจจัยที่สร้างความเสื่อมโทรมทางสังคม หรือสังคมไทยอ่อนแอ นั้น สรุปได้ 2 ประเด็นคือ

1.การหวังพึ่งอำนาจลบล้างบาป ซึ่งทำให้ไม่เพียรพยายามที่จะทำการให้สำเร็จด้วยตัวเอง (ข้อนี้เกิดจากวัฒนธรรมที่เสียคุณค่าและความเชื่อลัทธิไสยศาสตร์ รออำนาจฤทธิ์ปาฏิหาริย์)

2.การเห็นแก่ความสะดวกสบายและค่านิยมเสปบริโลก ชอบความฟุ้งเฟ้อ เคยชินกับการเสปบริโลกเทคโนโลยีที่สังคมอื่นผลิตเสร็จมาแล้ว (พระธรรมปิฎก ,2542 :145) จนต้องพยายามแสวงหาซึ่งปัจจัยที่จะทำให้ได้สิ่งนั้นมา โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง จนเป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ มากมาย

โดยที่สาเหตุสำคัญมาจากชาวไทยที่ได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ไม่นับถือในสิ่งที่เรียกว่าแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเป็นที่พึงสูงสุดและไม่พยายามที่สนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขาดการพิจารณา ไตร่ตรองและใคร่ครวญในการกระทำและผลแห่งการกระทำ ไม่เข้าใจถึงคุณค่าของชีวิตที่แท้จริง ทำให้ไม่มีความมั่นคงแห่งชีวิต สร้างปัญหาทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมที่อยู่อาศัย เพราะสิ่งที่กระทำลงไปนั้นล้วนขัดแย้งทางศีลธรรมและหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นผลให้ชีวิตของชาวพุทธห่างไกลจากการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธธรรม ที่ต้องเชื่อในการกระทำของตนเอง เน้นเรื่องตนเป็นที่พึ่งของตน มีธรรมเป็นที่พึ่ง ถือเอาการประพฤติธรรม คือ การสุจริต กาย วาจา ใจ เป็นแนวทางแห่งการพึ่งตนเอง ไม่ต้องอ่อน

วอนหรือร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตมาจากผลแห่งการกระทำของตัวเอง ทั้งสิ้นยอมรับผลแห่งการกระทำนั้น โดยไม่โยนความรับผิดชอบไปให้สิ่งอื่นซึ่งไม่ประจักษ์แจ้งแท้จริง ชาวพุทธจึงควรมองสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นตามความเป็นจริง ต้องใช้สติปัญญาใคร่ครวญ ไม่สั้นคลอน โอนเอนไปจากหลักคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พยายามปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนา เพื่อจุดหมายปลายทางและความสุขของชีวิตที่สมบูรณ์

ในภาวะวิกฤติที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับลัทธิพิธีกรรมการยึดหลักแนวคำสอนที่ผิด ไม่เห็นความสำคัญของการมีศาสนาเพราะขาดการศึกษาที่ถูกต้องและเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสลับซับซ้อน โดยเกี่ยวเนื่องจากคุณภาพจิตใจที่เสื่อมถอย ขาดซึ่งมโนสำนึกภาวะกำหนดรู้ในสิ่งที่เป็น ทำให้สะท้อนให้เห็นความอ่อนแอของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามอีกส่วนหนึ่งของสังคมไทยยังคงมีพุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ โดยการเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน พยายามศึกษาและปฏิบัติเพื่อหาแก่นแท้ สัจธรรมและคุณค่าที่แท้จริงแห่งชีวิตตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าจะไม่ถึงซึ่งจุดหมายสูงสุดแห่งหลักคำสอนก็ตามแต่ยังเกิดประโยชน์แก่ชีวิตปัจจุบันกับคุณภาพความสงบแห่งภาวะจิตใจ มีความสุขและสร้างคุณค่ากับชีวิตในระดับหนึ่งตามกำลังของผลแห่งการกระทำและสติปัญญาที่พึงมีในตน มีสำนักที่สอนปฏิบัติกรรมฐานและมีผู้ไปปฏิบัติเป็นประจำมีอยู่มากมายในประเทศไทย (ดู ภาคผนวก ข)

สำนักปฏิบัติกรรมฐานแต่ละแห่งอาจมีการสอนและการปฏิบัติที่แตกต่างกันโดยวิธีการฝึกแต่จุดประสงค์เป็นคล้ายคลึงกัน คือมุ่งหวังผลของการปฏิบัติ ความเมตตา กรุณา บริสุทธิ์ ปัญญา เมื่อปัญญาเกิด ใจของผู้ปฏิบัติจะหมดจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง จิตหลุดพ้นจาก อาสวะกิเลส บรรลุสภาวะนิพพานอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าคนไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่ตื่นตัวในการปฏิบัติพระกรรมฐาน จากการที่มีศูนย์วิปัสสนากรรมฐานมากมายทั่วประเทศ ไทย นับเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นนิมิตหมายอันดี (กรีสดา เทียรทองและคณะ: 2535, 136-141)

เนื่องจากภาพที่ปรากฏสองภาพแตกต่างกันระหว่างพุทธศาสนิกชนที่หลงใหลประพฤติดุปฏิบัติลัทธิพิธีที่นอกเหนือจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับพุทธศาสนิกชนที่พยายามศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้ถึงจุดหมายสูงสุดของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบกับปัญหาต่าง ๆ ของสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย และมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการถูกกลืนของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทยปัจจุบันว่า พุทธศาสนิกชนไทยขณะนี้มีทัศนคติเกี่ยวกับนับถือศาสนาเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีอย่างไร ศาสนามีส่วนช่วยในการ

ดำเนินชีวิตหรือไม่ พุทธศาสนิกชนมีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่น้อยแค่นั้น และที่สำคัญคือประเทศไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธศาสนาได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมไทยปัจจุบันเพื่อชีวิตที่ดีตามหลักพุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนมากขึ้นเพียงใด โดยผู้ศึกษาจะได้ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งนับเป็นจังหวัดที่มีพุทธศาสนิกชนมากที่สุดในประเทศไทย คือ 7,432,824 คนจากประชากรทั้งหมด 61,566,178 คน (กรมศาสนา: 2541,79) อีกทั้งกรุงเทพมหานครนั้นเป็นจุดแห่งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม มีความหลากหลายในความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติ มีกลุ่มชนในทุกชนชั้น เป็นจุดศูนย์รวมของประชากรที่มาจากหลายพื้นที่ในประเทศไทย ทั้งยังเป็นเมืองหลวงของประเทศ และปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีจุดเริ่มต้นมาจากกรุงเทพมหานครทำให้สามารถเปรียบเทียบทัศนะการนับถือศาสนาเพื่อชีวิตที่ดีในสังคมไทยระหว่างชาวพุทธที่นับถือแก่นธรรมเป็นหลักกับชาวพุทธที่เชื่อเรื่องกรรมโดยหวังผลได้อย่างชัดเจน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาและทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธธรรมและในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทัศนะในการนับถือพระพุทธศาสนา และการมีชีวิตที่ดีของชาวพุทธที่นับถือแก่นธรรมเป็นหลัก กับชาวพุทธที่ปฏิบัติตามสภาพแวดล้อม และชาวพุทธที่เชื่อเรื่องกรรมโดยหวังผล

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาแนวทางในการนับถือพระพุทธศาสนาในลักษณะที่จะส่งผลให้เกิดคุณค่าแห่งชีวิตตามหลักพุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย โดยศึกษาลักษณะการนับถือศาสนาที่ถูกต้องจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธศาสนา และทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและลักษณะการนับถือศาสนาในสังคมไทย โดยจะศึกษาเฉพาะทัศนะเกี่ยวกับลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research)

1.1 พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย รวมทั้งเอกสารอธิบายขยาย คือ อรรถกถา ฎีกา และ อนุฎีกา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูล โดยได้ประมวลผลไว้ในบทที่ 2 -3 และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภาคสนาม

2. การศึกษาภาคตัดขวาง (Cross – Sectional Survey)

2.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร เป็นประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธ และอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 7,432,824 คน (กรมศาสนา : 2541,79)

กลุ่มตัวอย่าง เป็นพุทธศาสนิกชน ในเขตกรุงเทพมหานครจำนวน 400 คน ซึ่งผู้วิจัยได้จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Yamane, 1973 อ้างใน บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2531 : 8-9)

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนหน่วยประชากร
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

$$\begin{aligned} \text{แทน} \quad n &= \frac{7,432,824}{1 + (7,432,824)(0.05)^2} \\ &= 399.99 \end{aligned}$$

โดยผู้ศึกษาได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษาแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
 กลุ่มผู้เดินตามศูนย์การค้า เซ็นเตอร์พอยท์
 กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิริรัชกาลที่ 5
 กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิริเจ้าแม่กวนอิม

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

2.2.1 ศึกษาปรัทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ ตำรา และเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดข้อคำถามในแบบสอบถาม

2.2.2 สร้างแบบสอบถาม แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแก้ไข เพื่อความถูกต้องตามวัตถุประสงค์การศึกษา โดยแบ่งแบบสอบถามชุดนี้ออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปตามลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน อาชีพ และ กลุ่มพุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 2 สอบถามทัศนะเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา และสอบถามทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย แบ่งเป็น :-

ส่วนที่ 1 ข้อคำถามการนับถือพระพุทธศาสนา จำนวน 16 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย จำนวน 26 ข้อ

โดยคำถามในส่วนที่ 2 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีการ ของ ลิเคิร์ต (Likert, 1976 : 90-95) มีทั้งคำถามเชิงบวก และ คำถามเชิงลบ โดยให้คะแนนดังนี้

ระดับทัศนะ	เชิงบวก	เชิงลบ
เห็นด้วยมากที่สุด	5	1
เห็นด้วยมาก	4	2
เห็นด้วยปานกลาง	3	3
เห็นด้วยน้อย	2	4
เห็นด้วยน้อยที่สุด	1	5

สำหรับเกณฑ์การจัดกลุ่มการประเมินระดับทัศนะเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา และ ระดับทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย จะพิจารณาอิงกลุ่มจากค่าคะแนนเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. มีความคิดเห็นในระดับสูง	คะแนน	$> \bar{X} + S.D.$
2. มีความคิดเห็นในระดับปานกลาง	คะแนนระหว่าง	$\bar{X} \pm S.D.$
3. มีความคิดเห็นในระดับต่ำ	คะแนน	$< \bar{X} - S.D.$

โดยคะแนนรวมทั้งหมดจากแบบสอบถามวัดระดับทัศนคติเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา จำนวน 16 ข้อ คะแนนรวมต่ำสุด 31 คะแนน คะแนนรวมสูงสุด 79 คะแนน $\bar{X} = 59.32$ และ $S.D. = 8.68$ จัดระดับคะแนนทัศนคติเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา เป็น 3 ระดับ ดังนี้

ความคิดเห็นในระดับสูง หมายถึง คะแนนมากกว่า 68 คะแนนขึ้นไป

ความคิดเห็นในระดับปานกลาง หมายถึง คะแนนระหว่าง 50 - 68 คะแนน

ความคิดเห็นในระดับต่ำ หมายถึง คะแนนต่ำกว่า 50 คะแนนลงมา

ส่วนคะแนนรวมทั้งหมดจากแบบสอบถามวัดระดับทัศนคติเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย จำนวน 26 ข้อ คะแนนรวมต่ำสุด 54 คะแนน คะแนนรวมสูงสุด 126 คะแนน $\bar{X} = 94.84$ และ $S.D. = 13.67$ จัดระดับทัศนคติเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย เป็น 3 ระดับ ดังนี้

ความคิดเห็นในระดับสูง หมายถึง คะแนนมากกว่า 108 คะแนนขึ้นไป

ความคิดเห็นในระดับปานกลาง หมายถึง คะแนนระหว่าง 81 - 108 คะแนน

ความคิดเห็นในระดับต่ำ หมายถึง คะแนนต่ำกว่า 81 คะแนนลงมา

2.3 คุณภาพเครื่องมือ (แบบสอบถาม)

2.3.1 ความเที่ยงของเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษางานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นฐานในการตั้งคำถาม โดยมุ่งศึกษาการนับถือพระพุทธศาสนา และการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทยของพุทธศาสนิกชน จากนั้นนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้อง และปรับปรุงแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์

2.3.2 ความเชื่อถือได้ (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่มีความเที่ยงของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัยไปทดสอบความเชื่อถือได้ (Try out) กับพุทธศาสนิกชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน จากนั้นจึงนำไปทดสอบหาค่าความเชื่อมั่น ตามวิธีการ Cronbach's Alpha ของ ครอนบาค (Cronbach, 1970) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS / window ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.89 ถือว่า แบบสอบถามฉบับนี้มีความเชื่อถือได้ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมและปฏิบัติธรรมกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวการปฏิบัติเบื้องต้น และพยายามสร้างความ

เป็นกันเอง จนกลุ่มตัวอย่างสนิทสนมและเชื่อใจ จากนั้นจึงได้พูดคุยและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการวิจัย พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการกรอกแบบสอบถาม

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้แจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม จำนวน 400 ชุด ผู้ศึกษาได้รับกลับจากทั้ง 4 กลุ่มตัวอย่าง แบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์สามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลได้ รวม 332 ชุด คิดเป็นร้อยละ 83 ของแบบสอบถามทั้งหมด 400 ชุด จากนั้นจึงได้แปลงข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้รับเป็นรหัสลงในสมุดลงรหัส (Code Book) และกรอกข้อมูลใส่ในโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS / window เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.5.1 ข้อมูลทั่วไปตามลักษณะทางประชากรของพุทธศาสนิกชนผู้เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยหาค่าความถี่ (Frequencies) และค่าร้อยละ (Percentage)

2.5.2 ข้อมูลทัศนคติเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคมไทย โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นการหาระดับทัศนคติโดยรวมของพุทธศาสนิกชน โดยการประเมินจากคะแนนรวมแบบอิงกลุ่ม และหาระดับทัศนคติของพุทธศาสนิกชนจำแนกตามลักษณะทางประชากร โดยใช้เกณฑ์เฉลี่ยระดับคะแนนทัศนคติตามเกณฑ์ของ จอห์น ดับเบิลยู เบส (John W. Best, 1964) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00 - 1.49	หมายความว่า	มีระดับทัศนคติเห็นด้วยน้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.50 - 2.49	หมายความว่า	มีระดับทัศนคติเห็นด้วยน้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.50 - 3.49	หมายความว่า	มีระดับทัศนคติเห็นด้วยปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.50 - 4.49	หมายความว่า	มีระดับทัศนคติเห็นด้วยมาก
คะแนนเฉลี่ย	4.50 - 5.00	หมายความว่า	มีระดับทัศนคติเห็นด้วยมากที่สุด

2.5.3 เปรียบเทียบทัศนคติของพุทธศาสนิกชนระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่ม โดยหาค่า t-test และ มากกว่า 2 กลุ่ม โดยหาค่า F-test ผู้วิจัยกำหนดค่าความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

2.5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ กับตัวแปรตาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ผู้วิจัยใช้ค่าความสัมพันธ์ที่ 0.01 และ 0.05

2.5.5 ผลของข้อมูลจากการวิเคราะห์ นำเสนอในรูปของตารางประกอบ คำบรรยายในบทที่ 4

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. พุทธศาสนิกชน คือ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทในกรุงเทพมหานคร
2. ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่ดำเนินตามหลักพุทธธรรม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวม มีหลักสำคัญแห่งการดำเนินชีวิต 3 ประการ กล่าวคือ ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ประพฤติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนสามารถพัฒนาไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้
3. พุทธศาสนิกชนที่นับถือแก่นธรรมเป็นหลัก ได้แก่ ชาวพุทธที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน
4. พุทธศาสนิกชนที่เชื่อเรื่องกรรมโดยหวังผลและปฏิบัติตามสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชาวพุทธที่เดินตามศูนย์การค้าเซ็นเตอร์พอยท์ กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิริยชาลที่ 5 และ กลุ่มผู้ร่วมลัทธิพิธิเจ้าแม่กวนอิม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธธรรม
2. ทำให้ทราบทัศนะการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบความแตกต่างในทัศนะเกี่ยวกับการนับถือพระพุทธศาสนาและการมีชีวิตที่ดีระหว่างชาวพุทธที่นับถือแก่นธรรมเป็นหลักกับชาวพุทธที่เชื่อเรื่องกรรมโดยหวังผล เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาการเผยแผ่หลักธรรมเพื่อความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น
4. ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าทางด้านทัศนคติที่มีต่อศาสนาในอนาคตต่อไป

บทที่ 2

ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนา

2.1 การมีชีวิตที่ดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เป้าหมายแห่งการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุจุดหมายปลายทางนับเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการดำรงอยู่หรือมีชีวิต ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ หรือในจักรวาล ย่อมมีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดด้วยกันทั้งสิ้น แล้วแต่เหตุปัจจัยที่มาปรุงแต่งตามกฎธรรมชาติ ดังนั้นถ้าบุคคลใด หรือสิ่งใดสามารถกำหนดรู้จุดสุดท้ายของตนเองคงจะเป็นสิ่งที่ดีไม่น้อยสำหรับบุคคลและสิ่งนั้น เพราะเปรียบเสมือนได้ทราบถึงจุดหมายปลายทางของตนเอง เหลือแค่เพียงจะทำอย่างไร หรือมีวิธีการแบบใดเพื่อจะถึงจุดหมายปลายทางนั้น แต่ในความเป็นจริงคงไม่เป็นเช่นนั้น จึงนับเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ท้าทาย ในการที่จะค้นหา ศึกษา และพยายามกระทำตนให้บรรลุจุดหมายปลายทางของชีวิต นับได้ว่าเป็นการสร้างคุณค่าแห่งการมีชีวิตนั่นเอง

ในทางพระพุทธศาสนาได้มีบุคคลหนึ่งที่พยายามศึกษา ค้นคว้า และกระทำตนให้ลุถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตอย่างแท้จริง เริ่มต้นจากการพยายามศึกษาทำความเข้าใจ เรียนรู้ สิ่งปรากฏและเกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่เลวร้าย สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ให้โทษ พินิจพิเคราะห์ สิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจ ความสะดวกสบายที่ได้รับจากสิ่งของและการกระทำของบุคคล จนได้ตระหนักว่าสิ่งที่ได้รับนั้นหาใช่ความสุขที่ยั่งยืน และแท้จริงไม่ ยักระคนไปด้วยความทุกข์ไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่งทั้งสิ้น จึงตัดสินใจละทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างที่สนองความสุขทางด้านร่างกาย มาใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายที่สุด ได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะศึกษา ค้นคว้า โดยใช้ร่างกายและจิตใจเป็นสถานศึกษาที่ยิ่งใหญ่ ในที่สุดสามารถค้นพบสังฆธรรมความเป็นจริงถึงยังจุดหมายปลายทางแห่งชีวิต ได้ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถสร้างคุณค่าแห่งชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และได้ทรงสอนในสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ แก่มวลมนุษยชาติ เพื่อการมีชีวิตที่ดีตามกำลังสติปัญญาของแต่ละคน เริ่มตั้งแต่บรรพตฐานแห่งการดำเนินชีวิตในระดับต้น ระดับกลาง จนถึงระดับสูงสุดเพื่อชีวิตที่ดีงามแห่งการมีชีวิตนั่นเอง

ซึ่งทุกคนสามารถประพฤติ ปฏิบัติเพื่อการมีชีวิตที่ดี ตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล ได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์

การที่เราจะใช้ชีวิตอย่างผู้มีชัยนั้น เราต้องเป็นคนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตน ไม่หวาดหวั่นพร่ำพรึงต่ออุปสรรคและปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้น มีสติตั้งมั่นไม่ไหวหวั่น ใช้ความมานะพากเพียรอดทนอย่างไม่ย่อท้อ มองทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความเข้าใจตามสภาวะความเป็นจริง แม้กระทั่งต่อความตายที่กำลังมาถึงหรืออยู่ ณ เบื้องหน้า เราจะมีความรู้สึกเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อเราดำเนินชีวิตของตนอย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คนเช่นนั้นคือ ผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต และดำเนินชีวิตตามหลักการต่อไปนี้

ก. การนำชีวิตสู่จุดหมาย (Steering one's life to its objective) คือการดำเนินชีวิตให้ดูประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ซึ่งสามารถแบ่งเป็นระดับ เรียกว่า อัตตะ หรือ อรรถ 3 (ขุ.จ. 30/755/398) คือ

1. วิทยุธรรมภักตตะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบัน ที่สำคัญจะทำให้เราไปถึงจุดหมายนี้ได้ คือ

- 1.1 สุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรค อายุยืน
- 1.2 มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
- 1.3 ทรงยศ เกียรติ ไม่ตรี วงศ์ตระกูลเป็นที่นับถือและยอมรับในสังคม
- 1.4 สมาชิกอยู่ด้วยความเข้าใจ สามัคคีปรองดองเป็นครอบครัวอบอุ่น

2. สัมปรายภักตตะ จุดหมายชั้นเลขาเห็น หรือ ประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งให้เกิดความสุขลึกล้ำภายในโดยเฉพาะ

- 2.1. มีศรัทธาและหลักใจมุ่งมั่นแห่งการทำความดี ด้วยความสุขใจ
- 2.2. ภูมิใจ ปลื้มปิติที่ได้ประพฤตสิ่งดีงามสุจริต
- 2.3. ไม่ย่อท้อ มีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา นำพาชีวิตไปด้วยปัญญา
- 2.4. ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าเกิดความอึ้งใจ ที่ได้เสียสละบำเพ็ญเป็นประโยชน์

- 2.5. มีหลักประกันวิถีสู่ภพใหม่ มั่นใจ เพราะได้ทำกรรมดี

3. ปรหมตตะ จุดหมายสูงสุด หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ

- 3.1. เข้าใจและยอมรับความเปลี่ยนแปลงทุกสภาวะการณ์ด้วยจิตที่สงบ
- 3.2. ไม่ยึดมั่น ถือมั่น วางใจเป็นกลาง ไม่โสกเศร้าหรือ ดีใจ

3.3. จิตใจปลอดโปร่ง เบิกบาน หมดความมัวหมอง

3.4. มองตามเหตุปัจจัยแห่งปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ทั้งหมดพึงเกิดขึ้น โดยกุศลธรรม และใช้หรือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อรรถะ 3 ชั้นนี้ จัดแบ่งใหม่เป็น 3 ด้าน ด้วยกัน

ก. **อรรถะ** จุดหมายเพื่อตน หรือ ประโยชน์ตน คือ ประโยชน์ 3 ชั้นข้างต้น พึงทำให้เกิดขึ้นเพื่อถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิตเข้าถึงภาวะสงบสุขอย่างแท้จริง

ข. **ปรัตถะ** จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ 3 ชั้นข้างต้น พึงช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการสนับสนุน แนะนำ ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เพื่อให้ถึงจุดหมายแห่งชีวิต

ค. **อุภยัตถะ** จุดหมายร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งปัจจัยแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ดำรงคงอยู่ด้วยสถานะที่สมดุลไม่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนแต่เป็นการอยู่แบบสันติสุขโดยมุ่งจุดมุ่งหมายส่วนรวมเป็นหลัก

ข. **ทรงพลังภายใน** (Maintaining inner strength) คือกำลังที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ทั้งในส่วนตนและของผู้อื่น ก่อให้เกิดชีวิตความเป็นอยู่ที่สงบสุข เรียกว่า พละ (ธรรมอันเป็นกำลัง) มี 4 ประการด้วยกัน คือ (อง.นวก. 23/209/376)

1. **ปัญญาพละ** กำลังปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการได้ศึกษา ประพฤติปฏิบัติ จนสามารถแยกแยะทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์และให้โทษ ดำเนินทางที่ถูกต้อง เข้าใจ รู้ถึงสถานะความเป็นจริงแห่งชีวิตและธรรมชาติ ไม่กลัวภัยที่เกิดกับชีวิตไม่ว่ารูปแบบใด รวมทั้งจากการดิเเตียน หรือแม้ความตาย ณ เบื้องหน้า ตลอดจนทุกข์ทั้งปวง

2. **วิริยพละ** กำลังความเพียร คือ เป็นผู้ประกอบกิจการหน้าที่การงานต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ด้วยความอุตสาหะ ประคองจิตไม่กระทำความชั่วทั้งปวง ไม่ย่อท้อ หมดกำลังใจในการที่จะประกอบคุณงามความดี

3. **อนวัชชพละ** กำลังสุจริต หรือกำลังบริสุทธิ์ คือ มีความประพฤติในหน้าที่การงาน สุจริตไร้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีใครกล่าวที่ติเตียนได้

4. **สังคหพละ** กำลังการสงเคราะห์ คือ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เป็นสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน โดยการชักชวนให้กระทำดี ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องในสังคม

ค. **ตั้งตนบนฐานที่มั่น** (Establishing oneself on a firm foundation) คือ การกำหนดทิศทางแห่งการดำเนินชีวิตให้แน่วแน่ มีหลักยึดในการปฏิบัติเพื่อจิตใจสะอาดอยู่ในสภาพพร้อมที่ใช้งานได้อย่างสมบูรณ์ เปรียบเสมือนการมีฐานแห่งการดำเนินชีวิตที่ดี ธรรมนี้ เรียกว่า อธิษฐาน (ธรรมเป็นที่มั่น) 4 ประการ คือ (ม.อ.14/682/437)

1. **ปัญญา ใช้ปัญญา** คือ ดำเนินชีวิตด้วยความรู้ที่ถูกต้อง รู้เหตุแห่งทางเสื่อม เหตุแห่งความเจริญ จนกระทั่งรู้ถึงเหตุปัจจัยของการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดับไปตามสภาวะความจริงของทุกสรรพสิ่ง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตน รู้แจ้งแห่งการรวมของธาตุที่ประกอบขึ้นในร่างกาย

2. **สัจจะ รักษาสัจจะ** คือ ความจริงใจ จริงจัง ตั้งมั่นแน่วแน่ในการประกอบความดี เริ่มต้นที่ความคิด วาจา นำไปสู่การกระทำที่ถูกต้องดีงาม เป็นหลักประกันให้คนอื่นเชื่อถือ ไว้วางใจ ในการดำเนินชีวิต จนในที่สุดตั้งมั่น จริงจังที่จะทำจิตใจให้ผ่องใส บริสุทธิ์

3. **จาคะ** เพิ่มพูนจาคะ คือ สละสิ่งที่ได้มาด้วยความสุจริต ทั้งแก่บุคคลที่มีบุญคุณ และผู้ที่ลำบากกว่าเรา เพื่อป้องกันหรือตัดทานตนไว้มิให้ตกไปเป็นทาสของลาภสักการะและผลสำเร็จ ที่ตนได้สร้างขึ้น อันคอยล่อเร้าเข้าวนให้เกิดความยึดติด ลำพอง และลุ่มหลงมัวเมา สิ่งใดที่เขยขึ้นเป็นนิสัยหรือเคยยึดถือไว้ แต่ผิดพลาด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ก็สามารถละได้ทั้งหมด เริ่มตั้งแต่ สละสิ่งของจนถึงสละกิเลสจนหมดไปในที่สุด

4. **อุปสมะ** รู้จักสงบใจ คือ รู้เท่าทันแห่งการกระทบทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เกิดภาวะสงบไม่ยินดี เสียใจกับสิ่งที่กระทบ ทำจิตใจให้สงบผ่องใส รู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้ว ย่อมจะไม่หลงไหลในมัวเมาในวัตถุหรือลาภ ยศ สรรเสริญ โดยง่าย

2.1.2 ชีวิตที่ไม่พลาดถล่ำ

บุคคลที่ดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจความเป็นจริงโลก มองโลกตามสภาวะความเป็นจริง ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่หลงโลก เมาชีวิต มีสติ รู้จักวางตัว วางใจต่อความเป็นจริงต่าง ๆ อันมีประจำโลกและชีวิตเป็นคติธรรมดาดังนี้

ก. **รู้ทันโลก** (Knowing the ways of the world) คือ รู้จักพิจารณา รู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้อง ต่อสภาวะอันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในชีวิตที่อยู่ท่ามกลางโลก ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม ประกอบด้วยกัน 8 ประการ (อง.อญฐก. 27/96/159) คือ

ชั้นชม	ชมชั้น
1. ได้ลาก	2. เสื่อมลาก
3. ได้ยศ	4. เสื่อมยศ
5. สรรเสริญ	6. นินทา
7. สุข	8. ทุกข์

โลกธรรม 8 นี้ แบ่งได้เป็น 2 ฝ่าย คือ สิ่งที่ชั้นชมปรารถนานำรักใคร่ชอบใจ เป็นสิ่งที่อยากได้ เรียกว่า อภิวรรณ พวหนึ่ง สิ่งที่ไม่น่าชั้นชม ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ ชมชั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีใครอยากได้ คนทั่วไปเกลียดกลัว เรียกว่า อนิภิวรรณ พวหนึ่ง ซึ่งทั้งสองฝ่ายนี้ แม้จะอยากได้หรือไม่อยากได้ก็ตามแต่จะต้องเกิดขึ้นกับทุกคน ไม่มีข้อยกเว้น ขึ้นอยู่กับการที่จะวางใจและปฏิบัติกับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร กล่าวคือ

1. บุคคลผู้ไม่มีการศึกษา ไม่รู้จักฝึกอบรมตน ทำให้ไม่เข้าใจรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ลุ่มหลงมัวเมา ยินดียินร้าย กับสิ่งที่เกิดขึ้น คราวได้ก็หลงระเหิดใจ ลำพอง มัวเมากับสิ่งที่เกิดขึ้น คราวเสียก็หงอยละเหี่ยหมดกำลังใจ บางครั้งถึงกับเสียสติ ไม่อยู่กับร่องกับรอย ปล่อยให้โลกธรรมเข้ามาครอบงำจิตใจ เกิดอาการลุ่ม ๆ ดอน มีความทุกข์อยู่ร่ำไป

2. ผู้มีการศึกษา เป็นอริยสาวก เป็นผู้หมั่นศึกษาฝึกฝนอบรมตนเอง ทำให้มองโลกด้วยความเข้าใจตามสภาพความเป็นจริง คราวได้ไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งที่เกิดขึ้น คราวเสียก็เข้าใจและยอมรับในสิ่งปรากฏ สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าอย่างไรก็ตามที่เกิดขึ้นแก่คน ล้วนไม่เที่ยง ไม่อยู่นาน ไม่คงทน ไม่สมบูรณ์ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา จึงไม่หลงใหลมัวเมาเคลิบเคลิ้มไปกับอภิวรรณ ไม่ลุ่มหลงมัวมองใจคลุ้มคั่งเพราะอนิภิวรรณ มีสติดำรงอยู่ได้ วางตัววางใจพอดี อริยสาวกกลับใช้โลกธรรมนั้นให้เป็นประโยชน์ เช่น ใช้อนิภิวรรณเป็นแบบทดสอบ เป็นบทเรียน หรือเป็นที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนและใช้อภิวรรณเป็นโอกาสหรือเป็นอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ความดีและบำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อไป

ข. ไม่มองข้ามเทวทูต (Ignoring no divine messengers) คือ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสถานะที่ปรากฏอยู่เสมอในหมู่มนุษย์ อันเป็นสัญญาณเตือนใจให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิตที่ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ซึ่งเรียกว่า เทวทูต (สื่อแจ้งข่าวของยมเทพ หรือตัวแทนของพญายม) 5 อย่าง (ม.อ. 14/507/334) คือ

1. เด็กอ่อน ว่าคนเรานั้นเกิดมา ก็อย่างนี้ เพียงเท่านี้
2. คนแก่ ว่าทุกคน หากมีชีวิตอยู่ได้นาน ก็ต้องประสบภาวะเช่นนี้

3. คนเจ็บ ว่าภาวะเช่นนี้ เราทุกคนอาจประสบได้ด้วยกันทั้งนั้น
4. คนต้องโทษ ว่ากรรมชั่วนั้น ไม่ต้องพูดถึงตายไป แม้ในบัดนี้ก็มีผลเดือดร้อนเป็นทุกข์
5. คนตาย ว่าภาวะเช่นนี้ เราทุกคนต้องได้พบ ไม่มีใครพ้นและกำหนดไม่ได้ว่าที่ไหน เมื่อใด

มองเห็นสภาพเช่นนี้เมื่อใด เช่น เมื่อเดินผ่านไปสุสาน ทัณฑสถาน และโรงพยาบาล เป็นต้น ก็มิให้มีใจหดหู่หรือหวาดกลัว แต่ให้มีสติ รู้จัก ใช้ปัญญาพิจารณา จะได้เกิดความสังเวช เร่งชวนขวายประกอบแต่กัลยาณกรรม คือ การกระทำที่ดีงาม ดำเนินชีวิตด้วยความไม่มัวเมา ไม่ประมาท

ก. คำนึงถึงสูตรชีวิต (Reflecting on the formula of life) แม้ไม่ใช้เวลาที่มองเห็นเทวทูตก็ควรพิจารณาอยู่เสมอตามหลักที่เรียกว่า อภินิพจน์เวกขณัม สิ่งที่ทุกคน ควรพิจารณาอยู่เนื่อง มีอยู่ 5 ประการ(อง.ปญจก.22/57/81) คือ

1. ขวรัธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
2. พยาธัธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้
3. มรณธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
4. ปิยวินาभावตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเราจักต้องประสบความพลัดพรากเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความพลัดพรากจากคนและของที่รักที่ชอบใจไปได้
5. กัมมัธสกตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องได้รับผลของกรรมนั้น ไม่ล่วงพ้นไปได้

2.1.3 ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ

การดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จ ในงานทุกอย่างที่กระทำ พึงปฏิบัติตามหลักดังต่อไปนี้

ก. หลักความเจริญ (The principles of growth) การมีชีวิตที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ต้องปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า จักร (ธรรมประดุจล้อทั้งสี่ที่นำรถไปสู่ที่หมาย) มี 4 ข้อ (อง.จตุกก.21/31/41) คือ

1. **ปฏิรูปเทวาสะ** เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะสม คือ เลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือ แหล่งศึกษาที่ดีมีคุณภาพ อุดมสมบูรณ์ มีการปกครอง จารัตประเพณีที่ดีงาม ซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกการศึกษา พัฒนาชีวิต การแสวงหาความรู้ การสร้างสรรค์ความดีงาม และความเจริญก้าวหน้า

2. **สัปปริสุปัสสยะ** เสาะเสวนาคณดี คือ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมรู้จักแยกแยะเลือกเสวนาคบหา หรือ อยู่ร่วมกับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณ และผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงหาธรรม หาความรู้ ความก้าวหน้าองาม และความเจริญโดยกุศลธรรม หลีกเลียงจากบุคคลที่ประพฤติดุจจริต โดยทุกประการ

3. **อัตตสัมมาปณิธิ** ตั้งตนไว้ชอบ คือ ตั้งเป้าหมายแห่งชีวิตและการงานให้ดีงามแน่ชัด ดำรงตนมั่นอยู่ในกุศลธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมายด้วยความมั่นคง ตั้งใจ หลีกให้ห่างจากอบายมุขทั้งปวง

4. **บุพเพกตบุญญตา** ความเป็นผู้มีสติได้ทำไว้ก่อน คือ ได้สั่งสมคุณงามความดีในอดีตจนมีสติปัญญา และร่างกายดี เป็นต้น ที่เป็นพื้นฐานมาแต่เดิม และได้อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ผูกพันความชำนาญเตรียมไว้ก่อนตั้งแต่ต้น ซึ่งเมื่อมีเหตุต้องใช้ก็จะเป็นผู้ที่พร้อมจะต้อนรับความสำเร็จ สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุข และความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ข. หลักความสำเร็จ (Principles of success) การมีชีวิตจะประสบความสำเร็จในกิจการใดๆ ก็ตาม ต้องปฏิบัติตามหลักธรรม อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) มี 4 ข้อ (ที.ปา.11/231/233) คือ

1. **ฉันทะ ใจรัก** คือ การสร้างความพอใจในสิ่งที่จะทำ และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้สำเร็จอย่างดีแห่งกิจการงานที่ทำทุก ๆ อย่าง เพื่อลุล่วงมุ่งหมายที่วาง ๆ ไว้ โดยไม่เอารางวัลหรือผลกำไรเป็นตัวกำหนดการกระทำ

2. **วิริยะ พากเพียรทำ** คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. **จิตตะ จิตฝึกฝน** คือ จดจ่อ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความติดตาม กระบวนที่กระทำ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจการงานอย่างอุทิศตัวอุทิศใจเพื่อลุล่วงจุดหมายของงาน

4. **วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน** คือ ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราด้วยเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน ผิดพลาด เกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ก. หลักเผด็จโพธิญาณ (The conditions effectuating enlightenment) ดำเนินตามพระพุทธปฏิบัติ ด้วยการปฏิบัติตามธรรม 2 ประการ ที่เป็นเหตุให้พระองค์บรรลุสัมโพธิญาณ เรียกว่า อุปัฏฐา-คธรรม หรือธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเห็นคุณค่าประจักษ์กับพระองค์เอง (ที.ป.11/227/223) คือ

1. อสนุคภูริตา กุสเลสุ รมเมสุ ไม่สันโดษในกุศลธรรม คือ ไม่รู้อิ่ม ไม่รู้พอ ในการสร้างสรรค์ความดีและสิ่งที่ดีงาม พอกพูนและรักษาการกระทำในทางกุศลกรรม

2. อปปฏิวาณิตา จ ปรานสมิ บำเพ็ญเพียรไม่ย่อมน้อย คือ เพียรพยายามก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ยอมถอยหลัง ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมท้อถอยต่ออุปสรรคและความเหน็ดเหนื่อยต่อความยากลำบากแม้ต้องเอาชีวิตเข้าแลกก็ตาม

2.1.4 ชีวิตที่เป็นหลักฐาน

เริ่มต้นของการมีรากฐานแห่งชีวิตที่ดี คือ หาเงินเป็น หรือ รู้จักใช้ทรัพย์ ใช้เงินอย่างถูกต้องสมควร ทำมาหากินด้วยความสุจริต สามารถสร้างตัวเป็นหลักฐาน และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

ก. ค้นหาและรักษาสมบัติ (On the level of seeking and safeguarding wealth) ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถตถวัตตนิคกรรม 4 ประการ (อง.อฎฐก. 23/144/289)

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน และการประกอบอาชีพสุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง ใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาวิธีการในการจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีถูกต้องรับผิดชอบงานทุกชนิดอย่างไม่ย่อมน้อย

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักเก็บ รักษา ค้ำครอง โภคทรัพย์ และผลงานที่ได้กระทำไว้ด้วยความเพียรระวังเต็มความพยายามของตน

3. กัลยาณมิตร คบหาคนดีเป็นมิตร คือ ไม่คบ ไม่เข้าใกล้เอาอย่างคนที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียรู้จักเลือกเสวนาคบหาคนที่ประกอบด้วยกิจการที่สุจริต เป็นเฉพาะคนดี ดำเนินตามแบบอย่างผู้มีความสามารถ ท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณ เป็นที่น่าเคารพนับถือ

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ เลี้ยงชีวิตไม่ฟุ่มเฟือยและมีให้เผื่อแผ่ รู้จักบริหารรายได้และรายจ่ายอย่างสมดุล หรือให้รายได้เหนือรายจ่าย ประหยัดเก็บออม ต้องวางแผน เตรียมการไว้ล่วงหน้าสำหรับกรณีฉุกเฉินในรายจ่าย

ข. **ชั้นแจกจัดสรรทรัพย์** (On the level of of allotting wealth) เมื่อหาทรัพย์ได้มาแล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค (ที.ป.า. 11/197/20) คือ

1. **เอเคน โภเค ญะเชยฺย** 1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือเผื่อแผ่แบ่งปันแก่ผู้ที่ยากแค้นหรือประสบทุกข์
2. **ทฺวิหิ กมฺมํ ปโยชเย** 2 ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน
3. **จตุตถญฺจ นิธายะย** อีก 1 ส่วน เก็บไว้ในคราวจำเป็น หรือเวลาคราวเคราะห์ร้าย

ค. **ชั้นจับจ่ายกินใช้** (On the level of using wealth) ทรัพย์สินที่ได้มาจากการแสวงหาด้วยเพียรพยายาม รักษาและครอบครองเอาไว้ นั้น ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเพื่อที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะทำให้การหาทรัพย์และการมีทรัพย์สมบัติเป็นสิ่งที่สามารถสร้างคุณค่าแห่งการมีชีวิต ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์ได้มาแล้วพึงปฏิบัติต่อทรัพย์ในส่วนแรก ด้วยการจัดสรรปันส่วนทรัพย์ให้เหมาะกับการดำรงชีพอย่างในข้อ ข.ตามหลัก โภคาทียะ (ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะ หรือ เหตุผลที่อธิบายควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) (อ.ญ.ปญจก. 22/41/48) 5 ประการ ดังนี้

1. เลี้ยงตัว เลี้ยงบิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
2. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
3. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
4. ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา 5 อย่าง

ก. **ญาติพลี** สงเคราะห์ญาติ

ข. **อติถิพลี** ต้อนรับแขก

ค. **บุพเพปตพลี** ทำบุญหรืออุทิศผู้ล่วงลับ

ง. **ราชพลี** บำรุงราชการเสวยภาษีอากร เป็นต้น

จ. **เทวดาพลี** ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชา ตามความเชื่อถือ

5. **อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่มัวเมาประมาท**

การที่ได้ใช้โภคทรัพย์อย่างถูกต้องและประโยชน์อย่างนี้แล้วถือว่าได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้เพราะได้จัดสรรทรัพย์อย่างสมบูรณ์และถ้าโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจทั้งสองกรณีสามารถคุณค่าแห่งการมีชีวิตอย่างถูกต้องตามแนวทางแบบพุทธ

2.1.5 ชีวิตคฤหัสถ์ที่สมบูรณ์

ผู้ครองเรือนย่อมต้องการให้ชีวิตมีความสุข ดังนั้นการที่จะประสบความสำเร็จในการครองเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่คนสองคนปรารถนาและเป็นต้นแบบทั้งดงามแห่งคฤหัสถ์ ควรยึดหลักธรรมต่อไปนี้

ก. มีความสุขสี่ประการ (Possessing the four kinds of happiness) คือ ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนพึงกระทำให้เกิดขึ้นกับชีวิตคู่ของตน เรียกสั้นๆ ว่า สุขของคฤหัสถ์ (กามโกติสุข) 4 (อง. จตุกก. 21/62/91) คือ

1. อัถติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตนจากอาชีพที่สุจริต
2. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้นเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยงและบำเพ็ญคุณประโยชน์แบ่งปันผู้ด้อยโอกาสกว่าตน
3. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจ เบาใจว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร ดำเนินชีวิตคู่อย่างเป็นสุข
4. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่า ตนมีความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

ความสุขที่เกิดขึ้นทั้ง 4 ประการทำให้เกิดคุณค่าในการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือนในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งอนวัชชสุขมีค่ามากที่สุด เพราะจะไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ประพาสภายหลัง ทั้งก่อให้เกิดความผาสุกแก่สังคม

ข. เป็นคฤหัสถ์แบบฉบับ (Being a model householder) คนครองเรือน มีด้วยกันหลายประเภท จัดเป็นชั้น ๆ ได้ตั้งแต่ร้ายไปถึงดี และที่ดีก็มีหลายระดับ คฤหัสถ์ที่ดี น่าเคารพนับถือแท้จริง คือ ประเภทที่ 10 ใน ชาวบ้าน 10 ประเภท (อง. ทสก. 24/91/188) ต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

1. ได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสียทั้ง 3 ส่วน)
2. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสียทั้ง 2 ส่วน ดี 1 ส่วน)

3. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข เผื่อแผ่แบ่งปันและใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย (เสีย 1 ส่วน ดี 2 ส่วน)

กลุ่มที่ 2 ขอบธรรมบ้าง ไม่ขอบธรรมบ้าง

4. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 1 (เสีย 3 ส่วน ดี 1 ส่วน)

5. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 2 (เสีย 2 ส่วน ดี 2 ส่วน)

6. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 3 (เสีย 1 ส่วน ดี 3 ส่วน)

กลุ่มที่ 3 หาโดยชอบธรรม

7. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 1 (เสีย 2 ส่วน ดี 1 ส่วน)

8. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 2 (เสีย 1 ส่วน ดี 2 ส่วน)

9. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ 3 แต่ยังคิด ยังมัวเมา หมกมุ่น กินใช้ทรัพย์สมบัติ โดยรู้ไม่เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนายเหนือ โภคทรัพย์ได้ (เสีย 1 ส่วน ดี 3 ส่วน)

ผู้ที่แสวงหาชอบธรรม และใช้อย่างมีสติสัมปชัญญะ มีจิตใจเป็นอิสระมีลักษณะดังนี้

10. แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม : ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข ; เผื่อแผ่แบ่งปัน เป็นนายเหนือ โภคทรัพย์และใช้ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ ทางดีทางเสียของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น ไม่ติดในทรัพย์สินที่ได้มา

ประเภทที่ 10 นี้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐ สูงสุด ควรชมทั้ง 4 สถาน คือ เป็นคุณุหัตถ์แบบฉบับที่น่าเคารพนับถือ

ค. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ (Governing life with four qualities) คือ สำหรับการครองชีวิตของคุณุหัตถ์ ควรปฏิบัติตามหลักธรรม ที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม (ขุ.สุ. 25/311/361) แบ่งเป็น 4 ประการ คือ

1. สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ พูดจริง ทำจริง จริงใจ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือประกอบไปด้วยกุศลธรรม

2. ทมะ ฝึกลดตน คือ รู้จักปรับตัว บังคับควบคุมตนเองได้ และปรับปรุง แก้ไขตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นอยู่เสมอ ไม่เข้าใกล้อบายมุขทั้งปวง

3. ขันติ อุดหนุน คือ มุ่งทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่หวั่นไหว เข้มแข็ง อุดหนุน มั่นใจในจุดหมาย ไม่ทอดถอนอุปสรรค กล้าเผชิญและยอมรับความเป็นจริง

4. จาคะ เสียดสละ คือ สละโลก ละทิฏฐิมานะได้ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือ เกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ ร่วมงานกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่นเป็นสุข ไม่คับแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจ ตน มุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง คือ มีความสัมพันธ์อันดีงามอบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดจนญาติมิตร ผู้ร่วมงาน คนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิต โดยทำหน้าที่นำประโยชน์ทั้งทางวัตถุ และความสุขทางจิตใจควบคู่กันเสมอ สิ่งที่จะต้องยึดหลักแห่งความสุขทางใจเป็นหลัก โดยประพาดิตนเป็นตัวอย่างช่วยชักจูงคนในครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า อารยวัณ (อง.ปญจก. 22/40/47) ทั้ง 5 ดังต่อไปนี้

1. งอกงามด้วยศรัทธา คือ ให้มีความเชื่อ ความมั่นใจในพระรัตนตรัยและทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ประพาดิตตามแบบอย่างที่ดีงาม
2. งอกงามด้วยศีล คือ ให้มีความประพฤติดีงาม พอใจในสิ่งที่ทำได้มาด้วยความสุจริต รู้จักเลี้ยงชีวิต มีวินัย และกิริยามารยาทอันงาม
3. งอกงามด้วยสุตะ คือ ค้นคว้าหาความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนสดับรับฟังจากผู้รู้ คัมภีร์ สิ่งที่เหมาะสม เพื่อที่จะฟื้นฟูปรับปรุงพัฒนาชีวิตจิตใจ
4. งอกงามด้วยจาคะ คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักช่วยเหลือแบ่งปัน มีน้ำใจต่อกัน และสุขใจที่ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์
5. งอกงามด้วยปัญญา คือ มองทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความเข้าใจตามความเป็นจริง แห่งปัจจัย พยายามดำรงตนไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง มีเหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้คุณ รู้โทษ กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำจิตใจให้เป็นกลางในทุกสภาวะการณ์

จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี (Conducting oneself as a good citizen) นำชีวิตและครอบครัว ของตนไปสู่ความเจริญ และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม (ขุ.ชา. 28/949/332) โดยประพาดิต ดังนี้

1. น สาธารณทาสสุส ไม่คบชู้ หมกมุ่นในเรื่องเพศ
2. น ภุญเช สาธุเมกโก ไม่ใจแคบเสพสิ่งเลิศจิตเพียงผู้เดียว
3. น เสเว โลภายตัก ไม่พรวนเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
4. สีสวา ประพาดิต มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล 5
5. วตตสมบโน ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
6. อปฺปมตฺโต ไม่ประมาท กระตือรือร้นตลอดเวลา

7. วิงุขโณ มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
8. นิवादวุตติ อุดกทุโร สุภาพ ไม่คือกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
9. สุรโต เสถียรมงาม รักความประณีต สะอาดเรียบร้อย
10. สขโณ มุทุ พุดจาน่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
11. สงฺกเหตา จ มิตฺตานํ มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์มิตรสหาย
12. สวีกาสิ เพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
13. วิธานวา รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยได้ผลดี
14. ตปฺเปยฺย บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
15. ธมฺมกาโม ไคร้ธรรม รักความสุจริต
16. สุตาธโร อ่านมาก ฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ
17. ปริวิจฺจโก ชอบสอบถามค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป

สรุปได้ว่า การมีชีวิตที่ดีในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตที่ไม่ประกอบด้วยการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม มีหลักสำคัญแห่งการดำเนินชีวิต 3 ประการ กล่าวคือ “ละเว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์”(เท.มหา.10/54/40) ประพจน์ตามอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นฐานสู่จุดหมายสูงสุดของการมีชีวิตที่ดีตามหลักพุทธศาสนา และสามารถพัฒนาไปจนถึงเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือ สามารถเข้าใจถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มั่นใจในชีวิตของตน จนไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงแม้แต่ความตายที่กำลังมาถึง ณ เบื้องหน้า ถ้าบุคคลใดปฏิบัติให้ถึงพร้อมก็จะมีชีวิตที่ดี สร้างคุณค่าแห่งการมีชีวิตได้อย่างแท้จริง

2.2 ทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาก่อให้เกิดอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ เริ่มจากการพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่เปี่ยมในด้วยภูมิธรรมภูมิปัญญาเข้าถึงสภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติ รู้แจ้งแทงตลอดแห่งสังขาร และได้นำสิ่งที่รู้มาสั่งสอนช่วยแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์และพัฒนาอารยธรรมโลกให้สมบูรณ์ จนสามารถมีผู้เข้าใจสืบทอดปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างให้ดำรงคงอยู่จวบจนปัจจุบัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงอำนวยประโยชน์ มีคุณค่าอย่างยิ่งต่ออารยธรรมของมนุษยชาติ

พระรัตนตรัย นับเป็นหลักสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนเครื่องทำให้เกิดความยินดีที่สุด หรือสูงสุดถือเป็นสุดยอดแห่งสิ่งเคารพของผู้นับถือพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อผู้นับ

ถือที่ประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดส่งผลให้มีชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้นบุคคลที่จะเป็นพุทธศาสนิก หรือเป็นพุทธมามกะ ก็คือคนที่ขอมนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกของคนไม่ประพฤติลบหลู่ดูหมิ่นพระรัตนตรัย หรือสักแต่เพียงท่องบ่น ไม่ยอมประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านเคยปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เห็นทางหลักคำสอนที่ท่านทรงบัญญัติเพื่อเป็นกรอบแห่งความประพฤติทั้งแก่ตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก การที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนาและนับถือพระรัตนตรัยสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ว่าได้ทรงค้นพบสัจธรรมและทรงสั่งสอนระบบจริยธรรม ที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามสัจธรรมนั้น ตลอดถึงเหล่าพระสงฆ์ที่พยายามดำเนินตามรอยพระศาสดา จึงเห็นชอบและพอใจที่นำเอาหลักเกณฑ์นั้นมาสู่วิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา การนับถือพระรัตนตรัยนับเป็นภารกิจหลักในทางสร้างสรรค์ของตนและสังคมแห่งพุทธ ที่มีผลลึกซึ่งยาวไกลพร้อมกันนั้นก็เป็นการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานและรากเหง้าที่ยึดเหนี่ยวบุคคล สังคมด้วยสันติวิธี

2.2.1 นับถือพระพุทธคุณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิตที่ยอดเยี่ยม พระองค์ทรงละทิ้งความสะดวกสบายที่ได้รับจากบุคคล วัตถุสิ่งของทั้งทางด้านเครื่องอุปโภคและบริโภค สละเกียรติยศ อำนาจ ชื่อเสียง คู่ครอง ทรัพย์สมบัติทั้งหมด มาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย เข้าใจ พิจารณาจุดมุ่งหมายแห่งการใช้สิ่งของเหล่านั้น พระองค์มีเพียงผ้าสามผืนที่ได้จากผ้าห่อศพ นำมาขัดย้อม เย็บ ใช้ในการปกคลุมกาย อาหารอะไรก็ได้ที่ประทังให้ชีวิตคงอยู่ ป่าไม้และหรือห้องแคบๆ เป็นที่พักพิงอาศัย พระองค์พยายามพึ่งวัตถุให้น้อยที่สุดแห่งการมีชีวิต ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แสวงหาความสุขที่เกิดขึ้นได้จากภายในตน ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงเป็นสัจธรรมที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน คือเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกว่า อันตัวเราก็คือเป็นมนุษย์ผู้หนึ่งเฉกเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ทรงฝึกตนจนได้ตรัสรู้สัจธรรม บ่งบอกถึงการพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐที่เราจะสามารถทำได้เช่นเดียวกับพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด มีคุณสมบัติสมบูรณ์ทุกประการ การที่ทรงมีพระคุณสูงเลิศอย่างนั้น ได้ ก็เพราะ ได้ทรงฝึกพระองค์ ทรงบำเพ็ญบารมีมากมายจนเต็มบริบูรณ์

ชาวพุทธจึงควรตระหนัก และถือเอาความเป็น พุทธะ เป็นแม่แบบแห่งการดำเนินชีวิตว่า มนุษย์ผู้ที่พัฒนาและฝึกฝนตนดีที่สุดแล้ว จะมีปัญญาเข้าใจสภาวะความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย มีความบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากเครื่องรัดรั้งจิตใจ มีชีวิตที่อิสระ อยู่เหนือโลกธรรม เกิดภาวะแห่งความสุขสงบเย็น มีคุณธรรมความดีงามที่สมบูรณ์ ก่อเกิดชีวิตที่มีคุณค่าสูงสุด เป็นที่พึ่งแห่งมนุษยชาติ

ถ้าเราระลึกถึงความเป็นพุทธะที่เกิดจากการฝึกฝนด้วยความเพียรยิ่งก่อนที่จะตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าและเมื่อพระองค์เข้าถึงสภาวะแห่งจิต สะอาด สว่าง สงบ ความบริสุทธิ์ ผ่องใส เบิกบาน บังเกิดขึ้น อีกทั้งพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ที่ทรงประกาศสัจธรรมความเป็นจริงที่พระองค์ทรงตรัสรู้ แม้วินาทีสุดท้ายแห่งการมีชีวิต พระองค์ทำหน้าที่อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ จะก่อให้เกิดศรัทธาที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น การนับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ก่อให้เกิดประโยชน์แห่งการดำเนินชีวิตดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อให้เกิดความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรค และปัญหาที่เกิดขึ้น ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับชีวิต มีความอดทนและสามารถฝ่าฟันด้วยจิตใจที่แข็งแกร่ง เช่นเดียวกับพระองค์ที่ได้บำเพ็ญบารมีฝึกฝนพระองค์จนเป็นพระพุทธเจ้า แม้จะเจออุปสรรคมากมายสักเพียงใดพระองค์มิได้มีความย่อท้อ มุ่งหน้าหามันฝึกฝนมิได้ย่อหย่อนแม้แต่เวลากลางคืน จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

2. เพื่อความมั่นใจในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ว่า เมื่อพยายามบำเพ็ญบารมีประกอบกับการฝึกตนอย่างจริงจังให้ถึงที่สุด เราสามารถถึงสภาวะแห่ง พุทธะ อย่างที่พระองค์ได้ทรงประพจน์เป็นแบบอย่าง

3. เพื่อตระหนักถึงหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตน มีเกราะแห่งการป้องกันจิตใจ ไม่ปล่อยให้ความชั่วเข้าครอบงำ เกิดแรงจูงใจใฝ่ดี สำรวจตัวเองพยายามแก้ไขปรับปรุงในส่วนที่ประพจน์ไม่ดี ศึกษาพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อชีวิตที่ดีงาม

4. ได้แนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากประสบการณ์ของพระองค์ ที่ได้ลองผิดลองถูก บำเพ็ญบารมีกว่าจะเป็นพุทธะ ที่พระองค์ได้ประมวลเป็นหลักคำสอนว่าการกระทำทุกอย่างต้องดำเนินตามทางสายกลางไม่ยิ่งหย่อนหรือตึงจนเกินไปและต้องประกอบด้วยประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

5. ตระหนักถึงวิถีแห่งชีวิตที่เรียบง่าย พยายามเข้าใจและใช้สิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตจากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าโดยเอาจุดมุ่งหมายหลักแห่งการดำรงอยู่ของชีวิตเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อาหาร หรือแม้แต่ยารักษาโรค โดยไม่พยายามแสวงหาปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นกับชีวิตมากจนเกินความจำเป็น อย่างที่พระองค์ทรงประพจน์ทรงนำผ้าที่เขาไม่ต้องการใช้มาซักข้อม ใช้ในการปกปิดพระวรกาย อาหารที่เสวยเพียงเพื่อร่างกายคงอยู่ ยาเพื่อบำบัดทุกข์เวทนา ที่อยู่อาศัยเป็นโคนต้นไม้บ้าง อารามบ้าง เท่านั้นเพื่อป้องกันลม ฝน แดด อันตรายจากสิ่งรอบข้าง

6. เมื่อมีชีวิตที่ดีหรือมีความสุข รู้จักแบ่งปันสิ่งที่ดี ความสุข และช่วยเหลือบุคคลที่ไม่มีโอกาสเหมือนตนให้เขาได้รับสิ่งที่ดีในการอยู่ร่วมกัน มีน้ำใจแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่นพระองค์ที่เปรียบด้วยพระมหากรุณาธิคุณ หลังจากทรงตรัสรู้ตลอด 45 พรรษา อุทิศพระวรกายประกาศธรรมแก่นุชนชาติจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

7. เข้าใจตามความเป็นจริงว่าชีวิตที่ติงาม มีความสุขสงบเย็นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเจริญ สิ่งอำนวยความสะดวกทางวัตถุ ทรัพย์สิน อำนาจ เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือบุคคลแวดล้อมเอาอกเอาใจ แต่สามารถเกิดขึ้นได้ภายในตนจากการฝึกฝนและพัฒนาอย่างจริงจัง

8. การสร้างคุณค่าสูงสุดของชีวิตไม่ได้เกิดจากการแสวงหาทรัพย์สิน อำนาจ เกียรติยศ ชื่อเสียง แต่อยู่ที่การแสวงหาเพื่อค้นพบความเป็นอิสระแห่งการมีชีวิตจากสิ่งผูกมัดรัดตรึงใจให้หลงใหล อย่างที่พระองค์ทรงประพจน์ สละจากสิ่งเข้าวนทั้งปวงแสวงหาจนค้นพบตรัสรู้ธรรม เป็นพระพุทธรเจ้าสามารถสร้างคุณค่าสูงสุดแห่งชีวิตทั้งแก่ตนและมนุษยชาติ

การนับถือพระพุทธรูปเป็นสรณะได้ประโยชน์ถึง 8 ประการ พุทธศาสนิกชนจึงตั้งพระพุทธรูปเป็นองค์แรกของพระรัตนตรัย

2.2.2 นับถือพระธรรมคุณ

หลักการใหญ่ที่อยู่ล้อมรอบครอบตัวเราทั้งหมด แม้แต่ชีวิตของเราอยู่ภายใต้อำนาจสิ่งนี้ ก็คือ ธรรม ได้แก่ ความจริงของธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ที่ปรากฏเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาซึ่งพระสมณโคดมทรงค้นพบสังฆธรรมความเป็นจริงนั้นตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมที่พระองค์ทรงเปิดเผยไว้ด้วยปัญญาตรัสรู้ในพระพุทธศาสนานั้น เป็นความจริงครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สังฆธรรมที่ตรัสรู้ไม่จำกัดเฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้น แต่ทุกคนที่เป็นมนุษย์พยายามสั่งสมบารมี พัฒนาและฝึกฝนตนเองอย่างไม่ย่อท้อ ย่อมบรรลุถึงสังฆธรรมนี้ได้ อีกทั้งสามารถให้ผลได้โดยไม่จำกัดเวลา คือสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับการสั่งสมบารมีในการประกอบคุณงามความดี การพัฒนาและฝึกฝนตน สามารถพิสูจน์และรู้ได้ด้วยตน เฉพาะตนสำหรับบุคคลที่โน้มไปประพฤติปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้นพระธรรมจึงมีคุณอันประเสริฐที่บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติจนเข้าถึงความจริงแท้ คือ การค้นพบตัวเอง เข้าใจ รู้จักตัวเองให้เข้าถึงความจริงที่มีอยู่ในชั้น 5 ซึ่งเป็นสาระและเป็นแก่นสารที่แท้จริง จะทำให้ชีวิตมีความประเสริฐ เลิศ มีความสุข ไร้ทุกข์ เข้าถึงความ เป็นอิสระ ก็สามารถน้อมนำในสิ่งที่ได้รู้ในธรรมที่หยั่งถึงเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายนี้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์สังคมแห่งสันติ

พระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เรียกว่าความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งแยกเป็นกฎย่อย ๆ 5 กฎ ดังนี้

1. อุดุนิยาม (Physical Inorganic Order) กฎนี้แสดงความเป็นไปของปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงของโลกกายภาพ และสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ เมื่อพิจารณา

ถึงมนุษย์ตามองค์ประกอบของร่างกาย ประกอบด้วย ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) วาโยธาตุ (ธาตุลม) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) ธาตุเหล่านี้รวมเรียกว่า มหาภูตรูป หมายถึง ลักษณะของสิ่งที่ป็นกายภาพ

2. พินิยาม (Physical Organic Order) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ ลักษณะทางพันธุกรรม คุณภาพทางชีวภาพของสัตว์และพืช แสดงถึงกระบวนการถือกำเนิด ตามวิวัฒนาการของการสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์โลกสายพันธุ์หนึ่งที่เกิดโดยอาศัยกรรมมารดา มีการเจริญเติบโตตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่เกี่ยวพัน ดังปรากฏในมหาตมหาสังขยสูตร (ม.ม.12/394/398) แสดงปัจจัย 3 ประการ คือ บิดามารดาอยู่ร่วมกัน มารดามีประจำเดือน “สัตว์” หรือ “คันธัพพะ” ถือปฏิสนธิในครรภ์

3. จิตตนิยาม (Psychic Law) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตใจ หรือกระบวนการรับรู้ เช่น การรับรู้ของจิตผ่านกระบวนการของประสาทสัมผัส ใช้อธิบายลักษณะของมนุษย์และสัตว์โลก ตามลักษณะของขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ตามหลักจิตนิยาม ได้แสดงถึงจุดร่วมและความแตกต่างของมนุษย์และสรรพสัตว์เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ นั่นคือ มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหมดในสังสารวัฏ มีความเกี่ยวเนื่องกัน มีการแปรเปลี่ยนสถานะจากมนุษย์ อาจกลับกลายเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือสัตว์ประเภทอื่น เช่น เปรต อสุรกาย สัตว์นรก หรือสัตว์ที่มีจิตใจสูงอย่างเทพ (ส.นิ.16/664/229) การมองเช่นนี้จะทำให้เข้าใจว่า มนุษย์และสัตว์ มีธรรมชาติของความเป็นไปอย่างเดียวกัน แต่จะแตกต่างออกไปตามพัฒนาการทางจิต ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดภพภูมิของแต่ละภพภูมิ ให้มีความแตกต่างกันไป ตามศักยภาพของการชำระจิตที่บริสุทธิ์

4. กรรมนิยาม (Order of Act and Result) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำ และกระบวนการให้ผล ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ เกี่ยวโยงกับเจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งทั้งฝ่ายดีและชั่ว อันจะนำมาซึ่งผล ทั้งที่เป็นคุณประโยชน์และโทษทัณฑ์ (กุศลวิบากและอกุศลวิบาก) กฎแห่งกรรมจะครอบคลุมทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ และสัตว์โลกทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ในจูฬกัมมวิภังงสูตร “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้” (ม.อ.14/589/323; 596/329)

5. ธรรมนิยาม (Order of the Norm) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลกันของสรรพสิ่ง ถือว่าเป็นนิยามร่วม หรือนิยามสากล ของสิ่งที่ปรากฏในนิยามทั้ง 4 ข้างต้น เช่น สามัญลักษณะ ได้แก่ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตภาวะ รวมเป็นนิยามของสรรพสิ่งทั้งมวล ซึ่งได้แก่ อายตนะ 12 คือ อายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กับอายตนะภายนอก 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ (ที.ปา.11/304-305/238) นั่นคือ โลกทั้งภายใน

และโลกภายนอก ที่เป็นมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์ต้องสัมผัส ล้วนมีความเคลื่อนไหวไปตามกระบวนการของธรรมชาติ

สถานะของมนุษย์ในธรรมชาติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้แสดงความจริงที่เป็นพื้นฐานของสิ่งทั้งหลาย ด้วยกฎเกณฑ์ที่เป็น “กฎธรรมะ” หรือ “กฎธรรมชาติ” โดยครอบคลุมกระบวนการต่าง ๆ ทางธรรมชาติ หมายความว่า สรรพสิ่งเป็นไปตามนิยาม มนุษย์จึงอยู่ในฐานะหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาติทั้งหมด สถานะของมนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงไปตามนิยาม และกฎที่สำคัญคือ กฎแห่งกรรม กฎปัจจุสมุปบาท และกฎไตรลักษณ์ โดยครอบคลุมความเป็นไปของมนุษย์ ตามสถานะในธรรมชาติ

กฎแห่งกรรม (Order of Act and Result)

กรรมนิยาม หรือ กฎแห่งกรรม จึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์มากที่สุด เพราะกรรมเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยตรง ถึงแม้มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎทั้ง 5 ก็ตาม แต่จากการที่มนุษย์เอากรรมของตัวเองไปสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โลกภายนอก อุดมคติ พินิจนิยาม ดังนั้นการกระทำที่เกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ จึงเป็นเรื่องของกรรมทั้งสิ้นและมีความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เจตนาหัง ภิกขเว กัมมัง วทามิ” ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเรากล่าวว่าเจตนาเป็นกรรม (อง.นคก.22/334/463)

กรรมจึงเป็นคำกลาง ๆ ที่หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ถ้ากระทำ คิด พุค ในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น การกระทำ คิด พุค นั้น เรียกว่า กุศลกรรม หรือ บุญ ส่วนถ้ากระทำ คิด พุค ในสิ่งที่ให้โทษทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น การกระทำ คิด พุค นั้น เรียกว่า อกุศลกรรม หรือ บาป

การดำเนินชีวิตของมนุษย์เรานั้นตราบโศกที่ยังเป็นปุถุชน จะประกอบด้วยการกระทำทั้งดีและไม่ดี คือ กรรมดีและกรรมชั่วระคนกันไป จากการกระทำของแต่ละคนที่แตกต่างกันนี้เองทำให้ชีวิตของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่ ความเจริญ ความเสื่อมถอยแห่งชีวิต ตลอดจนถึงคุณภาพของจิตใจ เป็นต้น ขึ้นอยู่ว่าใครจะทำดี ทำชั่วมากกว่ากัน ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า บุคคลใดกระทำความกรรมเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น กล่าวคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยกำหนดวัดผลการกระทำที่แท้จริงคือระดับจิตใจ ไม่เอาวัตถุเป็นตัวกำหนดตัดสินการกระทำดีหรือ ชั่ว เพราะบุคคลจำนวนมากที่มีทรัพย์สิน ลาภ ยศ จากการ โกง ทูจริต เบียดเบียนผู้อื่นซึ่งดูเหมือนว่าทำชั่วแต่ได้ดี นั่นคือการเอารูปธรรมหรือวัตถุเป็นตัวตัดสิน ซึ่งในความเป็นจริงบุคคลใด

กระทำดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ เขาย่อมได้รับผลแห่งความดี ขณะกระทำหรือหลังกระทำเสร็จ คือ ความอิ่มใจ สบายใจ ปิติ สุขสงบ เป็นต้น ไม่เดือดร้อนภายหลังจากการกระทำนั้น เช่นเดียวกับคนที่กระทำ คิด พุคชั่ว ย่อมได้รับผลตั้งแต่กระทำ หรือหลังการกระทำ คือ ความไม่สบายใจ ความกังวล หวาดระแวง ความกลัว สับสน พุ่งซ่าน เป็นต้น ฉะนั้นการวัดผลแห่งการกระทำอยู่ที่ทางด้านจิตใจ เป็นสำคัญ ความดี ความชั่ว ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ มีเฉพาะตน ไม่มีใครทำให้เราบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองได้ ถึงแม้ไม่มีใครรู้ก็ตาม เราขอมรู้โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีตัวเองและได้รับผลแห่งการกระทำนั้นด้วยตัวเรา ดังนั้นการกระทำ คิด พุค สิ่งดีจึงมีประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ เพราะจะไม่ทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนภายหลังดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า *กรรมใดทำแล้วไม่เดือดร้อนภายหลังกรรมนั้นดี บุคคลทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนภายหลังกรรมนั้นไม่ดี* (ขุพุทธก.ธมฺ.25/23) ซึ่งการที่ไม่เกิดความเดือดร้อนเริ่มต้นที่ภาวะแห่งจิตใจที่เป็นสุข เข้มแข็งสมบูรณ์ สะอาด ปลอดโปร่ง ผ่องใสสว่าง และสงบจากการทำ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงเป็นสัจจนินครที่ชาวพุทธควรตระหนัก เพื่อเป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ไม่ผิดพลาด

กฎแห่งกรรมหรือกฎแห่งการกระทำ จึงเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่พุทธศาสนิกควรศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้อง ว่ามาตรฐานแห่งการวัดความดี ความชั่ว ไม่ได้อยู่ที่ ทรัพย์สิน เงินทอง เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจแต่อยู่ที่การกระทำ อะไรก็ตามที่กระทำเพื่อไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนภายหลัง และทำไปเพื่อความดับทุกข์ทั้งปวงให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด นั่นคือการกระทำความดี กล่าวได้ว่า การกระทำที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ เอื้อเฟื้อลดความเห็นแก่ตัว สละความสุขทางกายมุ่งความสงบทางใจและเกิดผลสูงสุดแห่งการกระทำดี คือ สะอาด สว่าง สงบ สามารถพ้นจากความทุกข์ เป็นจุดหมายแห่งชีวิตและมาตรฐานสูงสุดของความดี ส่วนการกระทำที่ทำแล้วเกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นภายหลัง เพิ่มความทุกข์ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร นั่นคือ การกระทำความชั่ว กล่าวได้ว่า การกระทำที่ประกอบไปด้วยความเห็นแก่ตัว อยากได้ ทารุณ โหดร้าย แสวงหามุ่งแต่ประโยชน์ตนและความสุขทางกายเป็นที่ตั้งชีวิตเต็มไปด้วยความความเศร้าหมอง ริบเร่ง ไม่สบายใจ กังวล กลัว หวาดระแวง สับสน พุ่งซ่าน อึดอัด เร่าร้อน วุ่นวายไร้ซึ่งความสงบแห่งภาวะจิตใจนั้นคือความชั่ว จะเห็นได้ว่า ถ้าชาวพุทธทุกคนเข้าใจหลักกรรมอย่างถูกต้อง ดำเนินชีวิตตามวิถีที่ถูกต้องจะเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคมที่อาศัย

การศึกษาให้รู้แจ้งในเรื่องกรรมจึงเป็นกุญแจสำคัญไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และมีชีวิตที่ดีในที่สุด ซึ่งเกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้ คือ

1. ยอมรับความเป็นจริง เห็นว่าการเกิดมีความหมาย ไม่น้อยเนื้อต่ำใจในชาติกำเนิด รูป ร่าหน้าตา ฐานะ ความเป็นอยู่ ไม่สมบรูณ์ดีเท่าคนอื่น แต่ภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ยอมรับความเป็นจริงแห่งผลการกระทำที่แตกต่างกันนั่นเอง พยายามใช้ศักยภาพที่มีให้เต็มความสามารถที่สุด พัฒนาตนเองในวิถีที่ถูกต้องสู่ชีวิตที่ดี

2. เข้าใจชีวิต ไม่ว่าเหตุการณ์ในชีวิตทั้งร้ายและดีที่เกิดขึ้น เมื่อประสบเหตุร้ายหรือทุกข์ภัย ในชีวิตจะไม่โทษบุคคลอื่น สิ่งอื่นทั้งมองเห็นและที่มองไม่เห็น หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ว่ามาลงโทษให้เกิดเคราะห์ร้าย แต่เชื่อว่ามาจากผลแห่งการกระทำของตนและพยายามหาสาเหตุแห่งความทุกข์ หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้น แก้ไขด้วยวิธีที่ถูกต้องแห่งชาวพุทธ โดยไม่พึ่งอำนาจลึกลับ อ้อนวอน ร้องขอ บนบานสาถล่าว นอกจากนั้นแล้วมองความทุกข์หรือคราวเคราะห์นั้นว่าเป็นบททดสอบชีวิต เป็นโอกาสทดสอบความอดทนแห่งจิตที่ต้องพยายามฝ่าฟันไปให้ได้ด้วยปัญญา ขอบคุณคราวเคราะห์ที่ทำให้เรารู้จัก เข้าใจตัวเองมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าเมื่อใดประสบ โชคก็ไม่หลงระเริง เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บันดาลมาให้แล้วแล้วแต่อ้อนวอนร้องขอมีชีวิตตั้งอยู่ในความประมาท แต่จะใช้โชคครั้งนั้นตอบแทนผู้มีพระคุณ เพื่อแผ่ช่วยเหลือบุคคลที่ตกทุกข์ได้ยาก ขอบคุณโชคที่ทำให้เราสามารถสร้างความคิดยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นกำลังใจในการทำความคิดอย่างไม่ย่อท้อ

3. เท้าเทียมแห่งการดำเนินชีวิต ไม่แบ่งมนุษย์โดยชาติกำเนิด แต่แบ่งโดยความประพฤติ โดยการกระทำ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า กมฺมุนา วสโต โหติ กมฺมุนา โหติ พุราหฺมโณ (ขุ.สุ.25/306/352) คนไม่ใช่ต่ำทราเพราะชาติกำเนิด คนมิใช่จะเป็นผู้บริสุทธิ์ คนประเสริฐเพราะชาติกำเนิด แต่เป็นคนดี คนประเสริฐ ก็เพราะกรรมคือการกระทำ ไม่ว่าจะเกิดมามีรูปร่างหน้าตา ชีวิต ฐานะความเป็นอยู่จะดีหรือเลว ทุกชีวิตมีสิทธิ์ที่จะเป็นคนประเสริฐ คนดี คนบริสุทธิ์ด้วยการกระทำ ดังนั้นการวัดค่าของคนจึงอยู่ที่การกระทำไม่ใช่ชาติกำเนิด

4. เกิดความเพียร มั่นใจตนเอง ก้าวพ้นชีวิต มีความเพียรพยายามที่จะพัฒนาชีวิตสู่แนวทางที่ดี ไม่รอคอยวาสนาหรือโชคบันดาล กระทำหน้าที่เต็มความสามารถในทุกบทบาทเชื่อมั่นในการกระทำว่าจะสำเร็จได้ด้วยคามมานะ อดทน เพียรพยายามต่อสู้ ไม่ย่อท้อ อ่อนแรง หมดกำลังใจ กับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิต มุ่งกระทำแต่สิ่งดีทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อความเป็นอิสระแห่งมีชีวิต ใจหลุดพ้น บริสุทธิ์ผุดผ่อง หมดความยึดมั่นถือมั่นในตน สิ้นสุดแห่งการกระทำในที่สุด

จะเห็นได้ว่าความเข้าใจเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดอย่างถูกต้อง จะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ทุกแง่มุม ไม่น้อยเนื้อต่ำใจในชะตาชีวิต ไม่อิจฉาริษยาความสุขของผู้อื่น เข้าใจชีวิตอย่างถูกต้องว่า ความทุกข์ สุข เสื่อม รุ่งเรือง ล้มเหลวในชีวิตคน หมุ่คณะเป็นผลรวมแห่งกรรมตามเหตุปัจจัย

และสามารถก้าวพ้นได้ด้วยตน และยังเข้าใจถึงความไม่เท่าเทียมแห่งจุดเริ่มต้นของชีวิต ความแตกต่างกันในอุปนิสัยใจคอแม้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันก็ตาม สิ่งนี้ก่อให้เกิดแรงหนุนที่จะพยายามกระทำแต่สิ่งดี ขยาดต่อสิ่งชั่ว มีน้ำอด น้ำทน มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ห่อถอย ไม่ดีโพธิพ่ายเมื่อผิดหวัง ไม่หลงระเริงเมื่อประสบผลดี กล่าวเผชิญชีวิตอย่างกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว สามารถมองแง่ดีแม้จากเคราะห์ ความผิดหวัง เป็นโอกาสแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ก้าวพ้นสู่ความเป็นอิสระแห่งจิตใจ พบความสุข สะอาด สว่าง สงบแห่งชีวิต

สภาพชีวิตหรือความเป็นไปอันเป็นผลของกรรม ถ้าเลือกได้ทุกชีวิตย่อมต้องการความสุข หลีกให้ไกลจากความทุกข์ แต่ในความเป็นจริงทั้งสองสิ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่ว่าใครจะเข้าใจ สัจธรรมแห่งชีวิตมองทะลุเหตุปัจจัย สามารถข้ามพ้นเหตุแห่งการปรุงแต่งของจิตว่าสุขหรือทุกข์ ดีหรือชั่ว งามหรือน่าเกลียด ทำใจเป็นกลางจากสิ่งที่มากระทบทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หยุดการปรุงแต่ง บุคคลนั้นก็จะสามารถพบความสุขสงบแห่งจิตใจ เข้าถึงแก่นแท้ มีชีวิตที่ดี งามตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา คือหลักแห่งความจริงที่เป็นกลาง ๆ ตามเหตุปัจจัยที่เรียกว่า **อิทัปปัจจยตา (Conditionality) หรือ ปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination)**

ปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination)

ปฏิจจสมุปบาทจึงเป็นหลักแห่งสัมพันธภาพ และเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นเหตุต่อเนื่องกัน อาศัยเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน อีกทั้งก็เป็นสมบูรณภาพ (Absolute) ด้วยเหมือนกัน (วสิน อินทสระ, 2533) ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวเนื่องกัน มีเหตุปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่ภายใต้อำนาจแห่งการเปลี่ยนแปลง ไม่สิ่งใดคงที่เที่ยงแท้ถาวร มันไม่ใช่มีจริงอยู่อย่างเด็ดขาด และไม่ใช่ไม่จริงอย่างเด็ดขาด ดังนั้นปรากฏการณ์ต่าง ๆ จึงอยู่ท่ามกลาง ระหว่างความจริงมีอยู่อย่างเด็ดขาด กับความไม่มีอะไรเลย (Nothingness) แต่ยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดย่อมเกิด เมื่อมีเหตุปัจจัยให้ดับย่อมดับ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ อิมสฺสุปปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ
อิมสฺมี อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุทฺถมติ

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับไป (ส.นิ. 16/64, 144/33, 78) คือ ไม่มีตัวตนแท้จริงถาวร สิ่งทั้งหลายไม่มีมูลการณ์ (The First Cause) หรือต้นกำเนิดเดิมสุด สิ่งทั้งหลายที่ปรากฏเป็นรูปต่าง ๆ มีความเจริญเสื่อมตามกระแสหรือกระบวนการแห่งความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน ไม่มีการคงที่ถาวรแม้ขณะเดียว องค์

ประกอบทั้งหลายไม่คงที่อยู่แม้แต่วินาทีเดียวเพราะ ไม่มีตัวตนที่แท้จริงนั่นเอง กระแสแห่งเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งทั้งหลายปรากฏโดยเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดำเนินไปได้ ก็เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่คงอยู่ เกิดแล้วสลายไป ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันและสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน

แม้ความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายมีผู้สร้าง มนุษย์เป็นผู้สร้างอุปกรณ์ ศิลปวัตถุ สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ ซึ่งถ้ามองตามข้อเท็จจริงแล้วการสร้างเป็นเพียงความหมายส่วนหนึ่งแห่งเหตุปัจจัย การที่มนุษย์ไปสร้างสิ่งใด ก็คือ มนุษย์เข้าไปร่วมเป็นเหตุปัจจัยส่วนหนึ่ง ในกระบวนการแห่งความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดผลรวมที่ต้องการนั้นเกิดขึ้น และในเมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยต่อเนื่องกันอยู่ตามวิถีของมันเช่นนี้ ปัญหาเรื่องผู้สร้างย่อมไม่อาจมีได้ในตอนใด ๆ ของกระบวนการ สิ่งทั้งหลายจึงไม่มีตัวตนแท้จริงเพราะเกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยต่างๆ และมีอยู่อย่างสัมพันธ์กันเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้วแต่เหตุปัจจัยแห่งความสัมพันธ์ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น แม้แต่ชีวิตเองก็ตาม

ชีวิตที่ประกอบขึ้นด้วยขั้น 5 (The Five Aggregates) ที่บัญญัติเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ เป็นสิ่งสมมติแห่งความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะเรียกตามสมมติบัญญัติได้ก็ต่อเมื่อครอบงำประกอบต่าง ๆ 5 ส่วน (พระธรรมปิฎก:2541,15-16) คือ

1. รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2. เวทนา (Feeling or Sensation) ได้แก่ การเสวยอารมณ์ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากการสัมผัสจากประสาททั้ง 5 และทางใจ

3. สัญญา (Perception) ได้แก่ การกำหนดได้ หรือ หมายรู้ คือ กำหนดรู้การเครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำที่ผ่านทวารทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ (สัมผัส) และธรรมารมณ์ (ความนึกคิดต่าง ๆ)

4. สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ การปรุงแต่งของจิตให้ดี ชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ ปรุงการนึกคิดในใจและแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ เมตตา กรุณา อุเบกขา หิริ โอตตัปปะ โมหะ โทสะ โลภะ เป็นต้น

5. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น ได้ยิน รู้รส ได้กลิ่น รู้สัมผัสทางกาย และรู้อารมณ์ทางใจ

จะเห็นได้ว่าการแสดงชั้น 5 ที่รวมเรียกว่า ชีวิต เมื่อแยกออกไปแล้วก็จะพบแต่ส่วนประกอบ 5 ส่วน ไม่มีสิ่งอื่นเหลืออยู่ที่จะมาเป็นตัวตนต่างหากได้ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีอยู่อย่างสัมพันธ์และอาศัยซึ่งกันและกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล รูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ทั้งภายในและภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่ไกลหรือที่ใกล้ทั้งหมดนั้น เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้องตามที่มันเป็นว่า “นั่นมิใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา” (ส.ข. 17/127-129/82-84) เพื่อการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงควรเข้าใจตามความเป็นจริงรู้จักแยก เป็น 2 ระดับ กล่าวคือ

1. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ คือ ความจริงร่วมกันตามที่ได้ตกลงกันไว้ หรือหมายรู้ร่วมกัน เป็นเครื่องมือสื่อสารพอสำเร็จประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น คนคิดคนชั่ว ชื่อเรียกสัตว์ต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องใช้ เป็นต้น

2. ปรมัตถสัจจะ (Ultimate Truth) คือ ความจริงตามความสูงสุด รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่มันเป็น การหยั่งรู้สัจธรรมที่จะทำให้สลายความยึดมั่นถือมั่นวางใจวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องหลุดพ้นจากเครื่องผูกมัดตรึงจิตใจและความทุกข์ทั้งปวง มีจิตใจที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง เบิกบาน ผ่องใส มีความสุขที่แท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การที่เรามีชีวิตอยู่อย่างเป็นทุกข์ แฝงด้วยความกลัวและความกระวนกระวายไว้ในส่วนลึกที่สุดของจิตใจเพราะเราไม่รู้จักกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริง ดังที่กล่าวมาในข้างต้น หลงผิดว่าเป็นตัวตนและเข้าไปยึดมั่นถือมั่นเอาไว้ ทำให้ตนตกเป็นทาสโดยไม่รู้ตัว ยังแสดงผลร้ายออกมาอีกเป็นอันมากคือทำให้เกิดความอยากมียากได้เห็นแก่ตัว แสวงหาสิ่งต่าง ๆ ที่จะสนองความต้องการของตนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และยึดอยากหวงแหนไว้กับตนโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น ทำให้เกาะติดเอาความคิดเห็นของตน ทฤษฎีหรือทศะนั้นไว้ เป็นการสร้างกำแพงขึ้นมากันบังตนเองไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริง หรือถึงกับปฏิเสธหลักความจริง ขาดการคิดด้วยเหตุผลและใช้วิจารณ์ ไม่ยอมรับความเห็นของบุคคลอื่น ทำให้เกิดความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติทั้งมลายไว้เหตุผลและยึดมั่นในความเชื่อความประพฤติเหล่านั้น และในเวลาเดียวกันก็กลัวจะต้องสูญเสียตัวตนไป ทำให้คอยรักษาทะนุถนอมป้องกันไม่ให้ถูกระทบกระเทือนหรือสูญหายไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตามที่ตนและกลุ่มคิดว่าสมควร เมื่อเกิดภาวะความขัดแย้งตามความเป็นจริง การบีบกัน ความทุกข์จึงมิได้มีเฉพาะในตัวบุคคลผู้เดียว แต่ยังขยายไปยังบุคคลอื่นและก่อให้เกิดปัญหาทั้งปวงของสังคม

ดังนั้นความเข้าใจแห่งหลักปฏิจนสมุปปาตจึงเป็นผลลัพธ์สำคัญที่จะทำลายชีวิตแห่งความทุกข์ หรือการทำลายความทุกข์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการมีชีวิตอยู่อย่างมีตัวตน ไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้เท่าทันแห่งสภาวะและถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นการอยู่อย่างอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหาอุปาทาน เข้าเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีแห่งเหตุปัจจัย สามารถเข้าถึงสภาวะแห่งธรรมทั้งปวงดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจนสมุปปาต ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น ย่อมเห็นปฏิจนสมุปปาต”(ม.ญ.12/346/359)

การศึกษาให้รู้แจ้งเข้าถึงหลักแห่งปฏิจนสมุปปาต ก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดังามีประโยชน์ดังต่อไปนี้คือ

1. เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของกระบวนการแห่งชีวิต ที่เป็นไปตามกฎแห่งกฎไตรลักษณ์ อันเป็นกฎธรรมชาติที่แน่นอน คือ ความเปลี่ยนแปลงในทุกสิ่ง ภาวะไม่เที่ยง ไม่คงอยู่ เกิดแล้วสลายไป ที่เรียกว่า อนิจจตา ภาวะถูกบีบคั้นจากการเกิดสลาย ทนสภาพไม่ได้จากการเปลี่ยนแปลง ที่เรียกว่า ทุกขตา ภาวะไม่มีตัวตนที่แท้จริงของทุกสิ่ง ที่เรียกว่า อนัตตตา ทำให้เปิดใจกว้างยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

2. มีเหตุผลที่ถูกต้องว่าทุกสิ่งทุกอย่างมิได้มีผู้สร้าง ผู้บันดาล และเกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยปราศจากการเป็นเหตุปัจจัยกันตามวิถีของมันหรือโลกมีมูลการณ์ เข้าถึงเหตุผลแห่งกระแสแห่งความสืบทอดเนื่องอาศัยกันแห่งเหตุปัจจัยทั้งหลายแม้ในช่วงสั้น ๆ เช่นนั้นทุกช่วง

3. การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือการอยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่มีสิ่งผูกมัดตรึงจิตใจ มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ไม่หวั่นไหว ไม่ห่อหุ้ม ซึมเศร้า ไม่ปล่อยตัวฝากความสุขทุกข์ของตนไว้กับสิ่งภายนอก มองทะลุความจริงเข้าเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์ในวิถีแห่งเหตุปัจจัย

โอวาทปาฏิโมกข์

นอกจากนั้นยังมีหลักที่สำคัญในแนวการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่การปฏิบัติซึ่งเอื้อเพื่อต่อพัฒนาการที่เป็นความดีของชีวิต สาระสำคัญในคำสอนพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ มีหลักทั่วไป 3 ประการ คือ

1. ละเว้นความชั่ว อะไรก็ตามที่ทำไปทางกาย พุทธทางวาจา หรือคิดทางใจ แล้วจะยังผล

1) ทำให้ตนเองเดือดร้อน

2) ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

- 3) ทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อน
 - 4) ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น
2. หลักประพฤติกวามคืออะไรก็ตามที่ทำ ทางกาย พูดทางวาจาหรือคิดทางใจแล้วจะยังผล
 - 1) ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน
 - 2) ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
 - 3) ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน
 - 4) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

สิ่งนั้นจัดเป็นความดี ใครประพฤติอยู่ปฏิบัติเข้าก็เรียกว่าประพฤดี ทุกคนควรประพฤติแต่ความดี

3. หลักชำระจิตใจให้สะอาด อะไรก็ตามที่ทำให้สิ่งที่ทำ คำที่พูด อารมณ์ที่คิดแล้วทำให้จิตใจ สะอาดประณีตสูงส่งด้วยคุณธรรมโนธรรม เช่น หาน สัน โद्य เมตตากุณา ปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องจัดความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจให้บรรเทาเบาบาง จางหาย สูญสิ้นไปจากจิต วิธีการมีหลายวิธี เช่น ด้วยการรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา เป็นต้น อย่าลืมว่าจิตใจเป็นใหญ่ เป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น หลักการชำระจิตใจให้สะอาดประณีตจึงเป็นหลักการที่สำคัญที่สุด เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็สามารถชำระจิตใจให้สะอาดประณีตถึงขั้นสูงสุด คือหมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งมวล เป็นผู้มีภาวะจิตบริสุทธิ์โดยแท้ เรียกว่า พระวิสุทธิคุณแม้คนธรรมดาสามัญก็ได้ नामว่าเป็นพระอริยสงฆ์ ถึงกิจพระพุทธศาสนาก็เพราะเข้าไปถึงหลักทั่วไปที่ 3 คือ สามารถทำตนให้บรรลู่ ภาวะจิตบริสุทธิ์นี้เอง

หลักทั่วไปทั้ง 3 ดังกล่าว เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังพระบาลีที่ว่า

สพฺพปาปสฺส อภินิ ภูสฺสสุปฺปสมฺปทา
 สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ที.มหา.10/54/40)

อริยสัจ (Noble Truth)

การนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อความถูกต้องและผาสุก สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา เข้าถึงแก่นของปัญหาแต่ละปัญหา โดยใช้หลักธรรมที่เรียกว่า อริยสัจ ก็คือ ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยเจ้า

ความไม่สบายกายไม่สบายใจ เชื่อว่า ทุกข์ เพราะเป็นของทนได้ยาก ทุกข์นั้นมีมากอย่าง เช่น ทุกข์เพราะชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น หรือทุกข์เพราะพลัดพรากจากคนหรือของอันเป็นที่รัก ทุกข์เพราะประจวบกับคนหรือสิ่งไม่เป็นที่รัก และความปรารถนาไม่สมหวัง ดังนั้นเราไม่มีหน้าที่ไปเอาปัญหาให้มาวุ่นวายใจ มาเก็บมากังวลใจมาทำให้เกิดความทุกข์ เราไม่มีหน้าที่ทุกข์แต่เรามีหน้าที่รู้จักทุกข์

ตัณหา คือความทะยานอยาก เชื่อว่า สมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ตัณหานี้มี 3 อย่าง คือ ความอยากในสิ่งที่น่ารักใคร่ ชื่อ กามตัณหา ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ชื่อ ภวตัณหา ความอยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่ ชื่อ วิภวตัณหา เมื่อเรารู้เช่นนี้จึงควรสืบสาวค้นหาให้พบ ให้รู้วาระขบวนการแห่งความทะยานอยากเกิดขึ้นได้อย่างไร กำจัดสาเหตุของปัญหาหรือสาเหตุของความทุกข์

ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด กำจัดเหตุแห่งทุกข์ การประจักษ์แจ้งหรือบรรลุมรรคดับทุกข์ เชื่อว่า นิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์

ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เชื่อว่า ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา คือ มรรค มรรคนั้นประกอบด้วยองค์ 8 คือ เห็นชอบ 1 ดำริชอบ 1 เจรจาชอบ 1 การงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 เพียรชอบ 1 ตั้งสติชอบ 1 ตั้งใจชอบ 1

อนึ่ง คำว่า มรรค นี้แปลว่า ทาง บางแห่งท่านเรียกว่า อริยมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐ เป็นการเดินทางสู่จุดหมายจะสำเร็จได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งแปดอย่างนั้นทำหน้าที่คอยเสริมกันและประสานสอดคล้องอย่างพอเหมาะพอดี อาศัยปัญญาที่เห็นชอบหรือรู้เข้าใจถูกต้อง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือทางดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นไปด้วยการรู้เข้าใจสภาพที่เป็นอยู่ตามที่เป็นจริง ทั้งทางวัตถุและจิตใจ แล้วปฏิบัติด้วยความรู้เท่าทัน พอสมควรแก่เหตุปัจจัยและสอดคล้องพอเหมาะพอดีที่จะให้ได้ผลตามจุดหมาย (พระธรรมปิฎก : 2541,583)

เมื่อดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 ทำให้มีชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตัวเองและบุคคลอื่น สามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งและมั่นคง มีใจที่สงบ ดับทุกข์ได้ด้วยสติปัญญา เพียรพยายามจัดการไปตามวิธีแห่งเหตุปัจจัย

ในบรรดาหลักธรรมที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตที่ดีงามและใช้เป็นมาตรฐานของการปฏิบัติมากที่สุด ก็คือ ระบบที่เรียกว่า สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา เมื่อเทียบมรรคกับไตรสิกขาลแล้วจะเห็นว่ามรรคเป็นเนื้อหาของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ส่วนไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษา หรือ ระบบการฝึกอบรม หลักทั้งสองนี้เนื่องอยู่ด้วยกัน เพราะมีการศึกษา ฝึกอบรม ก็เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดี หรือฝึกสิ่งใดสิ่งนั้นก็เจริญงอกงาม

ไตรสิกขา

สิกขา 3 ได้แก่ อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

1. อริศีลสิกขา เป็นสิกขาขั้นต้นสุด เป็นเสมือนบรรทัดฐานแห่งการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ จึงมีขอบเขตกว้างขวาง แบ่งได้เป็นหลายระดับแล้วแต่สถานะของแต่ละคน ครอบคลุมการแสดงออกและการบังคับควบคุมตนด้านภายนอกทั้งหมด ทั้งความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและธรรมชาติ เกณฑ์ต่ำสุดของศีลคือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทั้งสังคมและธรรมชาติที่เกี่ยวเนื่องแก่การมีชีวิตที่ดีงามหรือเกี่ยวเนื่องแก่มรรค ได้แก่ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา สัมมาอาชีวะเข้ามา ว่าโดยหลักแล้วก็คือ การดำรงตนให้งดงามในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่ บทบาทความรับผิดชอบของตนที่เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างถูกต้อง เป็นสังคมแห่งสันติเกื้อกูลประโยชน์อันดีงาม ช่วยสร้างเสริมจัดสรรสภาพแวดล้อมซึ่งปิดกั้นโอกาสความชั่วร้าย เพิ่มพูนโอกาสแห่งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่เพื่อความดีงามสร้างคุณค่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. อริจิตตสิกขา คือ การฝึกให้จิตมีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวเป็นการสร้างคุณภาพและสมรรถภาพของจิต รวมเอาองค์มรรคสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยหลักคือ การควบคุมจิตให้มีสภาพตั้งมั่นเป็นหนึ่งเดียว มีกำลังใจสูง เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส บริสุทธิ์ เป็นสุข ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้งานได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

3. อริปัญญาสิกขา การฝึกปัญญามีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่เอนเอียงไม่มีกิเลสแอบแฝง เป็นการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุด

พัน มีจิตใจเป็นอิสระ เบิกบานผ่องใส โดยสมบูรณ์ ได้รวมองค์มรรคสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ว่า โดยหลักแล้วคือ การเห็นทุกสิ่งทุกอย่างด้วยปัญญาจากการฝึกอบรมให้ความบริสุทธิ์แท้จริงของจิต แจ่มชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง สว่าง ปลอดโปร่ง ไม่มีอิทธิพลของอวิชชา (ความไม่รู้) และ ตัณหาครอบงำจิต การฝึกปัญญาที่เกิดจากจิตที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐานทำให้เกิดปัญญาที่สมบูรณ์แท้จริง รู้เท่าทันกิเลส เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

เมื่อทุกคนดำเนินชีวิตถูกต้องตามองค์มรรคและไตรสิกขา เป็นการสร้างพัฒนาการทาง บุคคล อารมณ์ สังคม ปัญญา ให้องค์ตามวิถีแห่งอารยชนที่เต็มเปี่ยมด้วยความเกื้อกูล สร้างสรรค์ ฝาศุก เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนตามเหตุแห่งความเป็นจริง เป็นสังคมที่มีธรรม เป็นรากฐาน ประกอบด้วยสมาชิกผู้มีจิตใจไร้อุทธหรือท่างทุกข์ เป็นอิสระเสรี แม้มีสติปัญญาแห่ง จิตในระดับแตกต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันด้วยสันติ ที่รวมเรียกว่า สังคม

2.2.3 นัถือพระสังฆคณ

นัถือพุทธสาวกที่พยายามดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างทั้งดงตามรอยพระศาสดา สืบทอด คำสั่งสอนการประพฤติปฏิบัติแห่งพระพุทธองค์ให้ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เป็นผู้ที่ยุบายรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษและขอบเขตความสำคัญแห่งวัตร ใช้ปัจจัย 4 ที่เพียงพอแก่การยังชีวิตด้วยดี เสพเสวย วัตรตามความพร้อมและพัฒนาการทางจิตปัญญาภายในขอบเขตเท่าที่จะไม่เป็นการเบียดเบียนตน และผู้อื่น มีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เพื่ออุทิศเวลาและแรงงานในด้านธรรมได้เต็มที่ไม่ว่าง ห่วงกังวลกับการแสวงหาวัตถุ ไม่ประกอบอาชีพ พยายามดำรงภาวะความเป็นชุมชนอิสระที่พ้นจาก อำนาจครอบงำแห่งระบบทางสังคมให้มากที่สุด เป็นการหล่อเลี้ยงธรรมแก่สังคม ดำรงอยู่เป็นแบบ อย่างของความแตกต่างที่กลมกลืน กล่าวคือชุมชนนี้มีทั้งชุมชนรูปแบบและชุมชนนามธรรม ชุมชน อิสระโดยรูปแบบได้แก่ สมมติสงฆ์ ชุมชนอิสระโดยนามธรรมได้แก่ อริยสงฆ์ ซึ่งอยู่ร่วมกันอย่าง ฝาศุกแห่งสันติธรรม ปกครองกันโดยสันติวิธีมีธรรมเป็นใหญ่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วาง รากฐานแห่งความเป็นอยู่ของอารยชนด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน โดยเอาการกระทำที่ถูกต้องเป็น เกณฑ์ตัดสิน นับเป็นกลุ่มชนแบบอย่างแห่งสังคมอุดมคติ ดังนั้น “สังคมอุดมคติมิใช่สังคมที่มนุษย์ ทั้งหมดเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน แต่เป็นสังคมที่มนุษย์มีพัฒนาการทางจิตปัญญาแม้จะแตกต่าง กันแต่กำลังก้าวไปสู่จุดหมายเดียวกัน เป็นความแตกต่างที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน กับ ทั้งเป็นสังคมที่เป็นทางเลือกอย่างดีงาม” (พระธรรมปิฎก : 2541.444)

พุทธศาสนิกชนนัถือและแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์แม้เป็นปุถุชนด้วยเหตุผลเกี่ยวกับ ธรรม หรือเพื่อเชิดชูธรรม พอสรูปได้ดังนี้ คือ

1. การเสียดสละความสะดวกสบายแบบวิถีชีวิตอย่างชาวบ้าน สมัยครใจมายึดถือข้อปฏิบัติแห่งวินัยที่พระศาสดาทรงบัญญัติเพื่อความงดงามแห่งการอยู่ร่วมกัน ฝึกหัดขัดเกลาตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่ยากที่ปุถุชนจะประพฤติดำเนินได้ แม้ว่าจะเป็นอริยบุคคลก็ต้องปฏิบัติตามสิกขาบทบัญญัติอย่างเข้มงวด นับเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง

2. อุทิศชีวิตปฏิบัติฝึกรบรณทนเพื่อมุ่งหน้าสู่มรรคา และก่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ เป็นผู้ดำรงฐานะและภาวะที่ควรเคารพยกย่องแห่งชาวพุทธ

3. เป็นผู้นำทางด้านคุณธรรม เป็นสมาชิกของสังคมที่มีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง พยายามประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีมากที่สุด เป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมและการดำรงคงอยู่ของธรรม เป็นชุมชนที่คนโดยมากตั้งอยู่ในคุณธรรม

4. เป็นตัวแทนและผู้สืบต่อศาสนาในการทำกิจแห่งการศึกษา ปฏิบัติ และสั่งสอนเผยแผ่ธรรมอย่างเหมาะสมและดีที่สุด เป็นชุมชนที่ดำรงรักษารัชมวินัย เปรียบเสมือนศาสนทายาท การเคารพกราบไหว้จึงเท่ากับการเชิดชูธรรม

5. เป็นการย่ำระลึกข้อที่ควรประพฤติ ปฏิบัติใน ภาวะ ฐานะ บทบาท หน้าที่ของความเป็นพระสงฆ์ให้ควรแก่การเคารพกราบไหว้ เป็นดั่งเมตตาคิดต่อพระสงฆ์นั้น ปรารถนาดี หวังประโยชน์สุข ความเจริญอกงามในธรรมแก่ท่าน

6. เคารพแห่งความดีงามแห่งความสงบ เรียบง่าย ระเบียบปฏิบัติชุมชนคุณธรรมเปี่ยมด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลเปี่ยมด้วยสันติไมตรี เป็นแบบอย่างงดงามแห่งชุมชนทั่วไป

การนับถือพระสงฆ์เป็นที่พึงจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวพุทธ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามแบบแห่งชุมชนหรือสังคมแบบอย่าง ในการอยู่ร่วมกันโดยใช้หลักธรรมเป็นแกนร่วม มีธรรมเป็นเครื่องวัดเป็นที่รองรับผลประจักษ์จากการกระทำ อยู่ร่วมกันแบบเรียบง่ายที่เปี่ยมด้วยน้ำใจไมตรี แต่ละคนพยายามที่จะพัฒนา ฝึกปรือ ศึกษา บังคับตนไปสู่หนทางชีวิตที่ดีงามถูกต้อง ก่อให้เกิดสังคมที่มีสภาพเอื้ออำนวยที่สุดแก่การที่จะดำรงธรรมให้สืบต่อไปในโลก

2.3 ทัศนะเชิงพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับลักษณะของการนับถือศาสนาและการมีชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา

เมื่อพุทธศาสนิกชนนับถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดถูกต้อง จะมีชีวิตที่ดีที่สามารถบรรลุความสุขด้วยความสุข กล่าวคือ ดำเนินชีวิตในวิถีแห่งการพึ่งตนเองเต็มเปี่ยมไปด้วยการไม่เบียดเบียนตนเอง บุคคลอื่น สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ เกื้อกูลอาศัยในความเป็นอยู่ที่กลมกลืนระหว่างความสัมพันธ์แห่งการเกี่ยวเนื่องทางธรรมชาติ กล่าวได้ว่า

1. ได้พัฒนากาย ให้สัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งสภาพแวดล้อมทางวัตถุและทางธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ทักษะแห่งการรับรู้ของอินทรีย์ที่ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มีความละเอียดคม ว่องไว ละเอียดอ่อน รู้จักเลือกสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์เข้ามาในชีวิต รักษาสิ่งที่ดีที่ได้กระทำ ป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นโทษเข้ามา อีกทั้งสามารถนำความรู้ที่ได้มาจัดแจง จัดทำ ดำเนินการให้สำเร็จตามที่ต้องการ ตลอดจนสืบค้นเหตุปัจจัย แยกแยะ วิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวยในการแก้ปัญหาและทำการให้สำเร็จ

2. ได้พัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนให้จิตมีความมั่นคง ว่องไว ละเอียดแหลม ผ่องใส เป็นกลาง มีอิสระ ปลอดโปร่ง บริสุทธิ์ มีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เข้าถึงสัจจนิรันดร์แห่งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดำรงอยู่ จนเสื่อมสลายไปในที่สุดของทุกสิ่งทุกอย่างตามกฎธรรมชาติหมดความยึดมั่นถือมั่นมีอิสรภาพสูงสุด

ในทางพระพุทธศาสนามนุษย์ต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เรียนรู้ เข้าใจ ฝึกฝน ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องก่อให้เกิดชีวิตที่ดีงามของพุทธศาสนิกชนที่นับถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดถูกต้อง กล่าวคือ พัฒนาชีวิตในขั้นต้นตามแนววิถีแห่งพุทธจะก่อให้เกิดชีวิตที่ดีงามในระดับพื้นฐานที่มีความสุขในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเกื้อกูลไม่เดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่เรียกว่า โลกียสุข และเมื่อพัฒนาชีวิตถึงขั้นสูงสุดตามแนววิถีแห่งพุทธจะส่งผลให้ชีวิตมีความสุขเต็มเปี่ยมไปด้วยอิสรภาพ สงบเย็น เบิกบาน ปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ที่เรียกว่า โลกุตตรสุข ซึ่งเป็นชีวิตที่สุขสมบูรณ์ สามารถทำให้มีโอกาสเกื้อกูลธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น

2.3.1 โลกียสุข

ความสุขตามหลักธรรมะของพระพุทธศาสนา คือ สะอาดกาย สะอาดวาจา ด้วยการรักษาศีล สะอาดใจ ด้วยการฝึกสมาธิ ชีวิตก็จะมีแต่ความสุขสงบอันเป็นสมบัติที่ปราศจากโทษ (พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภัทโท), 2520)

การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เริ่มต้นที่สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจด้วยฐานะที่มั่นคงจากอาชีพที่สุจริต ไม่ย่อท้อมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญา มีครอบครัวที่อบอุ่น ห่วงใย เคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นที่ยอมรับนับหน้าถือตาทางสังคมจากการทำความดี กตัญญูทดแทนผู้มีพระคุณ มีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพหรือทุกบทบาทที่ต้องเกี่ยวข้องทางสังคม เปี่ยมไปด้วยไมตรีจิตและสุภาพอ่อนโยน เมตตา กรุณาต่อทุกชีวิตที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตตน มีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ พุ่มพวย ใช้สอย

ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า เป็นแบบอย่างแห่งความประพฤติกู้ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้ตกทุกข์ได้ยากอย่างบริสุทธิ์ใจโดยปราศจากผลประโยชน์แอบแฝง ดำเนินชีวิตอย่างมั่นใจสร้างคุณค่าอย่างแท้จริง เป็นความอิมใจจากผลรวมของการกระทำ มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัย มีอายุยืนจากสุขภาพจิตที่แน่นแฟ้น ตั้งมั่น สงบ จากการฝึกสมาธิ มีความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ใจตั้งอยู่ในสันติสุขเป็นอิสระ (Absolute Peace and Freedom) ดำเนินกิจการสำเร็จสมประสงค์สร้างความสุขแก่ตนเอง

นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ ความสุขอื่นใดเหนือความสงบ ไม่มี ถือเป็นจุดหมายสูงสุดแห่ง โลภียสุข เกิดจากการฝึกทำสมาธิเป็นประจำ จิตจดจ่อกับปัจจุบันขณะตลอดเวลาเพราะความสงบเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในวิถีแห่งการพึ่งตนเอง เต็มเปี่ยมไปด้วยการไม่เบียดเบียนตนเอง บุคคลอื่น สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ เกื้อกูลอาศัยในความเป็นอยู่ที่กลมกลืนระหว่างความสัมพันธ์แห่งการเกี่ยวเนื่องทางธรรมชาติ ถ้าชีวิตขาดซึ่งความสงบแม้ว่าจะมีร่างกายแข็งแรง มีทรัพย์สิน มีอำนาจ ชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่จิตใจก็จะเต็มไปด้วยความสับสน อยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด วิตกกังวล กระวนกระวายใจ ฟุ้งซ่าน เป็นต้น ชีวิตก็หาความสุขที่แท้จริงไม่ได้ ไม่นานร่างกายที่แข็งแรงอาจมีโรคภัยไข้เจ็บ ชีวิตระคนไปด้วยความทุกข์ ดังนั้นการมีร่างกายที่แข็งแรงและมีจิตใจที่สงบจะเป็นหนทางที่ห่างไกลจากสิ่งชั่ว ก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม สร้างความสุขอย่างแท้จริง บางครั้งอาจไม่มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย ไม่มีเกียรติยศ ชื่อเสียง แต่เป็นชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยความเข้าใจ ขอมรับความเป็นจริง พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่นิ่งเฉย กระตือรือร้นที่จะทำงานไม่ว่าอาชีพใดด้วยความสุจริต ความไฝผลสำเร็จที่เกิดจากความเพียรอดทน ไม่ย่อท้อ อยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่นำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เข้าสู่ร่างกายไม่ว่าด้วยวิธีการใดก็ตาม ช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่นเสมอ มีความสงบแห่งภาวะจิตใจอยู่ตลอดเวลา ความสุขแห่งวิถีชีวิตผู้ครองเรือนคงอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อมสำหรับผู้พยายามปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเอง ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อคิดย่อมคิดเพื่อเกื้อกูลตนเอง เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น และเกื้อกูลแก่โลกทั้งมวล (อง.จตุ. 25/86/173)

ถึงแม้สถานะแห่งความสุขที่เรียกว่า โลภียสุข ยังไม่ใช่ความสุขที่ยั่งยืนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะยังคงต้องเกี่ยวเนื่องด้วยสังคมและวิถีแห่งการครองเรือน แต่ก็สามารถเข้าใจชีวิตได้มากยิ่งขึ้น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น ตลอดถึงทรัพยากรธรรมชาติ มี

โอกาสทำให้ก้าวหน้าไปในมรรคที่เป็นหนทางเข้าใจความเป็นจริงทางธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ ด้วยการฝึกฝนตนเองเป็นสำคัญ จนเข้าถึงสภาวะที่เรียกว่า โลกุตตรสุข

2.3.2 โลกุตตรสุข

ความสุขที่อยู่เหนือโลก ไม่ขึ้นอยู่กับโลก เกิดจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต ถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นอิสระจากการหล่อหลอมของสังคม ไม่ขึ้นต่ออิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไม่ขึ้นกับเวลา ไม่จำกัดสมัย เป็นมรรคเป็นผลทำให้เป็นอริยบุคคล

เริ่มต้นจากการให้ที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเรา ว่าของเรา ไม่หวังผลจากการให้ ด้วยประการทั้งปวง นับเป็นการบำเพ็ญทานอย่างยิ่ง เลื่อนมาถึงบุคคลเป็นโสดาบันขึ้นไป เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์บริสุทธิ์จากการกระทำที่ว่างจากตัวตนเป็นพื้นฐานสำคัญที่เข้าสู่สมาธิเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 จนเกิดปัญญาที่ถูกต้องแท้จริง อวิชชา (ความไม่รู้) ที่เคยยึดมั่นถือมั่นจนทำให้เกิดความอยากที่เรียกว่าตัณหาแยกให้ชัดได้ 3 อย่าง คือ

1. กามตัณหา (*craving for sense-pleasure*) ความอยากได้สิ่งสำหรับสนองความต้องการทางประสาททั้ง 5

2. ภวตัณหา (*craving for self-existence*) ความอยากได้สิ่งต่างๆ โดยสัมพันธ์กับชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือความอยากในภาวะชีวิตจะอำนวยสิ่งที่ปรารถนานั้น ๆ ได้ ในความหมายลึกซึ้งคือ ความอยากในความมีอยู่ คงอยู่ของตัวตนที่จะได้ จะเป็นอย่างไรอย่างหนึ่งยั่งยืนตลอดไป

3. วิภวตัณหา (*craving for non-existence or self-annihilation*) ความอยากให้ตัวตนพ้นไป ขาดหาย พრაก หรือสิ้นสูญไปเสียจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่ปรารถนา เช่น ความเบื่อหน่าย ความเหงา ว้าเหว่ ความซังตัวเอง (พระธรรมปิฎก : 2541,115)

ความอยากต่าง ๆ เหล่านี้หมดสิ้นไป หมดการปรุงแต่งแห่งกิเลส เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์ เข้าถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ เป็นชีวิตแห่งปัญญา ภายในจิตใจ จะสงบเยือกเย็นเป็นอิสระ ผ่องใส ปลอดโปร่งด้วยความรู้เท่าทัน กล่าวคือ ว่างจากโมหะที่หลงยึดมั่นถือมั่น เมื่อเสวยสุขก็ไม่สยบ มัวเมาหลงระเริงลืมตัว เมื่อขาด พลาด หรือพรากจากสิ่งใด ๆ ก็ยังมั่นคง ปลอดโปร่งอยู่ได้ ไม่หวั่นไหว หดหู่ เศร้าหมอง สิ้นหวัง หมดอาลัยตายอยาก อยู่เหนือความสุขทุกข์แห่งทรัพย์ วัตถุภายนอก คล่องตัว ว่องไว พร้อมอยู่เสมอที่จะเข้าเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ด้วยเหตุผลที่ต้องบริสุทธิ์ ซึ่งถ้าเป็นความสุขแบบโลกียะ บางครั้งยังระคนไปด้วยความเศร้า โศก คร่ำครวญ เสียใจ เป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืนยังเกี่ยวข้องด้วยทุกข์ไม่มากนักน้อย ซึ่งมีพุทธพจน์ที่ได้กล่าวถึงความแตกต่างกันระหว่างชีวิตแห่งความยึดมั่นถือมั่นกับชีวิตแห่งปัญญา จิตที่ปัญญาบ่มงอมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจาก

อาสวะ (ที.ม.10/76/96;88/108;111/143) หรือ ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกเสียใจถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ฝันเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน ฉะนั้นผิวพรรณท่านจึงผ่องใส ส่วนชนผู้อ่อนปัญญาทั้งหลายเฝ้าแต่เพื่อฝันถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง และหวนละห้อยถึงความหลังอันล่วงแล้ว จึงซบซิดหม่นหมอง เสมือนต้นอ้อสด ถูกถอนทั้งขึ้นทั้งไว้กลางแดด (ถ.ส.15/22/7)

โลกุตตรสุข หรือการดับทุกข์ให้หมดไป จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกควรกระทำให้ถึงพร้อมในการมีชีวิตตามวิถีแห่งพุทธ เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่เป็นบรมสุขหรือโพธิ เพราะสามารถมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นหรือเห็นตามความเป็นจริง เริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้อายตนะด้วยจิตใจที่มีท่าที่เป็นกลางและมีสติไม่หวั่นไหวถูกชักจูงไปตามชอบใจ ไม่ชอบใจ สามารถรู้เห็นอารมณ์นั้น ๆ ไปตามสภาวะของมัน ต่างกับปุถุชนที่เมื่อรับรู้อารมณ์ใดมักไปสะดุดอยู่ตรงจุดหรือแง่ที่กระทบความชอบใจไม่ชอบใจ แล้วเกาะเกี่ยวพัวพันอยู่ตรงนั้น คิดปรุงแต่งบางครั้งเหวจากความเป็นจริงเกิดความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน คือรู้เห็นไปตามอำนาจกิเลสที่ปรุงแต่งชีวิตยังต้องระคนไปด้วยความทุกข์ ถึงแม้จะพยายามทำความเข้าใจก็ตาม

ผู้ที่เข้าถึงสภาวะ โลกุตตรสุข จึงเป็นชีวิตที่สมบูรณ์พร้อม เพราะตามหลัก ศิลเป็นสิกขา หรือการศึกษาขั้นต้น พระอรหันต์คือเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์แล้วตั้งแต่ชั้น โสดาบัน (อง.นวก.23/216/396) และเจโตวิมุตติ (จิตหลุดพ้น) ปัญญาวิมุตติ (ปัญญาหลุดพ้น) ดำเนินชีวิตไปอย่างอิสระจากความอยาก มีปัญญาที่สว่างไสว ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่มีอะไรจะห่วงเหนี่ยวรั้งให้พะวง ย่อมอยู่ในฐานะสาวกชั้นนำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพุทธสาวกได้ดีที่สุด บริบูรณ์ที่สุด พร้อมช่วยเหลือทุกชีวิตให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความกรุณาที่บริสุทธิ์ จึงเป็นการสร้างคุณค่าแห่งชีวิตทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่นและสังคมที่อยู่อาศัยอย่างสมบูรณ์ภาพ

การนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแห่งการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทัศนะการมีชีวิตที่ดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะส่งผลให้ชีวิตบรรลุถึงจุดหมายตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งช่วยสร้างความมั่นใจในความดีงามตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ โดยที่มนุษย์มีความสามารถในการพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงและหยั่งรู้ความเป็นจริง ความดีงามและกฎธรรมชาตินั้นได้ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและตรัสรู้ความจริงเหล่านั้น พระองค์ได้แสดงถึงการพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์อย่างสูงสุด และทรงเปิดเผยหลักความเป็นจริงแก่มนุษยชาติ ให้มั่นใจในการเพียรกระทำ ฝึกฝนสู่ความสำเร็จแห่งการดำเนินชีวิต โดยไม่หวังพึ่งอำนาจสถาบันศาสนาภายนอกและจะมั่นใจว่าสังคมที่ดีงาม มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้จากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องนั่นเอง

ดังนั้นเมื่อพุทธศาสนิกชนนับถือและปฏิบัติตามแบบอย่างทีพระศาสดาได้ทรงวางรากฐานไว้และพยายามดำเนินชีวิตด้วยปัญญาแห่งการรู้เท่าทัน มองตามเหตุปัจจัยในทุกสรรพสิ่ง เข้าใจสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เคร่งครัด มั่นคง ไม่หวั่นไหว ถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ก็จะสามารถบรรลุจุดหมายปลายทางของการชีวิตอย่างแท้จริง

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีงานวิจัยและเอกสารที่มีเนื้อหาสัมพันธ์และสอดคล้องกับเรื่องนี้อยู่ จึงได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

นิรมล เดชะปณิต , (2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องจุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนา ที่มีผลกระทบต่อแนวทางดำเนินชีวิตในกลุ่มชาวพุทธและชาวคริสต์ระดับชาวบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลโลกขี้นอน อำเภอบ้านทอง จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ชาวคริสต์มีความเชื่อและความเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของตนถูกต้องตามหลักคำสอนและปฏิบัติตามวัตถุประสงค์นั้นอย่างเคร่งครัด ส่วนชาวพุทธจำนวนไม่น้อยไม่ค่อยเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนา แต่กลับพบว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ชาตินี้หน้า สักดิ์สิทธิ์ และเครื่องรางของขลังมากกว่า เชื่อในจุดหมายปลายทางสูงสุดนั้น และพบว่า ผลแห่งความเชื่อความเข้าใจนั้นยังผลต่อพฤติกรรม คือ ชาวคริสต์พอใจที่จะอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าชาวพุทธ ซึ่งมีความพอใจที่จะอยู่อย่างสันโดษ หรือต่างคนต่างอยู่

สรุปได้ว่า ชาวพุทธยังมีความเข้าใจในหลักธรรมเกี่ยวกับจุดหมายสูงสุดน้อยกว่าชาวคริสต์ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามศึกษาและปฏิบัติว่าชาวพุทธไม่ได้ให้ความสำคัญที่จะสนใจหลักธรรมคำสอนที่แท้จริงมากเท่าที่ควร ซึ่งแตกต่างจากชาวคริสต์

อวยชัย โรจน์นรินทร์กิจ,(2526) ได้ศึกษาผลของการฝึกอานาปานสติ ในพุทธศาสนาต่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม พบว่า การฝึกอบรมอานาปานสติสมาธิในพุทธศาสนา เพื่อสร้างศรัทธาอันถูกต้องในพุทธศาสนา โดยการพิสูจน์ด้วยเหตุผลว่า สร้างเหตุที่ดี ผลที่ดีตามมา สร้างเหตุที่ชั่ว ผลชั่วตามมา ดังที่ได้สร้างองค์ประกอบของเหตุผลที่ดีต่าง ๆ อย่างครบถ้วน ในการทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นการช่วยเหลือ ผลที่ดีก็ตามมาอันได้แก่ ความสงบ ความสุขทางจิตใจ เป็นที่ประจักษ์ต่อผู้ฝึกอานาปานสติ สมาธิในพระพุทธศาสนาด้วยตนเอง จึงเป็นแรงเสริมให้มีความเชื่อที่มั่นคงว่ากรรมมีจริง ผู้ใดทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ดังนั้นเมื่อจะทำชั่วจึงมีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำชั่ว เนื่องจากต้องได้รับผลของกรรมที่ทำไว้ ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งที่จะสร้าง

เหตุที่ดี ให้ครอบงำประกอบด้วยการสร้างด้วยเหตุผล ไม่สร้างด้วยความมกมาย ทำให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและสร้างคุณค่าแห่งชีวิตอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่าการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาโดยการฝึกอบรมอานาปานสติสมาธิ ทำให้ผู้ฝึกมีความสงบและ สุขทางด้านจิตใจ และยอมรับความเป็นจริงในหลักการที่ว่า เรามีกรรมเป็นของตน ใครทำกรรมอันใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ทำให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติที่จะหลีกเลี่ยงจากการกระทำที่ไม่ดี เพราะมีความเกรงกลัวของผลแห่งความชั่ว ส่งผลให้เกิดชีวิตที่ดีและสังคมสงบสุข

จรรยา สิมสังจา , (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธและชาวมุสลิมในชุมชนกิ่งเพชร กรุงเทพมหานคร” พบว่า ชาวไทยพุทธในชุมชนนี้มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม ร้อยละ 81.37 โดยเชื่อว่า การทำดีจะได้ผลดีเป็นการตอบแทน และ ทำชั่วจะได้รับความชั่วเป็นการตอบแทน ชาวไทยพุทธในชุมชนนี้จึงเกรงกลัวต่อการทำบาปหรือการทำความชั่ว เพราะการกระทำเช่นนั้น จะต้องชดใช้กรรมที่ตนกระทำ การทำดีหรือการทำบุญจะได้รับผลบุญ คือการไปเกิดในสวรรค์ และการทำบาปจะตกนรก และเชื่อว่าสาเหตุของความร่ำรวยเนื่องมาจากความขยันของตนเองเป็นด้านหลัก ปัจจัยอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบและเมื่อตกทุกข์ได้ยากจะทำบุญหรือกรรมดีมากขึ้น เพื่อให้กรรมดีที่ตนกระทำนั้นส่งผลให้ตนพ้นจากความทุกข์ ได้ยาก แม่วานิพพานจะไม่ได้เป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของชาวไทยพุทธในชุมชนนี้ก็ตาม แต่ชาวไทยพุทธในชุมชนนี้ร้อยละ 81.41 เชื่อว่านิพพานมีอยู่จริง และร้อยละ 78.70 เชื่อและเข้าใจในนิพพานตามหลักสูตรพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวไทยพุทธในชุมชนนี้เชื่อว่า พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งและนำไปสู่การเป็นคนดีได้ นอกจากนี้ชาวไทยพุทธในชุมชนนี้ร้อยละ 86.10 เชื่อว่า อริยสัจ 4 ที่พระพุทธเจ้าค้นพบเป็นขบวนการแห่งเหตุผลที่นำมาใช้แก้ปัญหาความทุกข์ได้จริง และร้อยละ 87.65 มีความเชื่อในไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ อันได้แก่ ความเชื่อในหลักอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ของพระพุทธศาสนา

ดลมนรกรณ์ บากา, (2532) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนา และผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสู่โขงปาดิ จังหวัดนราธิวาส” ผลการวิจัยพบว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย กรรมและนิพพาน ทำให้ชาวพุทธมีความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำบาป ไม่สนใจประกอบอาชีพที่ขัดต่อคำสอนของศาสนาพุทธ และมีการสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกวัน เสียดสละทรัพย์สินบริจาคทาน ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และ

รักษาศีลห้า ส่วนชาวมุสลิมนั้นเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนดวิถีทางการดำเนินชีวิต แต่พระองค์ได้ให้สติปัญญาแก่มนุษย์ เพื่อที่จะเลือกปฏิบัติกระทำความดีหรือความชั่ว มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกกระทำ แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นไปได้ตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยที่พระเจ้าเป็นผู้ให้พลังในการกระทำ พระเจ้าให้มนุษย์มีความสามารถที่จะพูด แต่มนุษย์จะพูดดีหรือชั่วนั้น ย่อมแล้วแต่มนุษย์เอง แม้อัลลอฮ์จะให้อิสระแก่มนุษย์ในการเลือกประกอบกิจการงานใด ๆ แต่ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของพระองค์

สรุปได้ว่าชาวพุทธและชาวมุสลิมมีอิสระในการที่จะเลือกกระทำความดีและความชั่ว ส่วนใหญ่เลือกกระทำแต่ความดีเพราะมีทัศนะว่าจะเป็นการนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีตามระดับแห่งการกระทำถึงแม้ว่าการพิพากษาการกระทำของสองศาสนาจะแตกต่างกันก็ตาม โดยศาสนาพุทธมีการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นตัวหลักในการตัดสิน ส่วนศาสนาอิสลามสุดท้ายแล้วพระอัลลอฮ์เป็นผู้ตัดสิน

อนุชา สมจิตร,(2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่” ซึ่งฝึกสอนโดยคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย” ผลการวิจัยปรากฏว่าหลังจากการปฏิบัติกรรมฐานแล้ว ผู้ปฏิบัติมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งการใช้วิจารณ์ญาณในการประพฤติปฏิบัติ มีความคิดไตร่ตรอง รอบคอบมากยิ่งขึ้น พยายามหลีกเลี่ยงในการกระทำชั่วและกระทำในสิ่งที่ดีมากกว่าเดิม มีความสงบทางด้านจิตใจ

ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชน สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ถึงพร้อมทั้งการศึกษาด้านปริยัติคือพยายามเข้าใจในหลักคำสอนที่ถูกต้อง การปฏิบัติด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และรับผลจากการปฏิบัติอันได้แก่ ปัญญาญาณ (ปฏิเวธ) อันจะนำมาซึ่งความสุข และสันติสุข ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและมวลมนุษยชาติ

พระมหาสง่า พลสงคราม,(2542) ค้นคว้าวิจัยเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมิได้เริ่มจากสมมติฐานทางเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ในฐานะเป็นปทัสถานให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต ตามหลักปฏิบัติสัมมาอาชีวะ โดยใช้สติปัญญาควบคุมกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณ จะเห็นได้ว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ได้เสนอหลักศีลธรรมเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี

สรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ได้แสดงถึง นัยสำคัญทางเศรษฐกิจที่มีรากฐานเดียวกับคำอธิบายกระบวนการของชีวิตโดยมีสมุฏฐานมาจาก “สภาวะแห่งจิต คือ ความอยาก” ตามหลักปฏิบัติต้องมีการควบคุมและจัดให้หมดไปในที่สุด เรียกว่า การสิ้นแห่งกองทุกข์ จึงสอดคล้องไปในแนวทางแห่งการดับทุกข์ (อริยมรรค 8) โดยเสนอให้พุทธบริษัทนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ในแนวทางสัมมาอาชีวะ เริ่มจากการแสวงหาปัจจัยให้พอดีกับชีวิตตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นรวมถึงสรรพชีวิต และธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการแสวงหาขั้นสูงต่อไป จากการขัดเกลาทางจิต วิทยญาณ สร้างคุณธรรม หรืออริยทรัพย์ภายใน จะส่งผลต่อการยกระดับของชีวิตให้สูงขึ้น

แสงระวี เทพรอด, (2542) ค้นคว้าวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด กรณีศึกษานักเรียนวัยรุ่นจังหวัดปทุมธานีผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนส่วนใหญ่ที่ได้รับการปลูกฝังพระพุทธศาสนาจากบิดา มารดา โรงเรียน มีความเชื่อทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ และการปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อป้องกันยาเสพติดนักเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำ

สรุปได้ว่า ปัจจุบันนักเรียนสนใจและปฏิบัติตามหลักและความเชื่อทางพุทธศาสนาน้อย ซึ่งเกิดจากไม่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมมากเท่าที่ควร รวมทั้งผู้ที่เป็นคนปลูกฝังก็ไม่ค่อยเข้าใจและไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาทำให้มองไม่เห็นความสำคัญ รวมทั้งขาดแบบอย่างที่ดี แต่เมื่อทำการวิจัยแล้วนักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาจิตใจ รู้จักยับยั้งชั่งใจตนเองมิให้กระทำในสิ่งที่ผิดต่อหลักศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม

นันทา รัตนกรี, (2528) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อไสยศาสตร์ของชาวพุทธ ตำบลบางทราย อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาปรากฏว่า ประชาชนมีความเชื่อไสยศาสตร์ปานกลางในเรื่องผีसाงเทวดา เวทมนต์คาถาและเครื่องรางของขลัง ความเชื่อไสยศาสตร์กับความเชื่อพุทธศาสนาของประชาชนมีความสัมพันธ์กันในทางบวก

สรุปได้ว่า ในสังคมไทยนั้นยังมีความเชื่อไสยศาสตร์อยู่ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา คือ เชื่อว่าคนตายไปแล้วแม้ร่างกายจะเปื่อยเน่าสูญสิ้นไป แต่วิญญาณยังอยู่เรียกว่า ผีหรือเทวดา มีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคนที่ยังมีชีวิตอยู่อาจให้คุณหรือโทษแก่มนุษย์ได้ ทำให้ต้องปฏิบัติตามกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือเพื่อให้ผีसाงเทวดาช่วยเหลือ คุ้มครอง และยังยึดถือเรื่องหมายบางอย่างว่าเป็นสิ่งบอกเหตุการณ์ดีหรือร้ายในอนาคต เช่น ช็อคคน สัตว์ สิ่งของ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเห็นดาวหาง ความฝัน ซึ่งเป็นเรื่องของโชคกลาง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2538) ได้กล่าวว่า การยึดถือศาสนาที่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีต้องประกอบด้วยเหตุผล เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักที่แน่ชัด เป็นศาสนาที่มีเหตุผล พุทธศาสนิกชนจะต้องยึดในหลักที่แท้จริง นำเอาตัวพระศาสนาและเอาความรู้ในพระศาสนาเป็นหลัก จนเกิดความเข้าใจ เมื่อเรารู้หลักพระศาสนาแล้วเราก็ไม่แกว่งไกว โดยจะไม่แกว่งไกวไปตามบุคคล และเสียงเล่าขานสื่อเกี่ยวกับความวิเศษ ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ หรือความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ผูกติดอยู่กับบุคคล พุทธศาสนิกชนไม่ได้นับถือพระสงฆ์ เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์เดช หรือเป็นผู้วิเศษ ที่จะมาดลบันดาลอะไรให้ชาวพุทธ ซึ่งสิ่งนั้นเป็นความนับถือแบบลัทธิอาณานิยม โยคินนอกพระพุทธศาสนา มีมาแต่ก่อนพุทธกาล ต้องแยกแยะระหว่างพระอริยะ กับ ผู้วิเศษ ความเป็นอริยะนั้นอยู่ที่คุณธรรมความดี โดยลดละกิเลส มีโลกะ โทสะ โมหะ น้อยลง จนกระทั่งละกิเลสได้หมด เป็นผู้บริสุทธิ์มีคุณธรรมสมบูรณ์ ก็เป็นพระอรหันต์ และนำสิ่งที่รู้และเข้าใจมาสั่งสอนอบรมเพื่อเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติตามของพุทธศาสนิกชน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2538) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมไทยในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง ทำให้วัฒนธรรมของชาวพุทธเป็นวัฒนธรรมที่ถูกกระทบกระเทือน เพราะส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายรับ ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน คือ วัฒนธรรมตะวันตก เพราะฉะนั้นชาวพุทธจึงควรตระหนักและพยายามพัฒนาเพื่อทางก้าวหน้าต่อไป โดยการประสมประสานวัฒนธรรม 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการที่ 1 ลงลึกให้ถึงฐาน หยั่งให้ถึงรากเหง้าของตนเอง ภูมิธรรมภูมิปัญญาของเราอาจจะมียูอยู่ แต่เราไม่รู้จักตัวเอง จึงค้นหาตัวเองไม่พบ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาให้ลึก ว่ามีอะไรในวัฒนธรรมไทยที่ไม่ชัดเจน ก็พยายามสืบลงไปให้ถึงตัวจริงดั้งเดิม เพื่อที่เราสามารถพบคุณค่าแท้ที่มันลึกลงไปกว่าที่วัฒนธรรมไทยที่เราเคยประพฤติปฏิบัติมา

ประการที่ 2 คือ ต้องมองให้กว้างออกไปทั่วโลก โดยมีสายตากว้างไกล มองออกไปในระบบความสัมพันธ์แห่งปัจจัยของสิ่งทั้งหลายทั้งหมด ที่เรียกว่าเป็นระบบปัจจัยการ จะทำให้เราเห็นปัญหาและทางออก แม้แต่ปัญหาที่โลกเผชิญอยู่ และสิ่งที่โลกต้องการในการแก้ปัญหา

ทั้งสองประการนี้นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ชาวไทยพึงตระหนัก พยายามศึกษาให้เข้าใจและปลูกฝังในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ ภูมิใจในวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของตน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2539) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาจะเจริญมั่นคงแท้จริง ต้องเข้าไปอยู่ในตัวคน ไม่ใช่ตั้งอยู่นอกตัว ซึ่งหลายคนคิดว่าตัวพระศาสนาอยู่ที่พระเจดีย์ วัด พระพุทธรูป ทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาผิดไป พระศาสนาจะเจริญพระสงฆ์จะต้องอยู่ในไตรสิกขา

ด้วยการเรียนรู้พัฒนาตนและมีความไม่ประมาทอยู่เสมอ สิ่งนี้สามารถวัดวินิจฉัยพฤติกรรมและความเชื่อชาวพุทธ คือ

ถ้าผิดหลักกรรม โดยไปหวังผลจากการอ้อนวอนขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล ไม่มุ่งผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามเมื่อใด ก็ผิด ไม่แก้ไขปรับปรุงไม่ฝึกฝน พัฒนาดนก็ผิดหลักไตรสิกขาและอยู่ด้วยความประมาท ก็ผิด การกระทำที่เพิ่มพูนกิเลส สนับสนุน โลภะ โทสะ โมหะ ก็ผิด เพราะการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาต้องมีคุณงามความดีและสติปัญญามากขึ้น ส่วนไสยศาสตร์มักเอามาใช้ในทางสนองโลภะ โทสะ โมหะ เช่น การทำร้ายหรือการแก้แค้น การทำเสน่ห์ จึงเป็นสิ่งที่เลวคุณธรรมไม่ใช่ส่งเสริมคุณธรรมผิดหลักพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธต้องมั่นใจในธรรม คือหลักแห่งความจริง ความถูกต้องดีงาม และความรู้ในธรรมดาแห่งธรรมชาติที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อถูกรู้อย่างไรก็ไม่หวั่นไหวแม้แต่เทพเจ้า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเทวดาแต่ถือว่าธรรมต้องอยู่เหนือเทพ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (2540) ได้กล่าวว่า เรื่องของไสยศาสตร์ และความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ทางพระพุทธศาสนาให้มองในแง่ของการปฏิบัติ คือ ไม่สนใจในเรื่องที่ว่าจริงหรือไม่จริง พระพุทธศาสนามีหลักสำคัญว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พึ่งตนเอง ไม่ให้รอหรือแม้แต่พึ่งพระองค์ เรื่องการพึ่งอำนาจดลบันดาลภายนอก หรือลัทธิหรือผลดลบันดาลทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นไสยศาสตร์หรือการพึ่งอำนาจเทพเจ้าถึงแม้จะเป็นไปได้จริงแต่ไม่สนับสนุน เพราะมันมีโทษมากกว่าคุณอีกทั้งยังขัดกับหลักพุทธศาสนา แบ่งได้เป็น 4 ประการคือ

1. ขัดหลักการกระทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ตามเหตุตามผล
2. ขัดหลักการฝึกพัฒนาตนเอง
3. ขัดหลักการพึ่งตนเองและมีอิสรภาพ
4. ขัดหลักความไม่ประมาท

คนจำนวนมากนับถือศาสนาเพียงเพื่อหวังหนีเคราะห์และขอโชค แต่ชาวพุทธหันนับถือศาสนาเพื่อช่วยให้เราพัฒนาความสามารถที่จะเปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เพราะเมื่อเจอปัญหาหรือเคราะห์กรรม เจอกับอันตรายทำให้เราเข้มแข็ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการฝึกตัวเองให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , (2527) ชีวิตที่ดีในระดับเบื้องต้น ความประพฤติปฏิบัติต้องไม่เกี่ยวเนื่องธรรมเพราะจะอำนวยผลในทางชั่ว ทางไม่เจริญ ต้องประกอบด้วยธรรมะ

เพราะจะอำนวยผลในทางดี ทางเจริญก้าวหน้า ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ผู้ประพฤติธรรมย่อมมีความร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้น ธรรมจึงเป็นเครื่องส่งเสริมการมีชีวิตที่ดี

ธรรมที่สร้างคุณค่าให้แก่ชีวิต คือ ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้จักต้นเหตุที่ก่อให้เกิดผล เช่นรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ อตตัณญตา ความเป็นผู้รู้จักผล คือ รู้จักตัวผลที่เกิดจากเหตุผล เช่น สุข เป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้ อตตัณญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักตัวเองว่า ตนเองนั้นว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพฤติดนให้สมควรแก่การที่จะเป็นอยู่อย่างใด มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี พอดี ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้จักเวลาอันสมควร ในอันประกอบกิจนั้น ๆ ปริสฺสญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิจที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชน นั้น ๆ ว่า หมู่นี้ สังคมนี้ เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น ปุคคล ปโรปรญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น

ธรรม 7 อย่างนี้ เป็นเครื่องส่งเสริมอริยาศัຍ์ให้เป็นคนดี ให้เป็นคนรู้จักพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า นับได้ว่าเป็นประทีปทองส่องวิถีชีวิตอันล้ำค่า เพราะผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ย่อมจะเป็นคนเฉลียวฉลาด รู้เท่าทันเหตุการณ์ สามารถปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับกาลเทศะ จะเป็นคนทันสมัย สามารถดำเนินชีวิตได้ ถูกต้อง จะมีแต่ความสุขความเจริญในชีวิตตลอดไป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , (2527) “ชีวิตที่ดีระดับสูง คนเราประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ เป็นส่วนสำคัญส่วนร่างกายเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม ส่วนจิตใจเป็นนามธรรมและเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อชีวิต คนเราจะเป็นคนดีหรือคนเลวเป็นบัณฑิตหรือเป็นคนพาลก็อยู่ที่ใจ ดังนั้นจึงต้องมีการอบรมจิตใจซึ่งจิตใจที่ได้อบรมแล้ว ได้พัฒนาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวง” การที่จะอบรมจิตใจเพื่อให้มีชีวิตที่ดีในระดับสูงสามารถที่จะกระทำด้วยการปฏิบัติดังนี้ คือ สมถกรรมฐาน กรรมฐานทำให้จิตใจสงบ วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานทำให้เกิดปัญญา รู้แจ้ง

1. สมถกรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐานแบบนี้ถือการเพ่งสิ่งที่เป็นสมมติหรือบัญญัติเป็นอารมณ์เพื่อเป็นอุบายอบรมใจให้สงบ เป้าหมายของกรรมฐานนี้อยู่ที่ความสงบใจ

2. วิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐานแบบนี้ถือการใช้สติกำหนดปรมาตม คือ รูปนามเป็นอารมณ์ เพื่อพิจารณาให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสภาวะธรรม หหมดความยึดมั่นในตัวตนเข้าสู่จุดหมายสูงสุดในการมีชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาที่อนิพพาน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (2527) ชีวิตที่ดีคือ การประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คนเช่นนั้นคือ ผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต และดำเนินชีวิตของตนตามหลักการต่อไปนี้

ก. มีฐานที่มั่นคง ซึ่งใช้เป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิดไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาดเสียหาย และไม่เกิดสิ่งมัวหมองหมักหมมทับถมตน กล่าวคือ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความคิด เมื่อประสบเหตุใด ๆ ก็ไม่ว้าวามตามอารมณ์ หลงไปตามสิ่งที่เข้ายวน ศึกษาสิ่งต่าง ๆ ให้มีความรู้ชัดเห็นเหตุผล เข้าใจภาวะของสิ่งความจริง สงวนรักษาคำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัดเห็นชัดด้วยปัญญา

ข. ทรงพลังภายใน คือ มีกำลังที่เกิดจากคุณธรรม ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองจนไม่มีความหวาดหวั่นกลัวภัย กล่าวคือ ได้ศึกษา มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและกิจการที่ตนเกี่ยวข้องตลอดไปถึงสถานะอันเป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำการต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผล และสภาพความจริง

ค. ลู่จุดหมายของชีวิต คือ ดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต คือ การที่ได้ฝึกฝนอบรมตนเองดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริง ถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่าง ๆ ประกอบด้วยเมตตากรุณา และมีความสามารถที่จะทำชีวิตของตนให้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือ ทำตนให้เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข และความดีงามร่วมกันอย่างน้อยไม่ได้ให้การแสวงประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

พล.ต.เดช ตูลวรรธนะ, (2526) ชีวิตที่ดีต้องประกอบด้วยหลักในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลปฏิบัติตามหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้แนวทางวินิจฉัยด้วยปัญญาของเราเอง ก็รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก ซึ่งพระองค์ทรงตรัสไว้ดังปรากฏตามหลักแห่งกาลามสูตร คือ

1. มา อนุสสเวนะ อย่าถือโดยฟังตาม ๆ กันมา
2. มา ปรมปรายะ อย่าถือโดยว่าเป็นของเก่าสืบ ๆ กันมา
3. มา อติกรายะ อย่าถือโดยตื่นข่าว
4. มา ปิฎกสัมปทา อย่าถือโดยการอ้างตำรา
5. มา ตักกเหตุ อย่าถือโดยการเดา
6. มา นยเหตุ อย่าถือโดยการคาดคะเน

7. มา อากาการปริวิตกณะะ อย่าถือโดยตรีกตรองตามอาการ
8. มา ทิฏฐินิฆณานักขันตยา อย่าถือโดยชอบใจว่าต้องกับลัทธิของตน
9. มา ภัพพะรูปะกายะ อย่าถือโดยเชื่อว่าผู้พูดเป็นคนควรเชื่อได้
10. มา สมโณ โนครุติ อย่าถือโดยนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

พุทธทาสภิกขุ.(2537) ชีวิตที่ดี และสังคมที่มีคุณภาพนั้นต้องประกอบด้วย หลักดังนี้

1. พัฒนาวัตถุที่เป็นพื้นฐานที่สุด
2. พัฒนาร่างกายอันประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายของเรา
3. พัฒนาจิตใจที่เนื่องอยู่กับร่างกาย
4. พัฒนาสติปัญญาที่จะควบคุมทั้งหมดอีกทีหนึ่ง

การพัฒนาเพื่อชีวิตที่ดีนั้นต้องพัฒนาทุกมิติ อันได้แก่

กาย หมายถึง การพัฒนาส่วนที่เป็นวัตถุได้แก่ ร่างกาย และการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

สังคม หมายถึง การพัฒนาความรู้และทักษะของการอยู่ร่วมกัน เช่น จริยธรรม พฤติกรรม องค์กร การบริหาร การจัดการ การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี การเอาตัวรอดได้จากความกดดันทางลบและสังคม

จิต หมายถึง การพัฒนาจิตใจให้มั่นคง การลดความกลัว และความเกลียด การพัฒนาความรักเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ การเห็นความสามารถความหลากหลาย การมีสุนทรียะในศิลปะและดนตรี การใช้จินตนาการให้เป็นประโยชน์ การเจริญสติและเจริญสมาธิ

ปัญญา หมายถึง พัฒนาจันตะความสามารถในการเรียนรู้ ทำให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นผู้ที่มีโลกทรรศน์ครบตามที่จริง เป็นผู้มีปัญญา เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น

ส่วนการพัฒนาสังคม พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอลักษณะธรรมิกสังคมไว้ว่า ธรรมิกสังคม คือ สังคมที่ใช้หลักธรรมหรือใช้ความถูกต้อง ไม่เป็นสังคมที่ขาดธรรมะหรือขาดความถูกต้อง กล่าวคือ เป็นสังคมที่มีอิสรภาพหรือความสงบสุข คือการหลุดพ้นจากความบีบคั้น ความบีบคั้นมีอยู่ 4 ประเภทด้วยกันคือ

1. ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ
2. ความบีบคั้นทางสังคม
3. ความบีบคั้นทางจิตใจและ
4. ความบีบคั้นทางปัญญา

เมื่อหลุดพ้นจากความบีบคั้น คือการมีอิสรภาพ สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีคุณภาพตามหลักพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสมบูรณ์แห่งการดำรงอยู่

วิชย สุธีรชนนัท, (2523) การที่จะมีชีวิตที่ดีมีความสุขในระดับต้นต้องยอมรับว่าสิ่งที่จะดีหรือไม่ดีกับชีวิตขึ้นอยู่กับกระทำของตัวเอง ต้องเลิกการทำความชั่ว เลิกทำความดี การทำความดีไว้เสมอ ผลแห่งความดีก็จะเกิดตอบสนองตามมา ความเจริญในชีวิตต้องประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ

หนึ่งหมื่นประกอบ	อาชีพโดยชอบ	อย่าได้เกียจคร้าน
การสวนการนา การค้าการงาน	สุดแต่เป็นการ	หน้าที่ของเรา
อย่ามัวเลือกงาน	เอาแต่เป็นการ	ງ่ายงานเบาเบา
สุดแต่ได้ทรัพย์ โดยชอบเป็นเอา	เหนียวพักหนักเบา	ค่อยเอาอย่าหนี
สองต้องรักษา	ทรัพย์ที่ได้มา	เก็บไว้ให้ดี
รักษาการงาน อันเป็นหน้าที่	อันความมิดี	หลีกหนีให้ไกล
สามคบคนดี	เมตตาปรานี	เป็นที่ไว้ใจ
พี่น้องยังเห็น มีเป็นพิษภัย	รักจะคบใคร	เร่งให้วิจารณ์
สี่เลี้ยงชีวิต	ลูกเต้าญาติมิตร	ให้มีประมาณ
อย่าเบียดกรอนัก เขาจ้กร้าคาญ	อย่าสุรุ่ยสุลาญ	ทรัพย์จักฉิบหาย
เงินทองหายาก	ได้มาลำบาก	ควรประหยัดจ่าย
คราวเกิดคับขัน มีอันตราย	หรือโรคเบียดกาย	จะได้บรรเทา
คราวแก่ชรา	หรือมีศรัทธา	ทำบุญกับเขา
จะได้หยิบใช้ สบายแก่เรา	จงตั้งตัวเอา	แต่บัดนี้ไป
นี่คือหลักธรรม	พระเจ้าเรานำ	ออกแสดงไข
เมื่อหวังความสุข ปราศทุกข์โทษภัย	จงทำตามนัย	ภานิตนี้เทอญ

ธรรมสาธก.

จากงานวิจัยและเอกสารที่ยกมาข้างต้น ได้กล่าวถึงการมีชีวิตที่ดีในวิถีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน การนับถือศาสนา การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งที่ตามหลักคำสอนและนอกเหนือจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพอนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาทัศนะการนับถือพระพุทธศาสนาและและการมีชีวิตที่ดีในสังคมไทย โดยในการศึกษารั้งนี้จะมีการศึกษาเพิ่มเติมทัศนะของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติสอดคล้องกับหลักคำสอนและลัทธิพิธีนอกเหนือจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในลัทธิพิธีรัชกาลที่ 5 ลัทธิพิธีเจ้าแม่กวนอิมของชาวพุทธและทัศนะการมีชีวิตที่ดีว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดและจะส่งผลให้เกิดคุณค่าชีวิตที่แท้จริงได้หรือไม่

บทที่ 3

ทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดีและลักษณะของการนับถือศาสนา ของพุทธศาสนิกชนไทย

ทุกคนไม่ว่าชนชาติ เผ่าพันธุ์ หรือนับถือศาสนาโดยย่อต้องการมีชีวิตที่ดีด้วยกันทั้งสิ้น ศาสนิกที่นับถือพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ระดับในการตัดสินการมีชีวิตที่ดีนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันมากในแต่ละทัศนะของพุทธศาสนิกชนไทย ซึ่งไม่มีมาตรฐานที่สามารถวัดได้ชัดเจนว่าในระดับใดจึงเรียกว่ามีชีวิตที่ดี ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังพื้นฐานความเป็นอยู่แห่งการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง โอกาสทางสังคม ความพอใจ ความเข้าใจ หรือความต้องการของแต่ละคน ของแต่ละสังคม รวมไปถึงความเชื่อความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน

ระดับความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของศาสนิกสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาตามหลักพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนที่นับถือและปฏิบัติตามจะปฏิเสธหลักคำสอนและวิธีการอื่นที่มีได้อยู่ในพระไตรปิฎก เช่น ปฏิเสธความเชื่อเรื่องผีสิง เทวดา หรือไม่ยอมรับความเชื่อและการปฏิบัติที่รับมาหรือปรับปรุงมาจากลัทธิความเชื่อของศาสนาอื่น พุทธศาสนิกที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในระดับนี้จะมีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาสูงหรือผู้สนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

2. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ผีสิง เทวดา บรรพบุรุษ เป็นเหตุให้ผู้นับถือและปฏิบัติแยกไม่ออกว่าส่วนใดเป็นหลักคำสอนที่มาจากทางพระพุทธศาสนาจริง หรือส่วนใดเป็นเรื่องของไสยศาสตร์ ความเชื่อลัทธิอื่น ๆ เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาก่อนที่จะมีการนับถือพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการเช่นไหว้บรรพบุรุษและการเข้าทรงด้วย สำหรับพุทธศาสนิกชนในระดับนี้ มีจำนวนมากกว่าระดับแรกส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาในระดับกลางและระดับต่ำ

3.1 การมองโลกและทัศนะเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดี

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อ ความเข้าใจและการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ทำให้มีทัศนะในการมีชีวิตที่ดีไม่เหมือนกัน เมื่อเรามองทัศนะแบบองค์รวมก็สามารถแยกได้เป็น 3 ประเด็นคือ

1. ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ในสถานะความเป็นอยู่ปัจจุบัน กล่าวคือ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ราบรื่นทั้งด้านครอบครัว สังคม ไม่มีเรื่องเดือดร้อน อุปสรรคต้องให้ทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นที่ยอมรับ นับถือของบุคคลและสังคมทั่วไป

2. ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ในกายภาคหน้า กล่าวคือ ตามความเชื่อแห่งการเวียนว่ายตายเกิด พยายามสร้างคุณค่าชีวิตด้านใน เป็นหลักประกันให้กับชีวิตในอนาคตหรือภพหน้า บางครั้งทำความดีเพราะหวังผลที่ดีตอบแทนด้วยการสร้างคุณธรรมคุณงามความดี ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมตามความศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตในสถานะปัจจุบันอย่างชอบธรรมจนมั่นใจไม่หวั่นกังวล กระวนกระวายหรือหวาดหวั่นภัยโลกหน้า

3. ชีวิตมีความสุขสูงสุด เป็นสาระแท้แห่งการมีชีวิต ที่พุทธศาสนิกชนควรเข้าถึง กล่าวคือ เป็นการรู้แจ้งสภาวะของทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง ไม่ตกเป็นทาสทางวัตถุ โลกและชีวิต มีจิตใจที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส สะอาด บริสุทธิ์ สงบ

ทัศนะการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชน ในงานศึกษาชิ้นนี้ผู้ศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ พุทธนิยม วิญญูญานิยม บริโศคนิยม ซึ่งจะกล่าวเป็นลำดับไป

3.1.1 พุทธนิยม

พุทธนิยมเป็นกลุ่มที่พยายามเรียนรู้ ศึกษา ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของการมีชีวิตที่ดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ดำรงชีพอย่างมีมิติทางด้านคุณธรรมที่ลึกซึ้งเกินกว่าวัตถุธรรม แสวงหาความสุขที่เกิดจากการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ได้รับผลตอบแทนเป็นคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าผลตอบแทนทางวัตถุ ทรัพย์สิน เงินทอง เกียรติยศ เป็นวิถีชีวิตที่พึ่งวัตถุน้อยที่สุดแห่งการดำรงชีพ ทำงานเพื่อลดความเห็นแก่ตัว ความอยากแห่งกิเลส ความยึดมั่นถือมั่น เรียนรู้ศึกษาชีวิตด้วยชีวิต ค้นหาคำตอบแห่งชีวิตจากภายใน ชีวิตคงอยู่ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์อย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มิได้เรียนรู้เพื่อใครอยู่เหนือใครหรือเพื่อครอบครองเป็นเจ้าของ แต่เพื่อการประสานความเกี่ยวเนื่องอาศัยด้วยความสอดคล้องกลมกลืนกับทุกสิ่งทุกอย่าง ดำเนินรอยตามพระศาสดาด้วย

วิถีแห่งความประพฤติทั้งดงาม ปฏิบัติตามหลักคำสอนเพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่หลงติดอยู่ในโลกียสุขข้ามพ้นเพื่อมุ่งให้ถึงโลกุตตรสุข ใช้สอยปัจจัยภายนอกแห่งวัตถุอย่างรู้คุณค่า และเข้าใจสภาวะความเป็นจริงเกิดสันติทั้งภายในและภายนอก เชื่อมโยงสามัคคีธรรมให้เกิดในสังคมแห่งภาวะเกื้อกูลต่อทุกวิถีชีวิตที่ไม่หมายเฉพาะแต่มวลมนุษย

ทักษะการมีชีวิตที่ดีของกลุ่มพุทธนิยมนั้นมีดังนี้ คือ

1. มีสุขภาพกาย ใจแข็งแรงสมบูรณ์ สามารถดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น เรียบง่าย สงบ มีปัจจัยทางวัตถุเพียงพอแก่การดำรงอยู่อย่างไม่เดือดร้อนจากการประกอบสัมมาอาชีพ
2. มีโอกาสได้ช่วยเหลือ เกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์เพื่อบุคคลอื่น สังคม สิ่งแวดล้อม สร้างคุณงามความดีที่เป็นเกราะป้องกันมิให้ความชั่วปรากฏ สามารถลดความอยากได้เห็นแก่ตัว ความยึดมั่นถือมั่น ความเห็นผิดที่คิดว่าความสุขเกิดจากการเสพบริโภควัตถุ มีความกระตือรือร้น ขวนขวาย สร้างพลังแห่งความสุขที่เกิดขึ้นจากความภาคภูมิใจที่มีโอกาสสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. ได้พัฒนาคุณภาพของจิตใจ มีชีวิตที่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท พยายามศึกษาเรียนรู้จากภายในตน ผีกลั่นอย่างสม่ำเสมอ พัฒนาจิตใจด้วยความ پاکเพียร พยายามอดทน จนเกิดความสงบ มั่นคง เป็นหนึ่งเดียวแห่งภาวะจิตใจ สร้างความสุขจากสมาธิ
4. มีชีวิตที่ไม่ข้องติดกับอารมณ์ใด ๆ หมดพันธนาการทั้งทางด้านจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม มงทะลุ โปรงใส บริสุทธิ์ เข้าใจสภาวะแห่งความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่อย่างรู้เท่าทันการเกิดขึ้น ดำเนินอยู่ เปลี่ยนแปลง การเสื่อม ดับสูญของธรรมชาติ ช่วยเหลือ เอื้ออำนวยต่อทุกสรรพสิ่งอย่างเข้าใจถ่องแท้ เริ่มจากการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากฆราวาสมาสู่เพศบรรพชิต (นักบวช) พยายามกระทำตนให้ถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิตที่ดีอันสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา

3.1.2 วิญญานนิยม

ผู้ที่ได้ชื่อนับถือพระพุทธศาสนายังมีอีกจำนวนไม่น้อยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ผีศาจ เทวดา และการเข้าทรง อาจเนื่องมาจากความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ ไสยศาสตร์ ผี ศาจ เทวดาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษก่อนนับถือพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์หรือฆราวาสที่พุทธศาสนิกชนนับถือและยกย่องบางกลุ่มที่เป็นผู้นำในการสั่งสอนร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านวิญญานนิยม หรือเกิดจากการตีความพระไตรปิฎกเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สิ่งที่อยู่เหนือเหตุผลในบางส่วนโดยไม่ศึกษาอย่างจริงจังไม่เข้าถึงสิ่งที่เป็นส่วนสำคัญของศาสนาในเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องของการกระทำที่สำเร็จได้ด้วยความเพียรพยายาม ไม่ใช่

อ่อนวอนร้องขอหรือพึงสังกตศีลพิธีและจากการที่ไม่เข้าใจถึงหลักคำสอนที่แท้จริงนำเอาส่วนนั้นมาอ้างสร้าง อิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ โดยแสดงออกมาทางพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าทรง การสร้างเครื่องรางของขลัง วัตถุมงคล การบนบานศาลกล่าว สร้างพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาดตนเอง ต้องการความคุ้มครอง ต้องการปกป้องตนเอง ต้องการปรับตัวเข้ากับสังคม ความมั่งมีเป็นที่ยอมรับของสังคมและรู้เห็นความเป็นจริงของชีวิต

ความเชื่อในเรื่องวิญญาณที่สิงอยู่ในร่างคนทรงเป็นเรื่องไม่อาจพิสูจน์ได้ และการที่วิญญาณเข้าครอบงำร่างของคนทรงถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในพิธีกรรม ชาวพุทธกลุ่มนี้ มีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น เรื่องของจิตวิญญาณมีความเชื่อกันว่าเป็นการเกิดใหม่เพื่อเป็นคนทรงระหว่างมนุษย์กับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ มีการอ้างถึงความสามารถในการเข้าถึงสถานะของสภาพจิตที่อยู่เหนือธรรมชาติ ความรู้จักสิ่งเหล่านี้อาศัยความรู้ที่ได้จากประสบการณ์

การที่มีการเข้าทรงและมีร่างทรงในปัจจุบันนี้อาจเป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยยังมีความเชื่อเลื่อมใสศรัทธา และยอมรับพิธีกรรมเข้าทรง ดังจะเห็นได้จากการมาขอใช้บริการต่าง ๆ เช่น ช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยพยากรณ์โชคชะตา ให้คำแนะนำปรึกษา เป็นต้น การที่ร่างทรงใดจะเป็นร่างทรงที่สมบูรณ์ได้จำเป็นต้องผ่านพิธีกรรมครอบครู ผ่านพิธีกรรมตั้งหิ้งเข้าและต้องเข้าร่วมในพิธีไหว้ครูประจำปีด้วย แม้แต่ความเชื่อเรื่องพระเครื่องส่วนใหญ่แล้วบุคคลที่นิยมบูชาพระเครื่องมีความเชื่อในด้านความศักดิ์สิทธิ์และความขลังขององค์พระเครื่อง เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ได้รับการปลุกเสกหรือบรรจุอาคมและพลังจิตของพระเกจิอาจารย์ผู้ทรงวิทยาคมและมีพลังจิตสูง แสดงถึงศรัทธาอันนำวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่พอใจโดยมีความมุ่งหวังที่เหมือนกันคือผู้ศรัทธาเชื่อว่าจะสามารถป้องกันอันตราย และบันดาลให้เกิดความสำเร็จแก่ตนได้บันดาลโชคชะตาและยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น น้อยคนนักที่จะนับถือเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการทำมาค้า

ทัศนะในการมีชีวิตที่ดีของชาวพุทธกลุ่มวิญญาณนิยมมีดังนี้ คือ

1. มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ หายจากโรคภัยไข้เจ็บที่เบียดเบียน ปลอดภัยจากอันตรายหรือทุกข์ที่กำลังรุมเร้า
2. มีฐานะความเป็นอยู่แห่งการดำรงชีพที่มั่นคง พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ไม่เดือดร้อนเป็นหนี้เป็นสิน ฐานะทางการเงินคล่องตัวไม่ฝืดเคือง
3. มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การค้าขาย การประกอบธุรกิจ มีความเจริญรุ่งเรือง
4. มีโอกาสได้ทำบุญ ตักบาตร ให้ทาน เพื่อความอิ่มใจ สบายใจ เป็นการกระทำเพื่อหวังผลให้เกิดความสำเร็จในสิ่งที่ตนเองอ่อนวอน บนบานไว้ หรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บที่กำลังรุมเร้า และ

ถ้าสิ่งที่ตนเคยบนบาน อ้อนวอนไว้เป็นผลสำเร็จก็จะทำบุญเปรียบเสมือนการขอบคุณหรือทำตามสัญญาตามที่เคยบอกกล่าว ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำเพื่อลดความเห็นแก่ตัวหรือความอยากได้ให้ลดน้อยลง

3.1.3 บริโศคนิยม

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่ทันสมัย การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง รวมถึงติดต่อสื่อสารโทรคมนาคมที่ไร้พรมแดน ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ใช้อำนวยความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งคนส่วนใหญ่ก็คิดว่าสิ่งเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นสังคมที่ได้รับการพัฒนา และมีความเจริญเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก นอกจากนั้นแล้วยังคิดว่าความทันสมัยของยุคเทคโนโลยีสามารถสร้างความสุขแห่งการมีชีวิตได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อตอบสนองความต้องการให้ได้มาซึ่งเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย เพื่อสร้างความโก้หรู เชิดหน้าชูตา แสดงศักยภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม ก่อให้เกิดเป็นค่านิยมแบบวัตถุนิยมเชิงบริโศคนิยมในสังคมใหม่ ทำให้มีการแข่งขันกันสูงจนเกิดภาวะตึงเครียด ส่งผลให้บุคคลในสังคมแสวงหาความสุขของชีวิตด้วยการแสวงหาซึ่งวัตถุสิ่งอำนวยความสะดวกทันสมัยเป็นมาตรฐาน ตลอดถึงการมีเกียรติยศชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง เป็นเครื่องบ่งชี้ความสำเร็จของชีวิต การหาความสุขจากสถานบันเทิงเรีงมย์ จนบางครั้งขาดการคำนึง ตระหนัก ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ บางครั้งการที่จะแสวงหาให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้นดำเนินไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น

การดำเนินชีวิตในวิถีแห่งการแสวงหาความสะดวกสบายทางเทคโนโลยี จึงให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าความสำคัญทางด้านจิตใจ ทำให้พุทธศาสนิกชนในกลุ่มบริโศคนิยมนี้จะมองข้ามไม่สนใจเรื่องของศีลธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพียงผิวเผิน ให้ความสำคัญน้อยเกี่ยวกับหลักคำสอนในเรื่องความประพฤติทางจริยธรรม หรืออาจไม่ให้ความสำคัญเลยเพราะเข้าใจไม่ถูกต้องแท้จริง ก่อให้เกิดปัญหามากมายมาอย่างมากมาย เช่น อยู่ร่วมกันแบบตัวใครตัวมัน การให้ความเคารพมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ แล้งน้ำใจเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดความโลภ อยากได้ นำไปสู่การฉ้อฉลเบียดเบียนมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกิดความวุ่นวาย เกิดปัญหาที่ซับซ้อนในยุคปัจจุบัน

ทัศนะการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนกลุ่มบริโศคนิยมมีนัยดังนี้ คือ

1. การมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เสริมแต่งในส่วนที่คิดว่าขาด ไม่สวยงามเพียงพอของร่างกาย สามารถรักษาสภาพร่างกายให้หล่อ สวยได้คงทนยาวนานที่สุด
2. มีสิ่งของเครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เทคโนโลยีที่ทันสมัยครบถ้วน ที่อยู่อาศัยที่โอ่โถง เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มอย่างดีราคาแพง ก้าวทันสมัยนิยม รับประทานอาหารในที่เลิศหรู

บรรยากาศที่ถูกตกแต่งไว้อย่างงดงาม การบริการที่ยอดเยี่ยม อาหาร เครื่องดื่มมีราคาสูงหรือเป็นที่นิยมตามกาลสมัย

3. มีการศึกษาที่บรรทัดฐานทางสังคมกำหนด ได้รับประกาศนียบัตร ปริญญาบัตรจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่สังคมแม้บางครั้งมิได้กระทำด้วยตนเอง

4. ได้เดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ บำรุงบำเรอความสุขจากการท่องเที่ยว จีบจ่ายซื้อของอย่างไม่มีขีดจำกัดโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็น

5. ได้มีส่วนร่วมในการเล่นกีฬาหรือกิจกรรมที่สังคมส่วนใหญ่กำลังนิยม สามารถบ่งบอกสถานภาพที่สูงทางสังคม

6. มีเกียรติยศ อำนาจ ชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทองเป็นทีนบ่งหน้าถือตา จากการช่วยเหลือสังคม ตามวาระโอกาสอันควร

7. มีโอกาสได้ทำบุญ ประกอบพิธีกรรมในวาระวันสำคัญทางศาสนา วันคล้ายวันเกิดวันที่ได้รับทุกข์ภัยความไม่สบายกายไม่สบายใจหรือในวันที่ประสบความสำเร็จ สมหวังในสิ่งที่ต้องการ หรือทำเพื่อความมีหน้ามีตาในสังคมไม่ได้ต้องการอยากทำจากใจจริง

จะเห็นได้ว่าทัศนะในการมีชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนแต่ละกลุ่มมีส่วนเหมือนกันในด้านความต้องการทางกายแห่งการดำรงชีพให้คงอยู่อย่างแข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีปัจจัยใช้สอยเพียงพออุปโภคบริโภคแต่มีความความแตกต่างกันในส่วนระดับความรู้สึกนึกคิด การปรุงแต่งแห่งสภาพของจิตใจเพื่อตอบสนองของความต้องการทางสถานภาพแห่งความเป็นอยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการปลูกฝังที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต สภาพแวดล้อมที่อาศัย โอกาสทางสังคม และที่สำคัญคือ ความเข้าใจถ่องแท้ถูกต้องตามความเป็นจริงมากน้อยแค่ไหนแห่งสาระัตถะของการดำเนินชีวิตและการลู่อี้จุดจุดหมายของชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องนั้นต้องเป็นวิถีทางที่พยายามแก้ปัญหาชีวิตเพื่อการปลดปล่อยความทุกข์ หรือทำให้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจให้เบาบางและหมดไปในที่สุดจึงเรียกการมีชีวิตนั้นได้ว่ามีชีวิตที่ดี แต่ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่มีมุมมองการมีชีวิตที่ดีผิดไปจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่เข้าถึงหลักการที่แท้จริง โดยพวกเขาคิดว่าการมีชีวิตที่ดีคือการที่มีชีวิตอยู่ด้วยความเจริญทันสมัยในทุกรูปแบบและคนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบันวัดความเจริญหรือการพัฒนาจากการได้เป็นเจ้าของ ได้ผลิต ได้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แห่งการพึ่งพาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ป่าไม้กลายเป็นป่าคอนกรีต ชุมชนเกษตรกรรมกลายเป็นชุมชนอุตสาหกรรม เชื่อมโยงเครือข่ายการสื่อสารครอบคลุมทุกพื้นที่ การ

คมนาคมที่สะดวกสบาย อุปกรณ์เครื่องใช้เทคโนโลยีทันสมัย ซึ่งเกิดเป็นค่าใช้จ่ายตามมาอย่างมหาศาล เพียงเพื่อเป็นสิ่งยืนยันถึงศักยภาพให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและสากลโลก ชีวิตแห่งความเป็นอยู่ในปัจจุบันของแต่ละวันจึงต้องพึ่งเทคโนโลยีตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อต้องการความเจริญหรือพัฒนาทางวัตถุจำเป็นต้องมีการทำลาย เปลี่ยนแปลง แปรรูปทรัพยากรธรรมชาติตามความต้องการของมนุษย์เพื่อสร้างความเจริญทันสมัยอย่างที่ตนคิด จึงเกิดการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งบำรุงบำเรอความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตอย่างรวดเร็วและคล่องตัวในทุกสถานการณ์ ส่งผลให้ชีวิตของคนในสังคมของการพัฒนา ความก้าวหน้าทางวัตถุเทคโนโลยีมีแต่ความเร่งรีบ การแข่งขันกันสูง การเอารัดเอาเปรียบ การขาดจิตสำนึกทางด้านคุณธรรม เพราะมีแต่แสวงหาวิถีทางวัตถุ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนและสังคมเป็นความเกี้ยวโยงสัมพันธ์แบบซับซ้อน

จากทัศนะที่ว่า การมีชีวิตที่ดี คือ การได้ครอบครองเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เทคโนโลยีที่ทันสมัยครบถ้วน ที่อยู่อาศัยที่โอโถง เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มอย่างดีราคาแพง ก้าวทันตามสมัยนิยม รับประทานอาหารในที่เลิศหรู บรรยากาศที่ถูกตกแต่งไว้อย่างงดงาม การบริการที่ยอดเยี่ยม อาหาร เครื่องดื่มมีราคาสูงหรือเป็นที่นิยมตามกาลสมัย ได้เดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ บำรุงบำเรอความสุขจากการท่องเที่ยว จักรยานซื้อของอย่างไม่มีขีดจำกัด ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่คนในสังคมกำลังนิยม การได้รับการศึกษา และช่วยเหลือบุคคลอื่น เพื่อผลประโยชน์และเป็นการสร้างเกียรติให้กับตน จากความต้องการสิ่งเหล่านี้ทำให้การดำเนินชีวิตมุ่งให้ความสำคัญทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดการแข่งขันอย่างรุนแรงมองข้ามไม่สนใจเรื่องของศีลธรรม ให้ความสำคัญน้อยเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องความประพฤติทางจริยธรรม หรืออาจไม่ให้ความสำคัญเลยเพราะเมื่อต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทำให้เกิดความอึดอัด ลำบากเพราะต้องฝืนความรู้สึก ความต้องการของกามารมณ์ ทั้งนี้เกิดจากความเข้าใจไม่ถูกต้องอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดปัญหาที่ซับซ้อนมากมายจากความต้องการแสวงหาชีวิตที่ดีบนรากฐานแห่งการเสพเสวยสุขทางวัตถุในสังคมไทย

3.2 ปัญหาสังคมที่เกิดจากการแสวงหาชีวิตที่ดีในสังคมไทย

กระแสบริโภคนิยม วัตถุนิยมทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อค่านิยมของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ทำให้มีทัศนะว่าการมีชีวิตที่ดี คือ การได้มาซึ่งการแสวงหาและเสพความสุขจากการบริโภคความเจริญทางข้อมูลข่าวสาร การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมที่รวดเร็วฉับไว ความบันเทิงสนุกสนานชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายจากสิ่งของเครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทางเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำนำสมัย ซึ่งอุปกรณ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ผลิตโดยตรงจากประเทศไทยต้องนำเข้า

จากต่างประเทศทำให้ต้องใช้เงินจำนวนมากในการสั่งซื้อทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชน จากความต้องการเหล่านี้

ทางด้านเศรษฐกิจทำให้วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยเริ่มเปลี่ยนไปจากที่เคยประกอบอาชีพเกี่ยวกับภาคการเกษตรในทั่วทุกภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่ไปสู่อาชีพแห่งภาคอุตสาหกรรมที่อยู่ในเมืองหรือชานเมืองเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้สังคมส่วนใหญ่กลายเป็นสังคมเมืองแทนสังคมชนบท เป็นเหตุให้เกิดความแออัดความเกียจคร้านเนื่องสัมพันธ์และการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลในสังคมมีปัญหาสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น นอกจากภาคเศรษฐกิจของประเทศจะต้องพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมแล้ว ภาคการส่งออกก็มีบทบาทมากยิ่งขึ้น อิทธิพลของเศรษฐกิจโลกจึงเข้ามามีส่วนกำหนดการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายในประเทศมากขึ้น อีกทั้งยังส่งผลให้เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจของไทยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด ในกรณีนี้เองถ้าเศรษฐกิจโลกเกิดความผันผวนจะส่งผลกระทบให้ประเทศไทยประสบความหายนะได้โดยง่าย (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ : 2543,11)

ทางด้านสังคม และ วัฒนธรรมจากเดิมที่เคยมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ต้องอาศัยเวลาในการประกอบกิจ ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จะมัวมาประคองประคองหรือมาสนุกสนานในเทศกาลต่าง ๆ เหมือนในอดีตเห็นจะไม่ได้ ทำให้ประเพณีและค่านิยมของพุทธศาสนิกชนไทยเปลี่ยนไป ประเพณีที่ดีของคนไทยหลายประการต้องสูญเสียไป ขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาถูกตัดทอนไป คนจะไปร่วมงานกันผิวเผิน เช่น ไปเพราะความจำเป็นทางสังคมไม่ใช่เพราะอยากไป คนจะคิดถึงเรื่องตนเองมากกว่าเรื่องของคนอื่น ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ค่อย ๆ หดไปเพราะความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Countries) หรือนิกส์ ส่งเสริมให้เกิดความกระฉับกระเฉงและความรวดเร็วในทุก ๆ เรื่อง และสิ่งที่มาควบคู่กันก็คือการสื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงโดยผ่านสื่อโฆษณาต่าง ๆ มีผลทำให้คนในชนบทเลียนแบบการบริโภคแบบคนเมือง เพราะได้รับแรงจูงใจกระตุ้นจากโฆษณา ทั้ง ๆ ที่รายได้ของคนในชนบทแตกต่างจากคนในเมืองมากมายและอุปกรณ์เครื่องใช้บางอย่างไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพในชนบทแต่ก็พยายามหา路子ทางเพื่อให้ได้เครื่องอำนวยความสะดวกนั้นมาเพื่อเอาไว้เป็นสัญลักษณ์ของสถานภาพทางสังคมว่าถึงแม้จะอยู่ชนบทแต่มีชีวิตไม่แพ้คนในสังคมเมืองเท่าใดนัก สิ่งนี้อาจทำให้คนในสังคมชนบทประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจตามมาส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในสถาบันครอบครัว อาจต้องเปลี่ยนแปลงผันตัวเองไปสู่สังคมเมืองเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต ทำให้ระบบโครงสร้างของครอบครัวไทยเปลี่ยนไปจากอดีตที่เป็นครอบครัวใหญ่ที่มีทั้งพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่คอยดูแลอย่างใกล้ชิด มีความสุข ความอบอุ่น และความผูกพันใกล้ชิดในครอบครัวกันมาก เด็ก ๆ จะได้รับฟังคำสอน คำปรึกษาจากปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อกับแม่มีเวลาคุยกับลูกมาก แต่เมื่อ

สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมใหม่ ครอบครัวเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีพ่อ แม่ และลูก พ่อกับแม่ต้องออกไปทำงานทั้งคู่ ลูกจะถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนอื่นหรืออยู่โดยลำพังมาก เด็ก ๆ จะขาดการปลูกฝังให้แนวคิดและแนวปฏิบัติในชีวิตที่ถูกต้อง จะขาดความอบอุ่นทางใจ จะหันไปพึ่งศูนย์การค้า วิดีโอเกมส์ โรงภาพยนตร์ ดิสโก้เทค ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด ไม่สนใจการเรียนหนีออกจากบ้าน มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรมากขึ้น ปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการหย่าร้างครอบครัวแตกแยกจึงตามมา ✕

เมื่อโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป ชีวิตการแต่งงานของสามีภรรยา ก็เปลี่ยนไปด้วย การพึ่งพาระหว่างสามีภรรยาที่เคยมีต่อกันและกันจะน้อยลง ไม่มีความสัมพันธ์อย่างในอดีต (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ : 2543,12) ทั้งสามีภรรยาออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น เพราะต้องการช่วยกันแบ่งเบาภาระในครอบครัวที่เกิดจากความต้องการความสะดวกสบายทางวัตถุ โอกาสที่ชายและหญิงจะพบหญิงและชายที่ถูกคาดหวังไว้ว่าจะมีมากขึ้น อีกทั้งเมื่อมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันในชีวิตคู่ น้อยลง ปรัชญาการแต่งงานเปลี่ยนไปจากเดิม ประกอบกับไม่มีผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางความเกรงใจเช่นแต่ก่อน ปัญหาการหย่าร้างจึงเกิดขึ้น นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของความสั่นคลอนของสถาบันย่อยของสังคมไทย

นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายจากความต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดจากความเครียด ปัญหาการจราจรที่เกิดจากทุกคนต้องการความเร่งรีบ ความเป็นส่วนตัวจึงมีพาหนะเป็นของตน ปัญหาโสเภณีเด็กที่ยินยอมขายตัวเพื่อแลกความสะดวกสบายทางกาย ได้แต่งตัวโก้เก๋ มีสิ่งของใช้ตามสมัยนิยม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพราะต้องการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมตลอดจนถึงถนนหนทาง โรงงานไฟฟ้า ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาอาชญากรรมที่ปรากฏให้เห็นตามสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ จนเป็นภาพชินตาในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลจากความคิด ความต้องการมีชีวิตที่ดี ของพุทธศาสนิกชนในยุคโลกาภิวัตน์

3.3 ลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย

พุทธศาสนิกชนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีความหลากหลายในลักษณะของความเข้าใจในหลักคำสอน แนวความคิด ความเชื่อ การประพฤติ ปฏิบัติ เป็นเพราะความแตกต่างของประเพณีวัฒนธรรมทางความเชื่อและการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยที่ไม่เหมือนกัน ความคงอยู่ของลัทธิความเชื่อก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนาที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนแยกกันไม่ออก ระดับการ

ศึกษาของพุทธศาสนิกชนและสิ่งที่ได้รับการปลูกฝัง อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ไม่เท่าเทียมกัน กระแสความเปลี่ยนแปลงแห่งวัฒนธรรมต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความเป็นอยู่แห่งการดำรงชีพในปัจจุบัน รวมทั้งการผสมผสานความเชื่อ และเกิดลัทธิใหม่ที่ยึดอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในบางส่วนเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มที่นับถือ ตลอดจนการให้ความสนใจใส่ใจที่จะเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงมากน้อยแค่ไหน

ด้วยเหตุปัจจัยข้างต้นที่ทำให้พุทธศาสนิกชนมีลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนาแตกต่างกันตามความเชื่อ สภาพสิ่งแวดล้อม การได้รับการปลูกฝังเรื่องของศาสนา อิทธิพลการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมต่างชาติ ความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยเป็น 2 ประเภท คือ

3.3.1 ลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาตามแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา

3.3.2 ลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติตามสภาพแวดล้อมและเชื่อกฎโดยหวังผล

การนับถือพระพุทธศาสนาทั้งสองประเภทมีความเกี่ยวเนื่องบนพื้นฐานทางหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่มีความเข้าใจ การประพฤติปฏิบัติ จุดมุ่งหมายหรือผลที่จะได้รับการกระทำแตกต่างกัน

3.3.1 ลักษณะการนับถือพระพุทธศาสนาตามแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนต่างๆ มากมายที่เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามสามารถสร้างความสุขสงบ สันติภาพ ทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่นและสังคม โดยนัยสำคัญแห่งหลักคำสอนที่ปรากฏตั้งแต่ระดับพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจนถึงจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต กล่าวคือพระนิพพานอันเป็นบรมสุข ที่พุทธศาสนิกชนพึงเพียรกระทำตามแนวแห่งอริยมรรคหรือหนทางอันประเสริฐเพื่อเข้าถึงอุดมคติแห่งชีวิต ด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ว่า

สพฺพปาปสฺส อภินิเวชิตฺวา จ โลกมุตติมํ

สจฺจิตตปริโยทปนํ

กุสโลสุสมฺมปทา

เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ที.มหา.10/90/56/57)

หลักคำสอนทั้ง 3 ประการนี้เปรียบเสมือนหัวใจแห่งหลักดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมถึงหลักคำสอนต่าง ๆ มีความสำคัญในแต่ละองค์ประกอบ จึงเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ มงทะลุปรุโปร่งหลักอริยสัจ 4 เป็นการจัดแยกย่อยจากอริยมรรคมีองค์ 8 มาเป็นสิกขา 3 ลงมาสู่หลักแห่งความประพฤติที่สามารถกระทำตามและลุล่วงจุดหมายแห่งชีวิต ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 ดังที่มีในพุทธพจน์ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการเป็นไฉน

1. ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ

2. ศีลมัยบุญกิริยาวัตถุ

3. ภวานามัยบุญกิริยาวัตถุ (จุ.อิติ.25/60/336)

พุทธศาสนิกชนที่ครองเรือนพึงกระทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ในแต่ละระดับของความสามารถที่จะประพฤติธรรมตามหลัก บุญกิริยาวัตถุ ในแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต เริ่มตั้งแต่พื้นฐานแห่งชีวิตที่ดีงามแห่งความเป็นอยู่อย่างผาสุกจากการไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย วาจา พัฒนาสู่ขั้นจิตใจที่เอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งปันด้วยความบริสุทธิ์ใจ จนถึงระดับสูงสุดคือ พัฒนาปัญญาที่รู้เท่าทันสภาวะแห่งชีวิตและโลก จนเกิดความบริสุทธิ์ หมดจด ผ่องใสแห่งจิตใจ มีชีวิตที่ดีมีความสุขสงบอย่างแท้จริง เป็นชีวิตที่ดีสอดคล้องตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสันติสุขแห่งระบบความเป็นอยู่ที่ สมดุลย์ของทุกสรรพสิ่งที่เกี่ยวเนื่องอาศัยซึ่งกันและกันตามเหตุปัจจัย

กระแสวัฒนธรรมและบริโณคนิยมมีอิทธิพลเข้าครอบงำชีวิตความเป็นอยู่ส่วนใหญ่ของพุทธศาสนิกชนไทย เปลี่ยนอุดมคติของชีวิตจากความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายพึ่งสิ่งภายนอกเท่าที่จำเป็น ช่วยเหลือ แบ่งปัน สามัคคี พึ่งพาอาศัยด้วยน้ำใจไมตรี มีความสงบสุขภายในมาสู่ชีวิตที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ช่วยเหลือเพราะมีผลประโยชน์ ขาดความจริงใจ มีความซับซ้อนในอาชีพความเป็นอยู่ ต้องพึ่งเทคโนโลยี สิ่งทันสมัย เครื่องอำนวยความสะดวกทางกายมากขึ้น เกิดอาชีพใหม่ ๆ ที่มารองรับตอบสนองความต้องการความสุขทางกาย หลอกให้หลงใหลอยู่ในวังวนแห่งรูป รส กลิ่น เสียง ประสาทสัมผัส และการรับประกันคุณภาพชีวิตที่ดีจากทรัพย์สิน อำนาจ ลาภสักการะ เกียรติยศจอมปลอม ทำให้อุดมคติแห่งการมีชีวิตที่ดี ที่สอดคล้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้จะมีการประกอบกิจกรรมทางศาสนาให้เห็นอยู่ดาษดื่น แต่จุดมุ่งหมายแห่งการกระทำไม่เหมือนเดิม รูปแบบทางศาสนาที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นภาพที่เน้นความสนุกสนานรื่นเริง ความสวยงามอลังการ การได้รับคำสรรเสริญ เย็นขอ การเป็นที่ยอมรับทางสังคม ได้รับเกียรติ ได้มีชื่อหรือภาพปรากฏตามสื่อมวลชนต่าง ๆ มีใบประกาศิตติคุณเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกการได้กระทำสิ่งที่ดี จุดมุ่งหมายการทำความดีเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ การหาความสุขจากความสงบภายในค่อย ๆ เลือนหายไป

3.3.1.1 การให้ทาน

หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนานอกจากการละเว้นจากความชั่วที่เป็นเหตุทำให้จิตใจต้องเศร้าหมอง หดหู่ กระวนกระวาย เป็นการป้องกันความมัวหมองของจิตใจในเบื้องต้น นอกจากนั้นยังส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนาจิตใจสูงขึ้นด้วยการเป็นผู้ให้ รู้จักการเสียสละเพื่อยังกุศลให้ถึงพร้อมที่เรียกว่า ทาน เป็นหนึ่งในหลักบุญกริยาวัตถุซึ่งเป็นหลักแห่งการทำความคิดในทางพระพุทธศาสนาในระดับกาย วาจา ที่ยังเกี่ยวเนื่องด้วยวัตถุ เป็นการสร้างสมานฉันท์ รักใคร่ปรองดอง เห็นอกเห็นใจ พึงพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งทางกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจในการอบรมสั่งสอน ตักเตือนให้ประพฤตินิสัยถูกต้องดีงาม เป็นการเกื้อกูลทางสังคมตามบทบาท ฐานะ กำลังหน้าที่ของแต่ละคน

จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป ความเป็นจริงของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน พฤติกรรม แนวความคิด ค่านิยม การทำบุญให้ทานเพื่อเป็นทานบารมี กำจัดกิเลสให้หมดไป บรรลุจุดหมายของการมีชีวิตคือนิพพาน ตามหลักพระพุทธศาสนาทยอยลงไปทุกที แต่เชื่อว่าจะไม่มีการปรากฏเลย กล่าวคือ มีจำนวนร้อยละ 31 ที่ให้ทานเพื่อชำระกิเลสในใจและปฐฐานเข้าสู่พระนิพพาน ในที่สุด ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนน้อยแต่ก็ยังมีปรากฏให้เห็น ส่วนความเข้าใจและการปฏิบัติกิจกรรมของชาวพุทธในเรื่องของทานยังไม่ถูกต้องสอดคล้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและทำกันลดน้อยลงไปเช่นเดียวกัน อาจเป็นเพราะชาวพุทธในสังคมไทยให้ความสนใจและได้รับการศึกษาในเรื่องของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริงมีจำนวนลดลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากได้รับผลกระทบจากกระแสบริโภคนิยม วัตถุนิยม วัฒนธรรมต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตระบบความเป็นอยู่ของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน(นฤจิต จุสสะปาโล, 2543 : 130-133)

การทำบุญให้ทานในปัจจุบันเน้นการเห็นผลในปัจจุบัน ได้รับเกียรติ การสรรเสริญ เป็นที่ยอมรับ กระทำแต่ละครั้งเน้นความยิ่งใหญ่ ความสนุกสนาน อลังการ มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง นับเป็นการตอบสนองกิเลสความต้องการของผู้ให้และผู้รับ ให้ความสำคัญในจุดมุ่งหมายเพื่อกำจัดกิเลส ชำระจิตใจให้สะอาด มุ่งสู่จุดหมายแห่งหลักคำสอนน้อยลงไป โดยที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ให้ทานเพื่อหวังผลแห่งความสุขทางด้านจิตใจเข้าถึงพระนิพพานเป็นอันดับสุดท้าย คือร้อยละ 21.3 ส่วนใหญ่ทำเพื่อสนองกิเลสตนในการเป็นที่ยอมรับของสังคม (พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม, 2544 : 345-370) และการทำบุญแต่ละครั้งต้องกระทำกับพระท่านเจ้าคุณ ระบุพระที่โครงการจะทำบุญ